

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ENFLASYON

VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİ

Yüksek Lisans Tezi

GİZEM İÇÖZ PEKER

İSTANBUL, 2019

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE ENFLASYON
VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

GİZEM İÇÖZ PEKER

Danışman: DOÇ. DR. YEŞİM REEL

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TEORİSİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi GİZEM İÇÖZ PEKER'nın TÜRKİYE'DE ENFLASYON VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 30.05.2019 tarih ve 2019-16/20 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 17.07.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. YEŞİM REEL	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. SUAT OKTAR	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. KAMİL USLU	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Gizem İÇÖZ PEKER
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : İktisat Teorisi
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Yeşim REEL
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans-Temmuz 2019
Anahtar Kelimeler : Enflasyon, Türkiye’de Enflasyon, Gıda Enflasyonu, Lisanslı Depoculuk Sistemi

ÖZET

TÜRKİYE’DE ENFLASYON VE ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİ

Bir ülkenin en önemli ekonomik göstergelerinden biri olan enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması olarak tanımlanmaktadır. Ortaya çıkan enflasyon sorunu genel olarak arz ve talep kaynaklı sebeplerden ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye’de 2005-2018 yılları arasında enflasyon sorununu gıda fiyatları bağlamında ele almak ve yaşanan enflasyona çözüm önerisi sunmaktır. Bu itibarla, tezde, öncelikle, enflasyon kavramına bakış ele alınmış, Türkiye’de toplam fiyat hareketleri, Cumhuriyet’in kuruluşundan başlanarak, sayısal veriler ve ampirik çalışmalar ışığında irdelenmiştir. Türkiye’deki enflasyon dinamiklerinin incelenmesinin ardından, gıda enflasyonunun toplam enflasyon içerisindeki önemi ortaya konulmuştur. Devam eden süreçte, gıda fiyatlarının oluşumuna ayrıca yer verilmiş ve Türkiye’deki enflasyon sorunu gıda fiyatları bağlamında açıklanmıştır. Tez, toplam enflasyonun istikrara kavuşmasını gıda fiyatlarının istikrara kavuşması ile oluşacağını ileri sürmektedir. Bu anlamda da yüksek ve oynak gıda fiyatlarının oluşumuna, dolayısıyla yüksek ve oynak toplam enflasyona çözüm önerisi olarak lisanslı depoculuk sistemi kuramsal ve uygulama yönleri ile değerlendirilmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Gizem İÇÖZ PEKER
Field :Economics
Programme :Economic Theory
Supervisor : Assoc. Prof. Yeşim REEL
Degree Awarded and Date : Master-July 2019
Keywords : Inflation, Inflation in Turkey, Food Inflation, Licensed
Warehouse System

ABSTRACT

INFLATION IN TURKEY AND LICENSED WAREHOUSE SYSTEM AS A PROPOSAL OF SOLUTION

Inflation, which is one of the most important economic indicators of a country, is defined as the continuous increase of the overall level of prices. The resulting inflation problem is generally caused by supply and demand reasons. The aim of this study is to address the inflation problem in Turkey between 2005 and 2018 in the context of food prices and to offer a solution proposal for the inflation that has been experienced. In this respect, firstly, the concept of inflation is discussed, the total price movements in Turkey, are examined in the light of quantitative data and empirical studies, from the beginning of the republic onward. After the analysis of inflation dynamics in Turkey, the importance of food inflation in total inflation is demonstrated. In this process, food prices are also included in the formation and the inflation problem in Turkey, is explained in terms of food prices. The thesis suggests that the stabilization of total inflation will be achieved by the stabilization of food prices. In this sense, the licensed warehouse system is evaluated with theoretical and practical aspects as a solution to high and volatile food prices and therefore to high and volatile total inflation.

ÖNSÖZ

Türkiye’de enflasyon, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde kronik bir sorun haline gelmiştir. Farklı dönemlerde, çeşitli dinamikler tarafından uyarılan Türkiye enflasyonu, 2000’li yılların başına kadar makroekonominin en önemli sorunların biri olarak görülmüştür. Bu anlamda, 2000’li yılların başı Türkiye enflasyonu için bir dönüm noktası olmuştur. Öyle ki enflasyon ile geçen senelerin ardından, 2004’de enflasyon oranı tek haneli rakamlara kadar gerilemiştir. Ancak 2012 yılından sonra tedrici olarak bozulmaya başlayan bu görünüm, 2018 yılında enflasyon oranının yüzde 20’leri bulması ile yeniden içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

Türkiye’nin sürekli karşılaştığı enflasyon sorununda, özellikle son on beş senelik süreçte, birçok sebep gösterilse dahi bu dinamikler içerisinde gıda fiyatları önemli bir yer tutmaktadır. İncelemeye alınan dönem itibariyle, gıda fiyatlarının istikrarı için üzerinde muhtelif çalışmalar yapılmışsa da gıda fiyatlarında istikrarın sağlanamadığı gözlenmektedir. Esasen, gıda fiyatları sorunu yakın geçmişte ortaya çıkan bir sorun da değildir. Öyle ki, neredeyse bir asır önce, Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur adlı romanında, tespitini yaptığımız sorunun nedenini, asıl mesele toprağı ve insanı hayatımıza sokamamakta, diyerek ifade etmiştir.

Türkiye enflasyonunu gıda fiyatları özelinde incelediğimiz bu çalışmada gıda fiyatlarına ve elbette ki toplam enflasyona çözüm önerisi olarak lisanslı depoculuk sistemi sunulmuştur.

Son olarak, hazırlamış olduğum tezin inşasında kuşkusuz birçok kişinin adı yazılı: Tezin her aşamasında, desteğı ve görüşleri için değerli hocam Doç. Dr. Yeşim Reel’e; her manada desteğini esirgemeyen, her zaman cesaretlendiren ve her an yanımda olan çalışma arkadaşlarıma; beni, aşk, sevgi, şefkat ile yetiştirip bugünlere getiren biricik aileme; tanıştığımız günden bugüne birlikte aldığımız bu yolda gösterdiği sabır ve anlayış için yoldaşım Süleyman Safa Peker’e teşekkür ederim.

Gizem İÇÖZ PEKER

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
TABLO LİSTESİ.....	IX
GRAFİK LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	12
1. ENFLASYON KAVRAMINA BAKIŞ VE TÜRKİYE ENFLASYONUNUN İNCELENMESİ.....	14
1.1. Enflasyonun Tanımı	14
1.2. Enflasyonun Ölçüm Yöntemleri	15
1.2.1. GSYH Deflatörü	15
1.2.2. Tüketici Fiyatları Endeksi.....	15
1.2.3. Üretici Fiyatları Endeksi	16
1.3.Enflasyonun Nedenleri	16
1.3.1. Talep Enflasyonu.....	17
1.3.2. Maliyet Enflasyonu	18
1.4. Enflasyonun Türleri	18
1.4.1. İlmli Enflasyon	18
1.4.2. Yüksek Enflasyon.....	18

1.4.3. Hiperenflasyon	19
1.5. Türkiye'nin Enflasyon Görünümüne Bakış	19
1.5.1. Türkiye'nin Enflasyon Tarihi	19
1.5.2. Türkiye'de Enflasyon Dinamikleri İle İlgili Yapılan Ampirik Çalışmalar	32
2. TÜRKİYE'DE GIDA FİYATLARI	36
2.1. Gıda Ürünlerinde Arz ve Talep	36
2.1.1. Gıda Ürünlerinde Arz Fonksiyonu	36
2.1. 2. Gıda Ürünlerine Talep Fonksiyonu	36
2.1.3. Gıda Ürünlerinde Arz Elastikiyeti	37
2.1.4. Gıda Ürünlerinde Talep Elastikiyeti	38
2.2. Gıda Ürünlerinde Fiyat Oluşumu	38
2.3. Türkiye'de Gıda Fiyatları	41
3.LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE DÜNYA ÖRNEKLERİ.....	62
3.1.Lisanslı Depoculuk Sisteminin Tanımı	62
3.2. Lisanslı Depoculuk Sistemi İçin Gerekli Olan Ön Şartlar	63
3.3. Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyişi	66
3.4.Lisanslı Depoculuk Sisteminin Avantajları	67
3.4.1. Üretici açısından Avantajları	67
3.4.2. Piyasalar açısından Avantajları	68
3.4.3. Devlet Açısından Avantajları	69
3.5. Dünya'da Lisanslı Depoculuk Uygulamaları	69
3.5.1. ABD'de Lisanslı Depoculuk Sistemi	69
3.5.2. Uganda'da Lisanslı Depoculuk Sistemi	71

3.5.3.Polonya’da Lisanslı Depoculuk Sistemi	72
3.5.4.Bulgaristan’da Lisanslı Depoculuk Sistemi.....	73
3.5.5.Rusya Federasyonu’nda Lisanslı Depoculuk Sistemi.....	74
3.5.6.Macaristan’da Lisanslı Depoculuk Sistemi	75
4.TÜRKİYE’DE LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ VE MEVCUT DURUMU	76
4.1. Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sisteminin Tarihi.....	76
4.2. Lisanslı Depoculuk Sisteminin Yasal Çerçevesi.....	77
4.3.Lisanslı Depoculuk Sisteminin Amacı ve Kapsamı	78
4.4. Lisanslı Depoların Kuruluş Koşulları.....	78
4.5. Lisanslı Depolar İçin Faaliyet İzni	79
4.6. Lisanslı Depoculuk Sistemi ve “Ürün Senetleri”	80
4.7. Lisanslı Depoculuk Sistemi ve “Ürün İhtisas Borsacılığı”.....	81
4.8. Lisanslı Depoların Mevcut Durumu	83
4.9. Türkiye’de Lisanslı Depoculuk İle İlgili Devlet Destekleri	84
4.9.1. Vergi Düzenlemeleri	84
4.9.2. Kira Desteği	85
4.9.3. Nakliye Desteği ve Analiz Desteği.....	86
4.9.4. Kredi Desteği	86
4.10. Bölüm Değerlendirmesi	87
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	92

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Tüketici Fiyat Endeksleri (1923-1939)	21
Tablo 2: Tüketici Fiyat Endeksleri (1940-1959)	23
Tablo 3: Tüketici Fiyat Endeksleri (1960-1979)	26
Tablo 4: Tüketici Fiyat Endeksleri (1980-1999)	28
Tablo 5: Tüketici Fiyat Endeksleri (2000-2018)	30

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Hedeflenen Enflasyon- Gerçekleşen Enflasyon.	42
Grafik 2: Gıda Harcamalarının Ana Harcama Grubu İçerisindeki Payı	45
Grafik 3: Gelire Göre Sıralı Gıda Harcamalarının Oranları.....	46
Grafik 4: TÜFE - Gıda Fiyatları.....	47
Grafik 5: Yıllık Dünya Gıda Fiyatları Endeksi (2002-2004=100).....	49
Grafik 6: Türkiye'de Gıda Fiyatları Endeksi (2003-100).	50
Grafik 7: İşlenmemiş ve İşlenmiş Gıda Fiyatları Endeksi.	53
Grafik 8: Tarım Alanları.	55
Grafik 9: Tahılların Üretim Alanı ve Miktarı.....	56
Grafik 10: Kuru Baklagillerin Üretim Alanı ve Miktarı.	56
Grafik 11: Yağlı Tohumların Üretim Alanı ve Miktarı.....	57
Grafik 12: Üzüm, Soğan, Patates, Üretim Miktarı.	57
Grafik 13: Nüfus.....	59
Grafik 14: Nüfus Dağılımı.	60
Grafik 15: Yıllık Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Dolar).	61

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
DOĞAKA	:	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
EBRD	:	European Bank for Reconstruction and Development
EKK	:	Elektronik Kayıt Kuruluşu
ELÜS	:	Elektronik Ürün Senedi
FAO	:	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GIDP	:	Hububat Sanayi Geliştirme Programını
GSYH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	:	Uluslararası para Fonu
KDV	:	Katma Değer Vergisi
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMO	:	Toprak Mahsulleri Ofisi
TÜFE	:	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜLDK	:	Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk
USAID	:	ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı
USDA	:	ABD Tarım Bakanlığı
ÜFE	:	Üretici Fiyatları Endeksi
VOCA	:	Yurtdışı Kooperatifçilik Gönüllüleri

GİRİŞ

Enflasyon, iktisatçılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Farklı tanımlamalar ile birlikte, literatürde en genel haliyle enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması ya da paranın sürekli değer kaybetmesi sonucu satın alma gücünün azalması olarak ifade edilmektedir. Fiyatlar genel düzeyindeki bu hareketi ölçebilmek için GSYH deflatörü, tüketici fiyatları endeksi ve üretici fiyatları endeksi kullanılmaktadır. Enflasyon, nedenlerine göre talep ve maliyet enflasyonu; şiddetine göre ılımlı, yüksek ve hiperenflasyon olarak alt kategorilere ayrılmaktadır.

Enflasyon, bir ekonominin en önemli makro göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Enflasyon, talep ve maliyet kaynaklı iki ana sebebe dayanır ve bu nedenler her ekonominin kendine özgü farklı dinamiklerinden ortaya çıkmaktadır.

Türkiye, Cumhuriyet'in kurulmasından günümüze kadar geçen süreçte, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, enflasyon sorunu ile sürekli karşılaşmıştır. Ancak fiyatlar genel düzeyinin artış gösterdiği dönemlerde, yaşanan fiyat artışlarının ortaya çıkma nedenleri ve bu fiyat artışları ile mücadelede kullanılan enstrümanlar farklı nitelikte olmuştur.

Çalışmanın amacı, Türkiye'de 2005-2018 yılları arasında yaşanan enflasyon dinamiklerinin incelenmesi ile birlikte lisanslı depoculuk sisteminin, gıda fiyatları vasıtasıyla toplam enflasyona etkisini analiz etmektir. Sözü edilen amaç üzerine çalışma 4 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, enflasyonun tanımı çeşitli yaklaşımlar ile ifade edilmiş, enflasyonun nedenlerine yer verilmiş ve enflasyon ölçüm yöntemleri incelenmiş ve enflasyon şiddetine göre sınıflandırılmıştır. Ardından, Türkiye'nin enflasyon tarihi, Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar geçen süre zarfı içinde ele alınmış ve bu süreçte Türkiye'nin enflasyon dinamikleri ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar literatür taraması yapılarak incelenmiştir.

İkinci bölümde, gıda fiyatlarının oluşumu teorik çerçevesi oluşturulmuş ve Türkiye’de gıda fiyatlarının oluşumu ampirik çalışmalar ile ortaya konulmuş ve nicel veriler ile analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde, öncelikle, lisanslı depoculuk sisteminin kuramsal yönü ele alınmıştır. Ardından, Lisanslı depoculuk sistemini uygulayan ülke örneklerine yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Türkiye’deki lisanslı depoculuk sistemi uygulaması tetkik edilmiştir. Lisanslı depoculuk sisteminin tarihi, yasal çerçevesi, amacı, kapsamı, kurulum koşulları ele alınmakla birlikte sistemin mevcut durumu, devletin sisteme sağladığı destekler incelenmiştir. Son olarak, lisanslı depoculuk sisteminin Türkiye uygulamasının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmanın amacı, Türkiye’de 2005-2018 yılları arasında yaşanan enflasyon sorununu gıda fiyatları bağlamında ele almak ve bununla birlikte Türkiye’de yaşanan enflasyon sorununa çözüm önerisi sunmak olmuştur. Çalışmamızda yöntem olarak literatür tarama tekniği kullanılmış; ulusal-uluslararası yüksek lisans ve doktora tezlerinden, makale ve bildirilerden, kurum ve kuruluşların yayımladığı raporlardan yararlanılmış ve literatür taramasına ek olarak çalışma ile ilgili 2005-2018 dönemine ait ilgili verilerin yorumlanması ile analiz gerçekleştirilmiştir.

1. ENFLASYON KAVRAMINA BAKIŞ VE TÜRKİYE ENFLASYONUNUN İNCELENMESİ

1.1. Enflasyonun Tanımı

Enflasyonun tanımı, literatürde çeşitli şekillerde yapılmaktadır. İktisatçıların konuya yaklaşımlarında mensup oldukları ekollerin etkisi enflasyonun birçok tanımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çeşitli enflasyon tanımlarını, farklı iktisatçılara göre şu şekilde sıralayabiliriz: Keynes, enflasyonu, halkın kaçmasının en zor olduğu vergi şekli olarak görürken, Friedman her zaman her yerde parasal bir olgu olduğunu vurgular, Coulbourn, enflasyonu, çok paranın az bir malı izlemesi olarak ele alırken, Samuelson, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir artış olarak değerlendirir. Ackley için enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki kayda değer ve kalıcı bir artış olurken, benzer şekilde, Brooman için, fiyatlar genel düzeyindeki devam eden artıştır. Crowther, enflasyona farklı açıdan yaklaşarak, enflasyonu, paranın satın alma gücünün azalması olarak tanımlar.¹ Bronfenbrenner ve Holzman, enflasyon tanımını dört maddede sıralamaktadır: İlk olarak, enflasyon; çok paranın az mal kovaladığı toplam talep fazlası durumu, ikinci tanım; toplam ya da kişi başına düşen para stoğunda ya da parasal gelirdeki artış, üçüncü olarak; ek özelliklerin ve durumların eklenmesi ile fiyatlar genel düzeyindeki artış ve son olarak; döviz kuru ve altın fiyatı ile ölçülen paranın dış değerinin düşmesidir.² Mankiw ise enflasyonun tanımını yapmadan önce şu şekilde bir örnek vermektedir: 1970 yılında New York Times 15 cent, bir ailenin evinin ortalama değeri 23,400 dolar ve bir işçinin ortalama ücreti saatlik 3,90 dolardır. 2014 yılına gelindiğinde gazete 2,50 dolar, ortalama ev fiyatı 265,700 dolar ve ortalama ücret 20,58 dolar olmuştur. Ekonomide mal ve hizmet fiyatlarının bir bütün olarak bu şekildeki artışı enflasyon olarak adlandırılmaktadır.³ Hülasa, literatürde en genel biçimde kabul edilmiş tanımı ile enflasyon, fiyatların sürekli

¹ P. Shareef, V. P. Subash & K. Rajan, **Macro Economics II**, 1. Basım, Kerala: University of Calicut, 2011, s.23.

² Martin Bronfenbrenner & Franklyn D. Holzman, "Survey of Inflation Theory", **The American Economic Review**, Vol:53, No:4, (September 1963), s.599.

³ N. Gregory Mankiw, **Macroeconomics**, 9 Edition, New York: Worth Publishers, 2016, s. 105.

bir biçimde artması ya da paranın sürekli bir değer kaybetme süreci olarak ifade edilmektedir.⁴

1.2. Enflasyonun Ölçüm Yöntemleri

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir artış olarak tanımladığımız enflasyonu ölçmemiz için öncelikle fiyatlar genel seviyesindeki artışın ölçülmesi gerekmektedir. Fiyatlar genel seviyesinin ölçümünde mevcut endeksler içinde yaygın olarak kullanılan üç endeks vardır: GSYH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) Deflatörü, Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE).

1.2.1. GSYH Deflatörü

GSYH deflatörü için ele alınan sepet, ülke içerisinde üretilen tüm nihai mallardan ve hizmetlerden oluşan bir hanehalkı sepetidir. Bu anlamda, bir ülkede belirli bir yılda üretilen nihai mallardan ve hizmetlerden oluşan bir mal sepetinin cari yıl fiyatları üzerinden değeri nominal GSYH olarak adlandırılır. Bir ülkede, bir yılda üretilen nihai mallardan ve hizmetlerden oluşan bir mal sepetinin temel yıl fiyatları üzerinden değeri ise reel GSYH olarak ifade edilir. Nihayet, GSYH deflatörü, nominal GSYH'nin reel GSYH'ye bölünmesi ve bulunan değerın 100 ile çapılmasıyla elde edilir.⁵

1.2.2. Tüketici Fiyatları Endeksi

Tüketici Fiyatları Endeksi, hanehalkları tarafından satın alınan mal ve hizmet sepetinin fiyatlarındaki değişim oranı olarak açıklanmaktadır.⁶ TÜFE endeksini oluştururken, bütün mal ve hizmet fiyatlarının takip edilmesi mümkün olmadığı için hanehalklarının yaptıkları tüketim harcamaları içinde en fazla paya sahip mal ve hizmetler amacına göre sınıflandırılarak (gıda harcamaları, ulaşım harcamaları, eğitim harcamaları gibi) kapsama alınmaktadır. Her bir grubu temsil eden mal ve hizmetler, tüketilme ağırlıklarına göre büyükten küçüğe sıralanmakta ve belirli bir ağırlıktan yüksek değer alan mal ve hizmetler endeks kapsamına dâhil edilmektedir. Belirlenen mal ve hizmet sepetinin fiyatlarındaki

⁴ David Laidler & Michael Parkin, "Inflation: A Survey", **The Economic Journal**, Vol. 85, No. 340, (December 1975), s.741.

⁵ Erdal M. Ünsal, **Makro İktisat**, 11. Basım, Ankara: Murat Yayınları, 2017, s.86-87.

⁶ OECD, Inflation CPI, <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm>, (13 Mayıs 2019).

değişmelerin matematiksel olarak hesaplanması ile birlikte TÜFE endeksi oluşturulmaktadır.⁷

1.2.3. Üretici Fiyatları Endeksi

Üretici Fiyatları Endeksi, imalat sektöründe üretici tarafından satılan malların fiyatlarındaki değişim oranlarını göstermektedir.⁸ ÜFE’de, üretimi yapılan tüm malların fiyatlarının takip edilmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, ürünün toplam satış değerinin, toplam satış gelirlerinden aldığı paya göre bir seçim yapılmaktadır. Ürün seçimi yapılırken herhangi bir faaliyetin değerlendirme dışı kalmaması için (hizmetler hariç olarak), sektörler (tarım, imalat, maden, enerji) ve alt sektörler (gıda ürünleri imalatı, makina imalatı vb.) ayrımı yapılmaktadır. Endekse dâhil olan mallar için gerekli filtrelemelerin yapılmasının ardından malların fiyatlarındaki değişimin matematiksel olarak hesaplanması ile birlikte ÜFE endeksi oluşturulmaktadır.⁹

1.3.Enflasyonun Nedenleri

Enflasyonun ekonomi için iyi bir durum olmadığı genel bir kabul olmasına karşın, enflasyon sık sık karşılaşılan bir durumdur. Enflasyon kaçınılması gereken bir olgu olduğuna göre ve ona karşı önlemler almamız gerektiğine göre, öncelikle enflasyonun kaynağının/nedenlerinin ortaya konulması gerekmektedir. Enflasyonun tanımına benzer şekilde enflasyonun nedenleri ile ilgili olarak da iktisat okullarının konuya yaklaşımları farklı şekillerde olmuştur.

Klasik okul için enflasyon para miktarı ile fiyatlar düzeyi arasında aynı yönlü ve aynı oranda bir ilişkinin olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁰ Klasik okulun aksine, Keynes’in teorisinde para miktarında bir artış görülmesi dahi, ekonomi tam istihdam noktasında bulunuyorsa, bu noktanın ötesinde, devlet harcamalarının, tüketim harcamalarının, teknolojik gelişmelerin, ihracatın artması gibi unsurlar sonucu

⁷ TÜİK, **Fiyat Endeksleri ve Enflasyon, Sorularla Resmi İstatistik Dizisi-3**, 2008, <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0016377.pdf>, (13 Mayıs 2019), s.20.

⁸ OECD, Inflation (PPI), <https://data.oecd.org/price/producer-price-indices-ppi.htm#indicator-chart>, (13 Mayıs 2019).

⁹ TÜİK, s.4.

¹⁰ Osman Zekayi Orhan, **Başlıca Enflasyon Teorileri ve Türkiye’de Enflasyon**, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 2014, s.9.

gerçekleşen efektif talep artışları, arz tarafından piyasadaki cari fiyatlarla karşılanamayacağından, bu durum fiyatların artmasına neden olacaktır.¹¹ Monetarist okulda, para arzının büyüme oranındaki bir değişme ilk olarak ekonominin reel büyüme oranını değiştirir. Uzun dönemde bu reel etki ortadan kalkar ve sadece geriye enflasyon oranının trendinde sürekli bir artış kalır. Dolayısıyla monetarist okulda, enflasyon, esas itibariyle parasal bir olgudur.¹² Son olarak yapısal görüşe göre, enflasyonu başlatan temel nedenler ekonomide karşılaşılan çeşitli esneksizliklerdir. Yapısal okulun sözünü ettiği esneksizlikler; gıda maddeleri arzında, ekonominin ithal kapasitesinde ve devlet gelirlerinin artışında karşılaşılan darboğazlar olarak ifade edilmektedir.¹³

İktisat ekollerine göre tasnif edilen enflasyonun nedenleri/kaynakları, yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, temel olarak iki başlık altında açıklanabilmektedir: Talep enflasyonu ve arz enflasyonu.

1.3.1. Talep Enflasyonu

Politika yapıcılar, piyasa denge düzeyindeyken, doğal işsizlik oranından daha düşük bir işsizlik oranı hedefine sahiplerse, bu hedefe ulaşabilmek için, doğal üretim seviyesinden daha yüksek bir üretim düzeyini elde etmeye çalışacaklardır. Daha düşük bir işsizlik oranını elde etmek için üretim düzeyini arttırmak zorunda olan politika yapıcılar, talebi arttıran politikaları uygulama durumunda kalacaklardır. Talebi arttıran politikalar uygulandığında, arttırılan üretim düzeyinde işsizlik oranı doğal işsizlik oranından düşük olduğu için bu durum ücretlerin artışına neden olacak ve üretimin arz tarafında azalma yaşanacaktır. Kendini tekrarlayarak devam eden bu süreç sonunda fiyatlarda artışlar meydana gelecektir. Sonuç olarak, doğal üretim düzeyinde daha yüksek bir üretim düzeyi ya da aynı şekilde doğal işsizlik oranından daha düşük işsizlik oranının hedeflenmesi enflasyonist bir ortama zemin hazırlamaktadır.¹⁴ Başka bir şekilde ifade edersek, talep edilen mal ve hizmetlerin üretilen/arz edilen mal ve hizmetleri aşması

¹¹ Tuğrul Çubukçu, **Enflasyon Teorisi ve Türkiye’de Enflasyon**, 1. Basım, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları, 1983, s.20.

¹² Helmut Frisch, **Enflasyon Teorileri**, 1. Basım, Ertan Oktay (çev.), Ankara: Elif Matbacılık, 1989, s.67-68.

¹³ Çubukçu, s.59.

¹⁴ Frederic S. Mishkin & Apostolos Serletis, **The Economics of Money, Banking and Financial**, 4 Edition, Toronto: Pearson Canada, 2011, s.675-676.

sonucu gerçekleşen enflasyon talep enflasyonu (demand-pull inflation) olarak adlandırılmaktadır.

1.3.2. Maliyet Enflasyonu

Ekonomi herhangi bir noktada, doğal üretim düzeyinde dengedeysen, işçiler yüksek enflasyon öngörülerine göre ücretlerinde artış istediklerinde, arzda bir azalma yaşanacak ve gerçekleşen üretim düzeyi doğal üretim düzeyinin altında gerçekleşecek ve bununla birlikte fiyatlar yükselecektir. Bu süreç, işçilerin her aşamada daha yüksek ücret talep etmeleri şeklinde devam edecektir. İşçi ücretlerindeki artışın devam ettiği bu süreçte, mal ve hizmet fiyatları da sürekli yükselecektir, diğer bir ifade ile enflasyon ortamı oluşacaktır.¹⁵ Belirtildiği üzere, işçi ücretlerindeki artış gibi, herhangi bir üretim girdisi fiyatında artış meydana geldiğinde, üretilen mal ve hizmet fiyatları artacak ve dolayısıyla ekonomide maliyet kaynaklı enflasyon (cost-push inflation) yaşanacaktır.

1.4. Enflasyonun Türleri

Enflasyon kavramı çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmaktadır. Şiddetine göre tasnif ettiğimizde, enflasyon, 3 alt kategoriye ayrılmaktadır: Düşük/ılımlı enflasyon, yüksek/dörtünel enflasyon ve hiperenflasyon.

1.4.1. İlimli Enflasyon

İlimli/düşük enflasyon, yavaş ve öngörülebilir fiyat artışları olarak nitelendirilir. Başka bir ifade ile tek haneli enflasyon rakamlarını düşük enflasyon olarak tanımlayabiliriz.¹⁶ İlimli enflasyonda paraya olan güven sarsılmamakta ve ekonomi bu enflasyon seviyelerinde olumsuz olarak etkilenmemektedir.

1.4.2. Yüksek Enflasyon

Dörtünel/yüksek enflasyon, yıllık fiyat artışları iki ya da üç haneli (20, 100, 200) olduğunda gerçekleşen enflasyondur.¹⁷ Yüksek enflasyonun gerçekleştiği zamanlarda para ciddi anlamda değer kaybetmektedir. Bu sebeptendir ki, hanehalkı döviz ve faiz

¹⁵ Mishkin & Sertelis, s.673-674.

¹⁶ Paul A. Samuelson & William D. Nordhaus, **Economics**, 9. Edition, New York: McGraw-Hill İnt. Edition, 2010, s.611.

¹⁷ Samuelson & Nordhaus, s.611.

getiren değerli kâğıtları alma eğilimine girmektedir. Yüksek enflasyon rakamları, ekonominin makro ve mikro değişkenlerini olumsuz etkilemektedir.

1.4.3. Hiperenflasyon

Hiperenflasyon, yüksek enflasyon sürecinin sonunda üçüncü ve öldürücü evre olarak görülen enflasyon türüdür. Fiyatların yıllık milyon ya da trilyon oranında yükselmesi şeklinde tanımlanır.¹⁸ Ayrıca, fiyat artışları, bu enflasyon türünde o kadar büyük ve süratlidir ki, gün aşırı ve hatta aynı gün içinde dahi yaşanmaktadır. Para, kıymet ölçüsü ve tasarruf aracı olma işlevini yitirmektedir. Anlaşmaların döviz üzerinden yapılması tercih edilmektedir. Ekonomiler hiperenflasyon dönemlerinde ciddi anlamda olumsuz etkilenmektedir.¹⁹

1.5. Türkiye'nin Enflasyon Görünümüne Bakış

1.5.1. Türkiye'nin Enflasyon Tarihi

Türkiye'de, Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar geçen süreçte, tüketici fiyatları çeşitli aşamalardan geçmiştir. Türkiye'nin enflasyon tarihini ele alacağımız bu bölümde, süreç içerisinde görülen tüketici fiyat hareketleri, yaşanan fiyat hareketlerinin nedenleri birlikte ele alınarak incelenecektir.

Türkiye'de, tüketici fiyatları, 1923'den 1940'a kadar olan zaman aralığında, yüksek seviyeleri 1925-1926 yıllarında görmüştür. Bu sırada, dünyada, literatüre "Büyük Buhran" olarak geçen ekonomik kriz yaşanmaktadır. Neredeyse, tüm dünyanın kriz yaşadığı bu dönemde, Türkiye'nin tüketici fiyatlarında çok fazla bir oynaklık görünmemektedir. 1920'li yıllardaki, tüketici fiyatlarının bu istikrarlı görünümünün arkasında, korumacı ve devletçi iktisat politikalarının olduğu söylenebilir.

1929 yılı sonrasında, tüketici fiyatları, hızla düşme eğilimine girmiştir. Dönemin fiyat hareketleri, ilk olarak tarım ürünleri fiyatları, ikinci olarak da devlet işletmeciliğinin

¹⁸ Samuelson & Nordhaus, s.612.

¹⁹ Zeynel Dinler, **İktisada Giriş**, 23. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017, s.476-477.

her alanda yaygınlaşması ile birlikte devlet işletmeleri ürünlerinin fiyatlamaında izlenen politikalar ile açıklanmaktadır.²⁰

²⁰ Fatma Doğruel & A. Suut Doğruel, **Türkiye’de Enflasyonun Tarihi**, 1. Basım, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 2005 s.104.

Tablo 1: Tüketici Fiyat Endeksleri (1923-1939)

Yıllar	Enflasyon Oranı (1938=100)	Yıllık Enflasyon Oranındaki Yüzde Değişme
1923	3582	1.0000
1924	4170	1,1642
1925	4500	1,2563
1926	4574	1,2769
1927	4016	1,1212
1928	4001	1,1170
1929	4253	1,1873
1930	3918	1,0938
1931	3705	1,0343
1932	3610	1,0078
1933	3225	0,9003
1934	3175	0,8864
1935	2948	0,8230
1936	2957	0,8255
1937	3003	0,8384
1938	2991	0,8350
1939	3033	0,8464

Kaynak: Şevket Pamuk, **İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998**, 1. Basım, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s.32.

Fiyat istikrarının sağlandığı 1920’li ve 1930’lu yıllardan sonra, İkinci Dünya Savaşı dönemine girilmesiyle istikrar süreci sona ermiş ve hızlı bir şekilde artan enflasyonist dönem başlamıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’na girmemiştir ancak

savaşa girecekmiş gibi hazırlık içerisinde olduğundan savaşın maliyeti ekonominin her alanını etkilemiştir. Bu dönemde mal darlıkları ve parasal genişleme sonrasında tüketici fiyat endeksinde de artış olmuştur. Tablo 2’de rakamlarla belirtildiği üzere, 1940-1943 yılları arasında, tüketici fiyatlarında belirgin artışlar kaydedilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme baktığımızda, fiyat artışları kendi içinde iki ayrı alt dönemde değerlendirilebilir. Öyle ki, 1950’lerin ortalarına kadar önemli bir fiyat artışından söz edilemezken, 1954 ve 1955 yıllarından sonra fiyatlarda ciddi artışlar başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası incelediğimiz bu dönemde, fiyat hareketlerini belirleyen faktörler ağırlıklı olarak dönemin iktisat politikalarının sonuçları olarak görülmektedir. Bu dönemde, uygulanan ekonomi politikalarının temel unsurları ise şunlardır: ²¹

- Tarımın makineleşmesi ve bu konuda teşvik politikası uygulanması,
- Kredi olanaklarının artırılması ve bu konuda teşvik politikası uygulanması,
- İthalatın sınırlandırılması ve yerli sanayinin korunması,
- Altyapı yatırımlarına girişilmesi,
- Dış yardım sağlanması ve bunların kalkınma amaçlı kullanılması (Marshall yardımı gibi).

Bu politikalar, başlangıç aşamasında ani ve hızlı bir biçimde olumlu gelişmeler ortaya koymuştur. Ancak, ilerleyen zamanda, uygulanan politikaların, parasal genişleme yaratması ile beraber TL’nin hem iç hem de dış bölgede değerini kaybetmesine neden olmuş ve 1958 yılında devalüasyon yapılması zorunluluğuyla karşılaşmıştır. ²²

²¹ Doğruel & Doğruel, s.159.

²² Mahfi Eğilmez & Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**, 23. Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2017, s.255.

Tablo 2: Tüketici Fiyat Endeksleri (1940-1959)

Yıllar	Enflasyon Oranı (1938=100)	Yıllık Enflasyon Oranındaki Yüzde Değişme
1940	110,8	8,5
1941	132,5	19,6
1942	220,9	66,7
1943	322,0	45,8
1944	330,1	2,5
1945	333,0	0,9
1946	320,4	-3,8
1947	325,2	1,5
1948	329,7	1,4
1949	354,5	7,5
1950	339,2	-4,3
1951	335,5	-1,1
1952	352,6	5,1
1953	369,5	4,8
1954	402,8	9,0
1955	450,7	11,9
1956	502,6	11,5
1957	565,4	12,5
1958	654,1	15,7
1959	802,0	22,6

Kaynak: Fatma Doğruel & A. Suut Doğruel, **Türkiye’de Enflasyonun Tarihi**, 1. Basım, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 2005, s.160.

Gerek dünya ekonomisi gerekse Türkiye ekonomisi için İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'li yılların başına kadar geçen süre nispeten otonom bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Savaş sonrası dünya ekonomisinin daha istikrarlı seyrettiği ve fiyat hareketlerinin temel kaynağının iç dinamikler olduğu bu dönem, Türkiye ekonomisi açısından da fiyatların nispeten istikrarlı olduğu bir dönemdir. 1970'li yıllarda başlayan enflasyonist süreç, değişen dünya konjonktürü ile birlikte, Türkiye'de de çok daha farklı dinamikler tarafından uyarılmıştır.²³

1970'li yılların enflasyonist süreci, 1973 yılının sonbaharında uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarının 4-5 kat artması ile başlamıştır. Türkiye, sürecin başlangıç aşamasında, her ne kadar ciddi bir döviz sıkıntısı çekmemişse de işçi dövizini girişleri ile birlikte ödemeler dengesinde bolluk oluşmuş ve bu gelişmenin sonunda da iç piyasa talebinde artışlar meydana gelmiştir. Bu gelişmeler ile birlikte bütçe açıklarının büyümesi, daha sonra da petrol fiyatları yoluyla dışarıdan ithal edilen enflasyon eklenince, iç piyasada fiyat artışları daha da hızlanmıştır.²⁴ Aynı döneme denk gelen Kıbrıs Harekâtı nedeniyle uygulanan ambargo ve ambargonun bir sonucu olarak yüksek düzeyde ödemeler dengesi probleminin ortaya çıkması, dönemin ikinci yarısından itibaren döviz rezervlerinin azalmaya başlaması ve "Çevrilebilir Mevduat" uygulamasının da başlatılmasıyla birlikte Türkiye önlenemez bir enflasyonist sürece girmiştir. Bu dönemde yaşanan yüksek enflasyon, önceki dönemlerden farklı olarak, iç faktörlerin yanında dış faktörlerden de kaynaklanmıştır.

Ekonomide yaşanan çeşitli gelişmeler sonunda, enflasyon, 1950'li yılların ikinci yarısında olduğu gibi 1970'li yılların ikinci yarısında da önemli ve çözümü gerekli bir sorun niteliği kazanmış ve bunun bir sonucu olarak, ekonomi politikalarında köklü dönüşümlere gidilmesi zorunluluğu doğmuştur.²⁵ Ancak, 1970'lerde yaşanan birinci petrol şokunun sonucunda meydana gelebilecek sonuçları önlemeye yönelik bir ayarlamaya gidilmemiştir. Bunun yerine, petrol şokunun neden olduğu cari işlemler açığını köklü istikrar önlemi olarak, rezerv hareketleri ve kısa vadeli borçlanma ile

²³ Doğruel & Doğruel, s.165.

²⁴ Şevket Pamuk, **Türkiye'nin 200 Yıllık Enflasyon Tarihi**, 7. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s.243.

²⁵ Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**, 30.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 2017, s.523.

finans etme yolu denenmiştir. Böylece ikinci petrol şokunun yaşandığı 1978 yılına kadar “ayarlanmamış kriz” dönemi yaşanmıştır.²⁶ Ancak, petrol şoklarının yaşandığı bu dönemde uygulanan istikrar önlemleri ile dönemin enflasyon rakamları birbiri ile uyumlu bir tablo oluşturmamıştır. Öyle ki, enflasyon, 1970’li yılların sonlarına doğru yine yükselişe geçmiş ve yeni bir on yıllık döneme girerken yüzde 80 seviyelerini aşmıştır.

Geçmiş dönemlerde uygulanan bir takım politika denemelerinden sonra Türkiye’de, 24 Ocak 1980 tarihinde yeni bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Bu ekonomi programının pek çok ilkesi olmasına rağmen öncelikli hedefi fiyat istikrarını sağlamak olmuştur. Bu hedefi gerçekleştirmek üzere para ve kredi politikalarının titizlikle sürdürülmesi, kamu sektörünün finansman açığının zamanla kapatılması ve Hazine’nin Merkez Bankası’ndan borçlanmasının yakından takip edilmesi gerekliliği istikrar programı içerisinde yer almıştır.²⁷

1980 yılında yüzde 101,40 olarak gerçekleşen yıllık enflasyon, 24 Ocak kararlarından sonra, 1981 yılında düşüşe geçmiş ve yüzde 34,00, 1982 yılında da yüzde 28,40 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1984 yılında tekrardan yükselişe geçen enflasyon, 1988 yılına gelindiğinde %70’ler düzeyini aşmıştır. 24 Ocak kararlarının enflasyon sorununa çözüm getirememesinin çeşitli nedenleri şu şekilde açıklanmaktadır: Bu dönemde, bütçe açıklarının daha önce de yapıldığı gibi kısmen monetizasyonla finanse edilmesi, 1980-88 döneminde reel ücretlerin düşmesinden dolayı ücret artışlarının sürekli enflasyonun gerisinde kalması, buna ek olarak, para talebinin de sürekli gerilemesi²⁸, 1988 yılından itibaren popülist politikaların uygulanmaya başlanması ve aşırı harcamaların, kamu sektöründeki kredilerin hızlı bir şekilde genişlemesine neden olması ve ayrıca hem yerel hem genel seçimlerin getirdiği genişleyici para politikalarının uygulanması.²⁹

²⁶ İlker Parasız, **Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar**, 2. Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2002, s.329.

²⁷ Parasız, s.333.

²⁸ Parasız, s.374.

²⁹ Tefik Nas & Mark J. Perry “Turkish Inflation and Real Output Growth: 1963-2000”, **Russian and East European Finance and Trade**, Vol: 37, No:6, (December 2001), s.33.

Tablo 3: Tüketici Fiyat Endeksleri (1960-1979)

Yıllar	Enflasyon Oranı	Yıllık Enflasyon Oranındaki Yüzde Değişme
1960	7,39	-
1961	1,30	-82,40
1962	3,81	193,07
1963	6,49	70,34
1964	0,81	-87,51
1965	6,70	727,16
1966	5,50	17,91-
1967	6,30	14,54
1968	4,10	-34,92
1969	5,70	39,02
1970	11,80	107,01
1971	21,80	84,74
1972	15,30	-29,81
1973	15,80	3,26
1974	15,40	-2,54
1975	19,00	23,36
1976	16,39	-13,73
1977	22,50	37,26
1978	53,30	136,90
1979	62,00	16,32

Kaynak: Fatma Doğruel & A. Suut Doğruel, **Türkiye’de Enflasyonun Tarihi**, 1. Basım, Ankara: Tarih Vakfı, 2005, s.178.

1990'lı yılların başlarında ekonominin nerdeyse bütün dengeleri bozulmuş ve uygulanan yanlış para ve maliye politikaları bu dengelerin düzelmesine de imkân tanımayacak nitelik kazanmıştır. Enflasyonun ulaştığı yüksek boyuttan yüksek faizi sorumlu tutan bir yaklaşım ile “faizleri düşürmeye yönelik” politika bütünü uygulanmaya çalışılmış ve bu çerçevede Hazine'nin iç borçlanma ihaleleri peş peşe iptal edilmiştir. Sonuç olarak, beklentiler de tümüyle bozulunca ekonomik kriz çıkmıştır.³⁰ Kriz yılına kadar dönemin enflasyon ortalaması yüzde 65 düzeylerinde olurken, 1994 yılında enflasyon, yüzde 106,26 seviyesinde gerçekleşerek tüm zamanların rekorunu kırmıştır.

1994 krizinden sonra hükümet ekonomiyi istikrara kavuşturmak için enflasyon ile mücadele tedbirlerini yeniden başlatmıştır. Bütçe üzerindeki faiz yükünü azaltmaya yönelik çabalar devam etmiş, ancak faiz dışı harcamaların artmasını engelleyememiştir. Bu dönemde, enflasyonun temel belirleyicisi, aşırı harcamalar ve ortaya çıkan bütçe açıkları olmuştur ve enflasyon 1990'ların sonlarında Türkiye'nin makroekonomik ortamına hâkim olmaya devam etmiştir.³¹ Ülke ekonomisindeki tüm bu gelişmeler sonunda, 1998 yılında dezenflasyon programı başlatılmış ancak 1998'deki Rus krizi, Nisan 1999'da yapılan genel seçimler ve Ağustos 1999'daki yıkıcı deprem, kamu sektörünün mali dengesinin bozulmasına yol açtığı için dezenflasyon programı da etkili olamamıştır.

1999 yılının sonunda yürürlüğe giren yeni bir üç yıllık program, kamu ayarlamaları ve yapısal reformlarla desteklenen döviz kuruna dayalı istikrar programı olmuştur.³² Döviz Kuruna Dayalı İstikrar Programı, hem ekonomik hem siyasi sebeplerle 2000 yılının kasım ve 2001 yılının şubat ayında ortaya çıkan krizler ile sonuçlanmıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) döviz kurlarını dalgalanmaya bırakmış ve Türkiye'nin uzun yıllar boyu kronikleşmiş olan enflasyon sorununu çözmek amacıyla enflasyon hedeflemesi rejimini uygulamaya karar vermiştir.³³

³⁰ Eğilmez & Kumcu, s.258.

³¹ Nas & Pery, s.142.

³² Aykut Kibritçioğlu, “A Short Review of the Long History of Turkish High Inflation”, **Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi**, (January 2004), s.1.

³³ Ercan Kumcu, **Krizler, Para ve İktisatçılar**, 3. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 2009, s.121.

Tablo 4: Tüketici Fiyat Endeksleri (1980-1999)

Yıllar	Enflasyon Oranı	Yıllık Enflasyon Oranındaki Yüzde Değişme
1980	101,40	63,55
1981	34,00	-66,47
1982	28,40	-16,47
1983	31,39	10,53
1984	48,40	54,19
1985	44,95	-7,13
1986	34,62	-22,98
1987	38,85	12,22
1988	73,70	89,70
1989	63,27	-14,15
1990	60,30	-4,69
1991	65,90	9,28
1992	70,10	6,38
1993	66,10	-5,71
1994	106,26	60,77
1995	89,11	-16,14
1996	80,35	-9,83
1997	85,73	6,70
1998	84,64	-1,27
1999	64,87	-23,36

Kaynak: Fatma Doğruel & Suut Doğruel, “Türkiye’de Enflasyonun Tarihi”, 1. Basım, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 2005, s.189.

Yeni dönemde, Türkiye, tarihinin bugüne dek görülmemiş en kararlı dezenflasyon politikasını başlatmıştır. Bu anlamda, TCMB'nin siyasi otoriteden tam olarak bağımsız bir statüye sahip olması, TCMB'yi enflasyonla mücadele konusunda oldukça güçlü yetkiler ile donatmıştır. 2002–2007 döneminde enflasyonun hızla gerilemesi ve ekonomide mali baskınlığın önemli ölçüde azalması, TCMB'nin daha önceleri örtülü uygulanan enflasyon hedeflemesi rejiminden açık enflasyon rejimine geçiş yapmasını mümkün kılmıştır. Sonuç olarak, etkin biçimde uygulanan mali disiplinin de katkısıyla güçlü dezenflasyon politikası meyvelerini vermiş ve 2000 öncesinde yıllık ortalama %60'ın üzerinde olan enflasyon oranı 2005 yılında tek haneli seviyelere gerilemiştir.³⁴

³⁴ Ferhat Çamlıca, “Yeni Keynesyen Bir Bakış Açısıyla Türkiye'nin Enflasyon Dinamikleri Üzerinden Yapısal Analizi, (**Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, TCMB, 2010), s.34.

Tablo 5: Tüketici Fiyat Endeksleri (2000-2018)

Yıllar	Enflasyon Oranı (TÜFE)	Yıllık Enflasyon Oranındaki Yüzde Değişim
2000	39,00	-
2001	68,5	75,64
2002	29,7	56,64
2003	18,4	38,04
2004	9,32	49,34
2005	7,72	17,16
2006	9,65	25
2007	8,39	13,05
2008	10,06	19,90
2009	6,53	35,08
2010	6,4	-1,99
2011	10,45	63,28
2012	6,16	41,05
2013	7,40	20,12
2014	8,17	10,40
2015	8,81	7,83
2016	8,53	-3,17
2017	11,92	39,74
2018	20,30	70,30

Kaynak: TCMB, Yıllık Rapor (2000-2018),
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Yillik+Rapor/>, (30 Kasım 2018).

Açık enflasyon rejimini takip eden yıllar incelendiğinde, enflasyon hedeflenmesinde çeşitli sapmalar meydana geldiği görülmektedir. 2009, 2010, 2011, 2012 yıllarında, sırasıyla yüzde 7,5, 6,5, 5,5, 5 olarak belirlenen enflasyon hedefleri; 6,8, 6,4, 10,5 ve 6,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, enerji ve gıda fiyatlarındaki artışlar önce geçici şok olarak değerlendirilmişse de şokların öngörülenden daha kalıcı özellik göstermesi üzerine TCMB hedeflerini revize etmek zorunda kalmıştır. 2012 yılına gelindiğinde, enflasyon hedeflenen düzeye doğru düşüş eğilimi göstermiştir. 2006'dan 2012'ye kadar geçen süre zarfında, açık enflasyon hedeflemesi rejimi döneminde, enflasyondaki düşüşü engelleyen en önemli unsurlar, enerji ve gıda fiyatlarında gerçekleşen yüksek oranlı artışlar ve yönetilen/yönlendirilen fiyat ayarlamalarından kaynaklanan arz şokları olarak ifade edilmektedir.³⁵

2012 yılından bu yana orta vadeli program hazırlık süreçlerinde enflasyon oranı yüzde 5 olarak hedeflenmiştir. Ancak, 2013'den 2019 yılına kadar enflasyon rakamları sırasıyla şu şekilde gerçekleşmiştir: 7,4, 8,2, 8,8, 8,5, 11,92, 20,30. Görüldüğü üzere, gerçekleşen enflasyon, belirtilen yıllarda, tahmin üst bandının üzerinde oluşmuştur. TCMB'nin yayınladığı enflasyon raporlarında, son beş senede enflasyon rakamlarındaki bu yükselme eğiliminde, Türk lirasındaki değer kaybının ve yükselen gıda fiyatlarının sebep olduğu ifade edilmiştir.

Türkiye enflasyon tarihini, Cumhuriyet'in kuruluşundan 2019 yılına kadar incelediğimiz bu bölümden anlaşılacağı üzere, enflasyon, Türkiye için sürekli ve aşılması gereken bir sorun olmuştur. 2000'li yılların başında, enflasyon sorunu anlamında olumlu gelişmeler gerçekleşmiş olsa da son on beş senelik zaman dilimi, enflasyon sorunun kalıcı olarak çözülmediğini göstermektedir. Bu anlamda, enflasyon sorununa çözüm önerisi sunulmadan önce, bir sonraki bölümde, Türkiye'de yaşanan enflasyonun dinamiklerine/nedenlerine odaklanılmıştır.

³⁵ Kumcu, s.142.

1.5.2. Türkiye’de Enflasyon Dinamikleri İle İlgili Yapılan Ampirik Çalışmalar

Türkiye’nin enflasyon tarihi incelendiğinde, enflasyon ile sorun olarak karşılaşma dönemi 1970’li yıllar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, 1970’lerden günümüze kadar geçen sürede, Türkiye ekonomisinde enflasyonu tetikleyen kaynakların/dinamiklerin neler olduğu ile ilgili çeşitli ampirik çalışmalar da yapılmıştır. Aşağıda Türkiye ekonomisindeki enflasyon dinamikleri ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilecektir.

Kibritçioğlu (2004), Türkiye’de, 1970’lerin sonlarından beri, yüksek ve kalıcı enflasyonun beslendiği kaynakları genel olarak şu şekilde belirtmektedir:³⁶

- Yüksek kamu sektörü bütçe açıkları,
- Bütçe açıklarının monetizasyonu,
- Çeşitli hükümetlerin gerçekleştirdiği GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) gibi dev altyapı yatırımları,
- Jeopolitik nedenlere bağlı olarak yüksek askeri harcamalar,
- Her seçim dönemi öncesinde popülist politikaların sonucu olarak siyasi istikrarsızlığın yarattığı enflasyonist baskılar,
- Ekonomik aktörlerde oluşan enflasyonist beklentiler,
- Döviz kuru geçişkenliği nedeniyle oluşan enflasyonist baskılar,
- Petrol gibi önemli ithalat girdilerinin fiyatlarında ara sıra ortaya çıkan artışlar,
- Özel sektör tarafından yoğun olarak kullanılan kamu sektörü ürünlerinin fiyatlarındaki artışlar,
- Sığ bir iç sermaye piyasasında kamu sektörü borçlanmasının dışlanma etkisinin sonucu olarak artan faiz oranları.

Akçay, Alper ve Özmucur (2002), 1970-2000 dönemi için yaptıkları çalışmada, bütçe açıklarının enflasyon üzerinde sürekli bir etkisinin olmadığını ortaya koymalarına karşın kamu kesimi borçlanma gereksinimindeki değişimlerin enflasyon oranı üzerinde

³⁶ Kibritçioğlu, (2004), s.3.

kalıcı bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir.³⁷ Diboğlu ve Kibritçioğlu (2004), 1980-2003 dönemini ele alan çalışmalarının ampirik sonuçlarından biri de enflasyon sürecinde bütçe açıklarının sınırlı bir etkiye sahip olduğudur.³⁸ Söz konusu bulguları destekler nitelikte, Altıntaş, Çetintaş ve Taban (2008), 1992-2006 yıllarını kapsayan çalışmalarında, kısa ve uzun dönemde, bütçe açığının enflasyon üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.³⁹ Üç çalışmanın ortaya çıkardığı durum, bütçe açıklarının enflasyon üzerinde tam olarak etkisi olmadığıdır. Ancak, elde edilen bu bulgulara karşılık, Oktayer (2010) 1987-2009 yıllarını içeren ampirik çalışmasında, bütçe açıklarının, uzun dönemde, enflasyon üzerinde doğrudan etkisinin olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰ Görüldüğü üzere bütçe açıklarının enflasyon ile olan ilgisi konusunda tam olarak bir ortak görüş oluşturulamamıştır.

Lim ve Papi (1997) 1970-1995 dönemini kapsayan çalışmalarında, parasal değişkenlerin (para ve döviz kuru) enflasyon sürecinde temel belirleyiciler olduğu, kamu sektörü açıklarının ve politika yapıcıların döviz kurundaki değer kaybında aktif olmalarının, bu sürece katkıda bulunduğu sonucuna varmışlardır.⁴¹ Çetintaş, Altıntaş ve Taban (2008), parasal büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkiyi inceledikleri modelde, hem uzun hem de kısa dönem için (belirli dönemler hariç) parasal büyümenin enflasyon üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.⁴²

Türkiye’de yaşanan yüksek enflasyonun nedeni görece olarak daha genel kabul görmüş bir başka bulgu ise enflasyon beklentileridir. Çamlıca (2010), 1987-2007 dönemini inceleyen çalışmasında, Türkiye’de enflasyonun ele alınan dönem itibarıyla geçmiş dönemdeki enflasyon tarafından belirlendiğini diğer bir ifade ile Türkiye’de cari

³⁷ O. Cevdet Akçay, C. Emre Alper & Süleyman Özmucur, “Budget Deficit, Inflation and Debt Sustainability: Evidence from Turkey (1970-2000)”, **Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Raporu** ISS/EC-2001-12, 2002, s.10-11.

³⁸ Sel Diboğlu & Aykut Kibritçioğlu, “Inflation, Output Growth, and Stabilization in Turkey, 1980–2002”, **Jurnal of Economics and Business**, Vol:56, No:1, (February 2004),s.43-61.

³⁹ Halil Altıntaş, Hakan Çetintaş & Sami Taban, “Türkiye’de Bütçe Açığı, Parasal Büyüme ve Enflasyon arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1992-2006”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, (2008), s.202.

⁴⁰ Asuman Oktayer, “Türkiye’de Bütçe Açığı, Para Arzı ve Enflasyon İlişkisi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:158, (Ocak-Haziran 2010), s.445.

⁴¹ Cheng Hoon Lim & Laura Papi, “An Econometric Analysis of the Determinant of Inflation in Turkey”, **IMF Working Paper**, WP/97/170, (December 1997), s.20.

⁴² Çetintaş, Altıntaş & Taban, s.202.

enflasyonda geriye dönüklüğün baskın olduğunu göstermektedir.⁴³ Aynı yönde bulgulara ulaşan bir başka çalışma Başkaya, Gülşen ve Kara (2012) tarafından yapılmıştır. Başkaya, Gülşen ve Kara, 2006-2012 dönemine odaklandıkları çalışmalarında, geçmişte gerçekleşen enflasyon düzeylerinin, enflasyon beklentilerinin önemli belirleyicilerinden biri olduğu sonucuna ulaşmışlardır.⁴⁴

Işık, Acar ve Işık (2004), 1982-2003 dönemi Türkiye ekonomisine ilişkin enflasyon ve döviz kuru verilerini kullanarak yapmış oldukları ampirik çalışmalarının sonucu, döviz kurunun %1 artması durumunda enflasyonun yaklaşık %0.9 artacağını göstermektedir.⁴⁵ Aynı doğrultuda, Erol ve Wijnbergen (1997), 1980-1993 yıllarını kapsayan çalışmalarında, Türkiye’de enflasyonu belirleyen en önemli faktörün döviz kuru olduğu sonucuna ulaşmışlardır.⁴⁶ Dedeoğlu ve Kara (2015) tarafından yapılan bir başka çalışmada, döviz kurunun enflasyon üzerindeki etkisi ÜFE’de yaklaşık %7,5 iken TÜFE’de %26,7 düzeylerinde olduğu bulunmuştur. Dedeoğlu ve Kara (2015) yaptıkları çalışmada döviz kurunun enflasyona geçişkenliğinin daha etkin bir şekilde hesaplanabilmesi daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁴⁷ Döviz kurunun enflasyona etkisini ele alan çalışmalarda, döviz kurunun enflasyon kaynaklarından biri olduğu kabul edilmiştir fakat bu kabul edilen etkinin ne oranda olduğu ile ilgili bir uzlaşma oluşmamıştır.

Türkiye’nin neredeyse son 10 yıldaki enflasyon dinamiklerini belirleyen faktörlerin önemli kalemleri arasında gıda fiyatları öne çıkmaktadır. Özellikle Merkez Bankası tarafından enflasyon raporlarında belirtilen bu durum üzerinde ampirik çalışmalar da yapılmaktadır. Kara, Ögünç ve Sarıkaya (2017), 2006-2016 yıllarını kapsayan çalışmalarında, enflasyonun belirleyicileri olarak işlenmemiş gıda fiyatları ve

⁴³ Çamlıca, s.81.

⁴⁴ Yusuf Soner Başkaya, Eda Gülşen & A. Hakan Kara, “Inflation Expectation and Central Bank Communication in Turkey”, **Central Bank Review**, Vol: 12, No: 2, (July 2012), s.1-10.

⁴⁵ Nihat Işık, Mustafa Acar & Bayram Işık, “Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: Bir Eşbütünleşme Analizi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9 Sayı: 2, (2004), s.325-340.

⁴⁶ Turan Erol & Sweder Van Wijnbergen, “Real Exchange Rate Targeting and Inflation in Turkey: An Empirical Analysis with Policy Credibility”, **World Development**, Vol: 25, No: 10, (October 1997), s.1717-1730.

⁴⁷ Dinçer Dedeoğlu & Hüseyin Kara, “Model Belirsizliği Altında Döviz Kurunun Enflasyona Etkisi”, **Central Bank Review**, Cilt:15 Sayı:2, (May 2015), s.79-93.

döviz kuru olarak gösterilmiştir. Söz konusu çalışmada, her ne kadar döviz kuru enflasyon dinamiği olarak gösterilmişse de, enflasyona en çok etkinin gıda fiyatları olduğu belirtilmiştir.⁴⁸ Aynı doğrultuda, Eştürk ve Albayrak (2018), 2003-2017 yılları için uyguladıkları çalışmada elde ettikleri bulgular, gıda fiyatlarındaki değişimin enflasyonu kısa ve uzun dönemde etkilediği yönündedir. Elde edilen bulguları rakamsal olarak ifadesi şu şekildedir: Gıda fiyatlarındaki yüzde 1’lik artış enflasyon oranını yaklaşık yüzde 0.79 oranında arttırmıştır.⁴⁹

Ampirik çalışmaların bulgularından görülebileceği üzere, Türkiye ekonomisinin enflasyon dinamikleri ile ilgili, enflasyon beklentileri, döviz kurunun geçişkenliği ve gıda fiyatları dışında, genel bir uzlaşının sağlandığı söylenemez. Çalışmalarda kullanılan farklı modeller, değişkenler ve zaman aralıkları bu uzlaşının sağlanamamasının nedeni olarak gösterilebilir. Tez kapsamında incelediğimiz 2005-2018 yılları arasında, ampirik çalışmalarla da doğrulandığı üzere, Türkiye’de enflasyon dinamikleri içinde en dikkat çekici kalem gıda fiyatları olmuştur. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde de, Türkiye’deki gıda fiyatları incelenecektir.

⁴⁸ A.Hakan Kara, Fethi Ögünç & Çağrı Sarıkaya, “Inflation Dynamics in Turkey: A Historical Accounting”, **Research Notes In Economics**, No:2017/3, (May 2017), s.12.

⁴⁹ Özlem Eştürk & Nilcan Albayrak, “Tarım Ürünleri-Gıda Fiyat Artışları ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 18. EYİ Özel Sayısı, (2018), s.155.

2. TÜRKİYE’DE GIDA FİYATLARI

Türkiye’de gıda fiyatlarının değerlendirilmesine geçmeden önce tarımsal ürünlerde fiyat oluşumu çeşitli yönleri ile incelenecektir. Sonrasında, teorik bilgiler çerçevesinde, Türkiye’de gıda fiyatları ve gıda fiyatları ile ilgili yapılmış ampirik çalışmalar ele alınacaktır.

2.1. Gıda Ürünlerinde Arz ve Talep

2.1.1. Gıda Ürünlerinde Arz Fonksiyonu

Herhangi bir x ürününden, arz edilen miktar (M_{ax}), o ürünün fiyatına (F_x), öteki malların piyasa fiyatlarına (F_{δ}), üretim faktörlerinin fiyatına (F_u), üretim teknolojisine (T) ve dışsal etkenlere (D) bağlıdır ve bir üründen arz edilen miktar ile o miktarı etkileyen faktörler arasındaki ilişkiler, arz fonksiyonu ile şu şekilde ifade edilmektedir:⁵⁰

$$M_{ax} = f(F_x, F_u, F_{\delta}, T, D)$$

Basitleştirici bir varsayım yaparak, arzı etkileyen faktörlerden o malın fiyatı dışındakileri (yani F_{δ} , F_u , T , D 'yi) sabit kabul edersek (ceteris paribus), arz fonksiyonu şu şekli alır:⁵¹

$$M_{ax} = f(F_x)$$

Görüldüğü üzere, son hali ile toplam gıda arzı fiyatın fonksiyonu haline gelmiştir.

2.1.2. Gıda Ürünlerine Talep Fonksiyonu

Herhangi bir x ürününden; talep edilen miktar (M_{tx}), o ürünün fiyatına (F_x), o ürünün rakibi ya da tamamlayıcısı olan ürünlerin fiyatlarına (F_r , F_t), tüketicilerin tercihlerine (T), tüketicilerin gelirlerine (G), nüfusa (N) bağlıdır ve talep edilen miktarı etkileyen bu faktörlerle talep edilen miktar arasındaki ilişkiler, daha öz olarak, talep fonksiyonunda ifadesini bulmaktadır:⁵²

⁵⁰ Zeynel Dinler, **Tarım Ekonomisi**, 7. Basım, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2014, s.214.

⁵¹ Dinler, s.214.

⁵² Dinler, 2014, s.226.

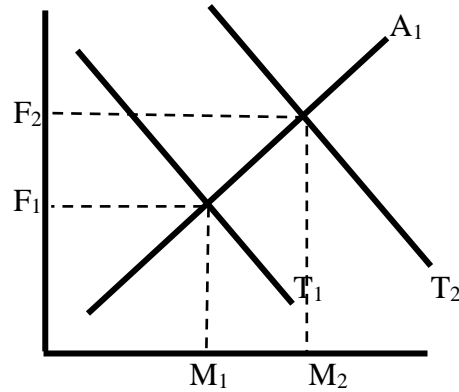
$$M_{tx} = f(F_x, F_r, F_t, G, T, N)$$

Herhangi x malın talebini etkileyen söz konusu malın fiyatı (F_x) dışındakilerin (F_r, F_t, G, T, N) değişmediğini kabul ettiğimizde (ceteris paribus), talep de fiyatın fonksiyonu şeklinde ifade edilir:⁵³

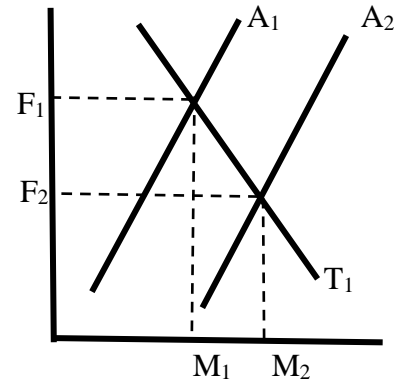
$$M_{tx} = f(F_x)$$

Görüldüğü üzere, son kertede, gıda ürünlerinde arz ve talep fiyatın fonksiyonu haline gelmiştir. Şekilde 1.1 ve Şekil 1.2’de arz ve talep eğrilerinin gösterimi yapılmıştır. Şekil 1.1 talep artışının, Şekil 1.2 ise arz artışının fiyat üzerindeki etkisini göstermektedir. Herhangi bir mala karşı talep artışı, arz sabit iken fiyatı arttırırken, herhangi bir mala karşı arz artışı, talep sabit iken fiyatı düşürmektedir. Bahsi geçen varsayımlar, gıda ürünleri için kısa dönemin açıklamasıdır.⁵⁴

Şekil 1.1

Şekil 1.2

2.1.3. Gıda Ürünlerinde Arz Elastikiyeti

Gıda ürünlerinde arz, gıda dışı ürünlerdeki gibi gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla, arz eğrileri, her zaman Şekil 1. 1 ve Şekil 1. 2’ye benzer olarak oluşmamaktadır. Arz elastikiyeti malın niteliğine ve zaman dilimine göre farklı şekilde oluşabilir. Örneğin, çabuk bozulabilen malların arz elastikiyeti esnek değil iken

⁵³ Dinler, 2014, s.227.

⁵⁴ Randy Schnepf, “Price Determination in Agricultural Commodity Markets: A Primer”, CRS – Congressional Research Service – Report for Congress, RL33204, 2006, s.2.

stoklanabilen ürünler için arz elastikiyeti görece daha esnektir. Yine, aynı şekilde, arz elastikiyetini dönemsel olarak ayırırsak, çok kısa dönemde elastikiyet sıfırdır, kısa dönemde birden küçüktür, uzun dönemde ise arz elastik bir duruma gelir.⁵⁵

2.1.4. Gıda Ürünlerinde Talep Elastikiyeti

Gıda maddeleri gereksinimleri, insan yaşamının devamı için, belirli düzeyde ve belirli aralıklarla mutlaka karşılanmalıdır. Bu anlamda, gıda ertelenemez bir ihtiyaç olduğundan, gelir azalışları gıda maddelerine olan talebi çok fazla etkilemez. Diğer taraftan, gelir artışları yaşandığında, gıda maddelerine olan talep gelirdeki artış ile aynı oranda artmaz. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, gıda ürünlerinde satın alınan miktar fiyat yükseldiğinde/gelir azaldığında önemli ölçüde azalmaması ile birlikte, fiyat düştüğünde/gelir arttığında da büyük ölçüde artmaz. Gıda ürünlerinde bahsedilen sebeplerden dolayı talep, arzda da ifade edildiği gibi, her zaman Şekil 1.1 ve 1.2. gibi oluşmaz.⁵⁶ Talep yapısı gereği daha inelastik bir özellik göstermektedir.

2.2. Gıda Ürünlerinde Fiyat Oluşumu

Şekil 1.1 ve Şekil 1.2’de arz ve talep eğrileri ve değişimleri verilmiştir. Ancak tarım piyasalarında dengenin her zaman bu şekilde oluşmayacağını daha önce ifade etmiştik. Bu genel ifadenin dışına çıkılmasının nedeni, tarımsal ürünlerin, tarım dışı ürünlere göre bazı noktalarda farklılık göstermesidir. Ürünlerin çabuk bozulabilir olması, dış etkenler sebebiyle (mevsimsel etkiler gibi) üretimin yıllık miktarında değişkenlik göstermesi, ürün kalitesinin farklılaşması, piyasanın daha çok küçük üreticilerden oluşması ve cari arzın bir önceki dönemin talebine ve ürün fiyatına göre belirlenmesi sonucunda üretim miktarının cari dönemde piyasaya göre ayarlanmasının zorluğu ve bu sebeple ortaya çıkan inelastik arz, gıda ürünlerinin vazgeçilemez tüketim maddesi olmalarından dolayı oluşan inelastik talep ve ayrıca tarım piyasalarında dönemsel incelemenin farklılaşması da bahsedilen farklılıklara örnek gösterilebilir.⁵⁷ Belirtilen bu

⁵⁵ Arslan Zafer Gürler, **Tarım Ekonomisi ve Politikası**, 1. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.244-245.

⁵⁶ Dinler, 2014, s.228-229.

⁵⁷ Richard Kohls, **Marketing of Agricultural Products**, 1. Edition, New York: The Macmillan Company, 1955, s.49-57.

hususlar itibarı ile denilebilir ki, tarım piyasalarında fiyat, piyasanın kendi özellikleri çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Tarım dışı ürünlerde fiyat fonksiyonu iki dönemde (kısa ve uzun dönem) ele alınırken, tarımsal ürün piyasaları, çok kısa dönem (piyasa dönemi), kısa dönem ve uzun dönem olmak üzere üç farklı dönemde analiz edilir. Bu tezde gıda enflasyonun ve lisanslı depoculuk sisteminin ele alınması bakımından fiyat oluşumları, gıda ürünleri olarak muhafazası mümkün ürünler, dönem olarak “piyasa dönemi” kapsamında incelenecektir.

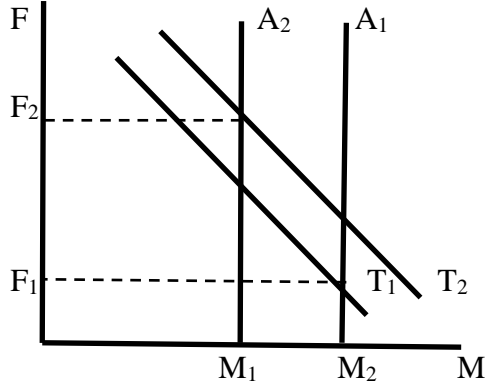
Tarımsal ürünlerde fiyat oluşumunu incelerken, tez kapsamında, ürünleri iki gruba ayırabiliriz: Muhafazası mümkün olan tarımsal ürünler ve muhafazası mümkün olmayan tarımsal ürünler. Muhafazası mümkün ve stok edilebilir tarımsal ürünler için hububat, baklagiller, yağlı tohumlar sıralanabilir. Buna karşın, stok edilemeyen ve hasat edildikten çok kısa bir süre sonra tüketilmesi gereken tarımsal ürünlere taze meyve ve sebze çeşitleri örneği verilebilir. Öncelikle stok edilemeyen tarımsal ürünlerin arz eğrisini incelersek, piyasa döneminde (ürünün ekilmesinden/dikilmesinden hasadın yapılmasına kadar geçen süre) bu ürünlerin arz eğrisi dik bir konum alır (Şekil 2.1 sırasıyla A_1 ve A_2). Ürün, bol miktarda ise arz eğrisi sağa, kıt olmuş ise sola kaymıştır. Şekil 2.1’de A_1 miktarında arz, T_1 talep eğrisi ile F_1 kadar düşük, A_2 kadar arz ise T_2 talep eğrisi ile F_2 kadar yüksek fiyatı oluşturur. Ürün ne kadar çabuk bozuluyorsa/ürünün muhafazası ne kadar kısa süreli ise, üreticinin (kendisi tüketmesi, konserve yapması, alternatif piyasalar bulabilmesi) elindeki seçenekler ne kadar azsa, arz eğrisinin dik bir doğru olma ihtimali o kadar fazladır, bu noktada talep eğrisi, fiyatı oluşturmakta o nispette etkili olmaktadır.⁵⁸

⁵⁸ Gülten Kazgan, **Tarım ve Gelişme**, 2. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s.182.

Eldeki Stoka Göre Talebin

Belirlediği Fiyat

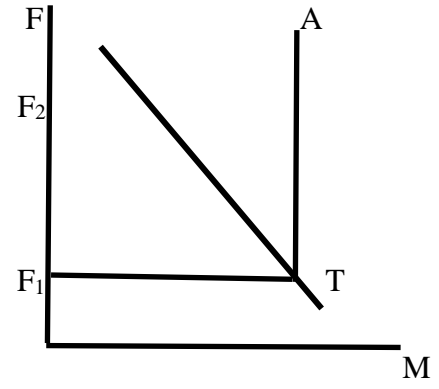
(ŞEKİL 2.1)

Üreticinin Alternatifi

Varsa Fiyat

(ŞEKİL 2.2)

Lisanslı depoculuk sistemine konu olan ürünler muhafazası mümkün olan tarımsal ürünlerdir. Bununla birlikte muhafaza edilebilen ürünler depoculuk sistemi kapsamında “piyasa dönemi” içinde incelenebilmektedir. Bu anlamda, stok edilebilen tarımsal ürünlerde, piyasa döneminde, fiyatlar üreticiyi tatmin edecek seviyede değil ise, hasat edilen ürünün tümü piyasaya sürülmeyebilir. Örneğin, piyasada fiyatlar düşerken, örgütlenme tam ise, üretici, alternatif piyasalar arayabilir, stok finansmanı olanakları bulunuyorsa, ürünü stok edebilir ya da “vadeli piyasalar” gelişmiş ise, bu yoldan da “stok” etme olanağı yaratılabilir. Üreticinin stoklama imkânının bulunduğu ürünler için arz Şekil 2.2’deki gibi oluşur. Şekil 2.2’de arz eğrisi A dirseklidir: Dikey kesit, o yılın ürününden elde edilen stok miktarıdır; yatay kesit F_1 , üreticinin ürünü satmaya razı olduğu fiyattır. Üreticinin satmaya razı olduğu fiyat olan F_1 , fiyatın düşeceği alt sınırı çizer ve T ile kesiştiği nokta piyasa dengesini oluşturmaktadır. Nitekim ürünün fiyatı bu alt sınırın altına düşerse, üretici ürününün bir kısmını ya da tamamını arz etmekten vazgeçer. Bu anlamda denilebilir ki, üreticinin ürününü muhafaza imkânı varsa fiyat oluşumunda talep görece daha az etkilidir. F_2 ise üreticinin pazarlayıcı-aracıdan talep ettiği fiyattır, pazarlığa açıktır ve üreticinin alternatiflerde sağlayacağı gelir ile belirlenmektedir. Fiyat, F_2 ’nin altına düşerse, üretici mevcut seçenekleri

değerlendirmektedir. Netice itibariyle, muhafazası mümkün ürünlerinde piyasa döneminde, fiyat F_1 'in altında oluşmaz, üretici F_2 fiyatını talep eder ve alternatifleri değerlendirerek, fiyat F_1 ve F_2 , F_1 ve F_2 dâhil olmak üzere, arasında belirlenmektedir. Stoklanabilen ve stoklanamayan diye iki alt gruba ayırdığımız tarımsal ürünlerde fiyat; stoklanamayan ürünler için daha çok talep/tüketici tarafından, stoklanan ürünlerde ise daha çok arz/üretici tarafından belirlenmektedir.⁵⁹

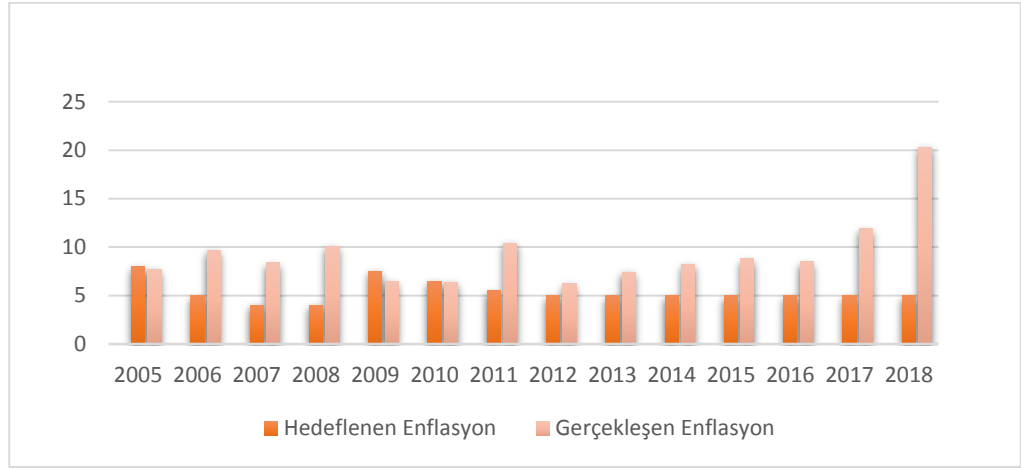
Teorik açıklamalar ışığında, denilebilir ki, gıda ürünlerinin fiyat oluşumu diğer ürünlere göre farklıdır. Piyasanın kendine has bu özelliğinden dolayı, gıda ürünlerinde arz-talep ve fiyat oluşumlarını da piyasanın yapısına göre değerlendirmek gerekmektedir.

2.3. Türkiye’de Gıda Fiyatları

2000-2019 yılları arasında tüketici enflasyonu dalgalı bir seyir izlemekle birlikte son beş senede hedeflerin önemli ölçüde üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Grafik 1). Bu durum, enflasyon sürecinde hangi temel makro değişkenlerin belirleyici olduğu sorusunu gündeme getirmekte ve bu konunun incelenmesi önümüzdeki dönem fiyat istikrarı için uygulanması gereken politikalar açısından yön gösterici nitelikte olacağından önemli bir husus olarak atfedilmektedir.⁶⁰

⁵⁹ Kazgan, s.183

⁶⁰ Kara, Sarıkaya & Öğünç, s.1

Grafik 1: Hedeflenen Enflasyon- Gerçekleşen Enflasyon.

Kaynak: TCMB, Enflasyon Hedefleri, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/Enflasyonun+Hedefleri> (1 Ocak 2019).

Türkiye'nin Enflasyon Tarihi Bölümü'nde, Türkiye'deki TÜFE dinamikleri, yapılan çalışmalar ışığında çeşitli alt başlıklar altında toplanmış ve üç başlık için de fikir birliğinde olduğu ifade edilmiştir. Bu alt başlıklar, enflasyon beklentileri, döviz kurunun geçişkenliği ve gıda fiyatları olarak sıralanmıştır. Hedeflenen enflasyon rakamlarında yaşanan sapmaların nedenleri arasında gıda enflasyonu temel beslenme ihtiyacı olması bakımından öne çıkmaktadır. Bu bölümde de "Türkiye'de Gıda Fiyatları" toplam enflasyonu önemli derecede etkilemesi bağlamında ele alınacaktır. Nitekim, yüksek ve istikrarsız gıda fiyatları sorununa çözüm sunmak için gıda enflasyonunun dinamikleri, TÜFE dinamiklerini sınıflamasına benzer şekilde, nedenlerine/konularına göre belirlenmesi ve çözümlerin bu doğrultuda oluşturulması gerekliliği görülmekte ve bu şekilde alt gruplara ayrılan dinamiklerin, enflasyon ile mücadelede bize doğru bir yol haritası çizdiği düşünülmektedir.

Türkiye'de gıda fiyatlarını etkileyen unsurlara geçmeden önce literatürün bu konuya yaklaşımını ele almak gerekmektedir. Literatürde gıda fiyatları ile ilgili çalışmaların özellikle 2008 gıda krizinden sonra yoğunlaştığı söylenebilir. Bu dönemde, konu çeşitli yönleri ile ele alınmış, farklı yöntem ve örneklerle incelenmiştir.

Dünyada yaşanan yüksek tarımsal ürün fiyatlarının arkasındaki beş unsur, Abott ve diğ. (2011) şu şekilde sıralamışlardır; biyoyakıt ve Çin soya fasulyesinin kalıcı talep şoku oluşturması, piyasanın giderek inelastik bir yapıya dönüşmesi, hava şartları ve stok kullanımı, Çin'in ticaret politikaları, makroekonomik faktörler; ABD (Amerika Birleşik Devletleri) dolarının zayıflaması ve oynaklığının artması.⁶¹ Gelişmekte olan 11 tane Asya ülkesinin gıda fiyatlarını ele alan Huh ve Park (2013) gıda fiyatlarının belirleyicilerini şu şekilde açıklamışlardır: İlk olarak, genel anlamda, gıda fiyatlarının nedenlerinin ele alındığı diğer çalışmalarda da açıklandığı gibi yerel gıda fiyatlarının; gıda piyasası koşulları, makroekonomik ve sektör politikaları ve bunların yanı sıra uluslararası ticaret ve diğer dış faktörler tarafından etkilendiğini; ikinci olarak, ortak bölgesel gıda fiyatlarının yine yerel gıda fiyatlarını önemli ölçüde etkilediğini ve hatta bu ikinci etkinin Sahra altı, gelişmekte olan Avrupa, Latin Amerika ve Ortadoğu ülkelerinde de gözlemlendiğini ifade etmişlerdir. Son olarak ise küresel gıda fiyatlarının, Asya'da da gıda fiyatları üzerinde sınırlı bir rolünün olduğunu belirtmişlerdir.⁶² Woertz ve diğ. (2014) Türkiye'nin de içinde bulunduğu Güney ve Doğu Akdeniz ülkelerindeki gıda enflasyonunun ve gıda fiyatlarındaki oynaklığın etkilerini inceledikleri çalışmada gıda fiyatlarını arz ve talep yanlı olarak ele almaktadırlar. Bu ayrıma göre, gıda fiyatlarının talep yanlı nedenleri; nüfus artışı, değişen beslenme alışkanlıkları, biyoyakıt üretimi, finansal yatırımcıların piyasaya katılımının artması olarak ifade edilirken, gıda fiyatlarının arz yanlı nedenleri de ekolojik kısıtlamalar ve iklim değişikliği, tarımsal girdi fiyatlarının sürekli yükselmesi, gıda ihracatı yapan ülkelerin çeşitli nedenlerle ihracat kısıtlamaları ve stok kullanım oranının azaltılması olarak belirtilmiştir.⁶³ Uzun dönemde gıda fiyatlarını belirleyen faktörleri, 1960-2012 yıllarını kapsayacak şekilde, incelenen çalışmada Baffes ve Dennis (2013), bu faktörleri şu şekilde sıralamıştır: ham petrol fiyatları, stok kullanım oranı ve döviz kuru.⁶⁴ Yapılan çalışmaların sonuçlarından da

⁶¹ Philip C. Abbott, Christopher Hurt & Wallace E. Tyner, "What's Driving Food Prices in 2011", **Farm Foundation Issue Report**, (July 2011), s.32.

⁶² Hyeon-Seung Huh & Cyn Young Park, "Examining the Determinants of Food Prices in Developing Asia", **ADB Economics Working Paper Series**, No: 370, (September 2013), s.27-28.

⁶³ Eckart Woertz, Eduard Soler, Oriol Farrés & Anna Busquets, "The Impact of Food Price Volatility and Food Inflation on Southern and Eastern Mediterranean Countries", **CIDOB Paper For Union For The Mediterranean**, (October 2014), s.7.

⁶⁴ John Baffes & Allen Dennis, "Long-Term Drivers of Food Prices" **World Bank Policy Research Working Paper**, No: WPS6455, (May 2013), s.18.

anlaşılacağı üzere gıda fiyatlarının yüksekliğinin/oynaklığının nedenleri çeşitli başlıklar halinde sıralanmıştır. Gıda fiyatlarında yaşanan sorunlar her ülke/bölge için farklı dinamikler içermesi nedeniyle konunun ülke/bölge özelinde ele alınması ve araştırmaların da bu şekilde ilerlemesi gerektiği söylenebilir.

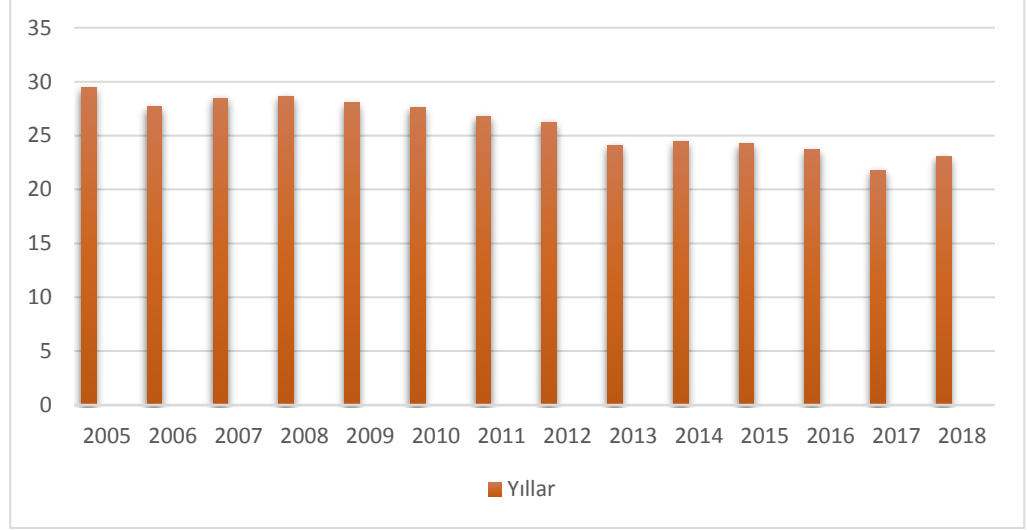
Türkiye’ de gıda fiyatlarının belirleyicileri ile ilgili yapılan çalışmalar nicelik olarak sınırlı sayıdadır. Eren ve diğ. (2017) çalışmaları, 1994-2016 seneleri kapsamakla birlikte, TÜFE sepeti içerisinde var olan ve sayıca yaklaşık yarısından oluşan gıda ürünlerini içermektedir. Ele alınan çalışmada, Türkiye’de gıda fiyatlarının en önemli belirleyicileri olarak üretici fiyatları ve iç piyasa için yapılan üretim miktarı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yine aynı çalışmada, ihracatın gıda fiyatlarını arttırdığı ve ithalatın ise aksine azaltıcı toplam etkisi olduğu ifade edilmiştir.⁶⁵ Bayramoğlu ve Yurtkur (2016), Türkiye’de gıda sanayi ürünleri ve tarımsal ürün üretici fiyatlarını etkileyen faktörleri 1999-2014 dönemini ele aldıkları çalışmada gıda fiyatlarını belirleyen en önemli değişkenin dolar kuru olduğu sonucuna ulaşmışlardır.⁶⁶ İki çalışmanın sonuçlarından şu çıkarılabilir: Türkiye’de gıda fiyatları; üretici fiyatları, üretim miktarı ve dolar kurundan etkilenmektedir. Bu iki çalışmanın yanında gıda fiyatları ile ilgili çeşitli çalışmalar olmakla birlikte, her birine konusu ile ilgili kısımda yer verilecektir.

Türkiye’deki gıda fiyatları, özellikle, 2005 yılından sonra ülkenin dikkat çeken enflasyon dinamiklerinden biri olduğu söylenebilir. Öyle ki gıda fiyatlarına, bu süreçte, TCMB raporlarında da sık sık yer verilmiştir. Gıda fiyatlarının, enflasyon dinamiklerini oluşturan diğer nedenlere göre görece daha önem verilmesinin sebebi hem temel gereksinimiz olan beslenme ihtiyacımız olması hem de tüketim harcamaları içinde önemli paya sahip olmasıdır. Öyle ki, Türkiye’de, tüketicinin toplam harcama grubunun içinde, gıdanın payı diğer alt gruplar ile karşılaştırıldığında, önemli bir oranda diğer gruplardan ayrılmaktadır. TÜİK verilerine göre, gıdanın toplam harcamaların içindeki payı 2005

⁶⁵ Okan Eren, Süleyman Kal & Utku Özmen, “Türkiye’de Gıda Enflasyonunun Belirleyicileri”, **TCMB Ekonomi Notları**, No: 2017-15, (Aralık 2017), s.9.

⁶⁶ Arzu Tay Bayramoğlu & Asuman Koç Yurtkur, “Türkiye’de Gıda ve Tarımsal Ürün Fiyatlarını Uluslararası Belirleyicileri”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 15 - Sayı: 2 (63-74), (Haziran 2016), s.72.

yılında nerdeyse yüzde 30 iken, 2018’de yüzde 23 düzeyinde olduğu ve veri yıllarının ortalamasının ise yüzde 22 civarında olduğu görülmektedir. (Grafik 2)

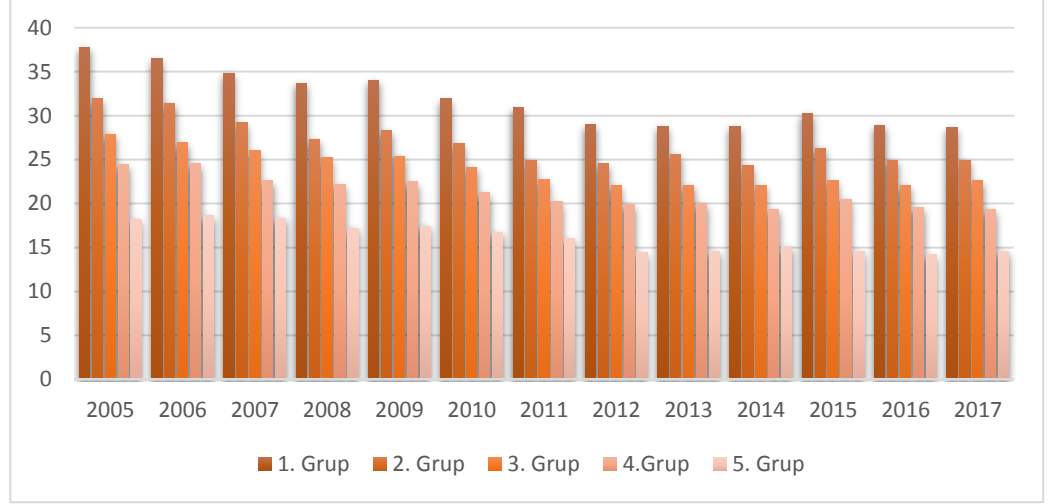

Grafik 2: Gıda Harcamalarının Ana Harcama Grubu İçerisindeki Payı.

Kaynak: TÜİK BİLGİ – DAĞITIM, (bilgi@tuik.gov.tr), TÜFE Ana Grup Ağırlıkları, Gizem İçöz Peker, [gizem_icoz@hotmail.com.tr], (1 Ocak 2019).

Tüketicinin toplam harcama grubu içerisinde, gıdanın payı, ortalama olarak yüzde 22 seviyelerinde gerçekleşmesine karşın, gelire göre yüzde 20’lik olarak ayrılmış gruplarda, 1. Grup (en düşük gelir grubu) ve 5. Grup (en yüksek gelir grubu), ortalamadan sapmanın daha yüksek olduğu görülmektedir. (Grafik 3) 1. Grupta toplam harcama içerisinde gıdanın payı ortalama olarak yaklaşık yüzde 30 düzeyinde iken 5. Grupta bu oran yüzde 16 düzeylerine düşmektedir. Gelir gruplarına göre tasniflenmiş olan gıdanın payı yine tüm gruplarda seneler itibariyle düşmesine karşı, en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasında oluşan fark yüzde 15 düzeyindedir. İki grup arasında oluşan bu fark, gıda harcamalarına, en düşük gelirli hanhalkları en yüksek gelirli hanhalklarına göre iki kat daha fazla pay ayırıyor, olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca, sayısal değerlerden de anlaşılacağı üzere 5. Grup diğer dört gruptan ciddi ölçüde ayrılmıştır. İlk dört grubun harcamalarına ve toplam nüfustaki ağırlığını hesaba katarsak, gıda fiyatlarından etkilenmenin ciddi boyutunu daha net bir şekilde ifade etmiş olabiliriz. Dolayısıyla

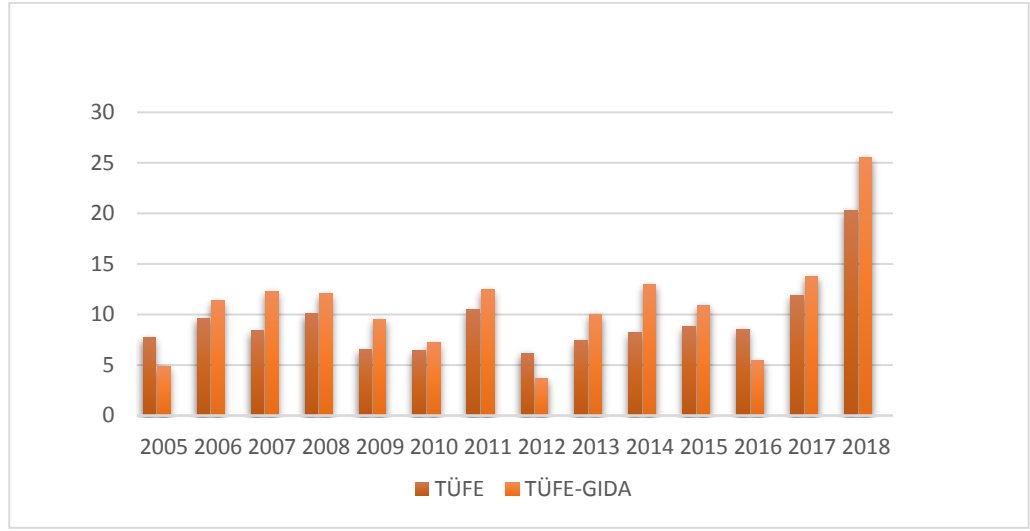
karşılaştırmalar sonucu, hanehalkı gelirinin önemli bir kısmını gıda oluşturmaktadır ve bu sebeple gıda fiyatlarındaki yukarı yönlü hareketlerden ya da yüksek oynaklıklardan, hanehalkı, olumsuz yönde etkilenmektedir sonucuna ulaşılabilir.

Grafik 3: Gelire Göre Sıralı Gıda Harcamalarının Oranları.

Kaynak: TÜİK Bütçe Anketi Tüketim Harcaması Sonuçları verilerinden derlenmiştir. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1012, (1 Ocak 2019).

Gıda harcamalarının oranı, toplam harcamalar içerisinde bu kadar yüksek bir değere sahip olduğundan, TÜFE ile gıda enflasyonu arasında paralel bir görünüm oluşması olası bir durumdur. Gıda fiyatlarının yıllık bazda gerçekleşme değerleri ile TÜFE değerleri, karşılaştırmalı olarak Grafik 4’de verilmiştir. 2005’ten 2019’a kadar incelenen süreçte, genel itibariyle, gıda fiyatları TÜFE’den daha yüksek değerlerde gerçekleşmiş ve gıda fiyatlarında ve TÜFE’de yaşanan artışlar ve azalışlar paralel bir görünüm sergilemiştir. Ancak 2005, 2012, 2016 senelerinde farklı bir durum ortaya çıkmış ve gıda enflasyonu, TÜFE’den daha düşük düzeyde oluşmuştur. Genellemenin dışında kalan üç senenin ortak özelliği ise gıda fiyatlarının bu yıllarda diğer yıllara göre görece daha düşük düzeylerde gerçekleşmesidir, diyebiliriz.

Grafik 4: TÜFE - Gıda Fiyatları.

Kaynak: TÜİK Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri (2003=100) verilerinden derlenmiştir. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1014, (1 Ocak 2019).

İstisnai yıllardan ilki olan 2005’de, gıda fiyatlarının ılımlı seyretmesinin ardında, TCMB’nin yıllık raporunda da bahsedildiği gibi, 2004 yılının sonunda çıkarılan ve bazı gıda maddelerini kapsayan KDV (Katma Değer Vergisi) indirimi olmuştur.⁶⁷ Ancak, yine de, yılın son üç ayında mevsimsel etkiler ile işlenmemiş gıda fiyatlarında artış görülmüş ve işlenmemiş gıda, toplam gıda fiyatlarını etkileyerek tüketici fiyat enflasyonunu belirleyen temel etkenlerden biri haline gelmiştir.⁶⁸ İkinci istisnai yıl olarak, 2012’de, yıl boyu işlenmemiş gıda ürünleri ılımlı seyredip gıda enflasyonu düşük seviyelere çekilmişken, bu durumun aksine, işlenmiş gıda ürünlerinde olumsuz bir tablo görülmüştür. Özellikle işlenmiş gıdanın alt kalemi olarak ekmek fiyatları yıllık yaklaşık yüzde 15 artış oranı dikkat çekmektedir. Ekmek fiyatlarındaki bu artışın sebebi olarak, yılın son çeyrek enflasyon raporunda, Türk Gıda Kodeksi Ekmek ve Ekmek Çeşitleri Tebliği’ndeki gramaja dair düzenlemelerin etkisi olduğu ifade edilmektedir.⁶⁹ Ekmek fiyat artışlarına ilave olarak, yılın ikinci yarısında buğday fiyatlarındaki artışlar ve yine bununla birlikte diğer tahıl ürünlerinin fiyatlarındaki artışlarla işlenmiş gıda görünümü yıl bazında bozulmuştur. Grafik 9’da, tahıl ekim alanları ve üretim miktarına

⁶⁷ TCMB, “Yıllık Rapor 2005”, Ankara, 2005, s.32.

⁶⁸ TCMB, **Enflasyon Raporu 2006**, Ankara, 2006, s.61.

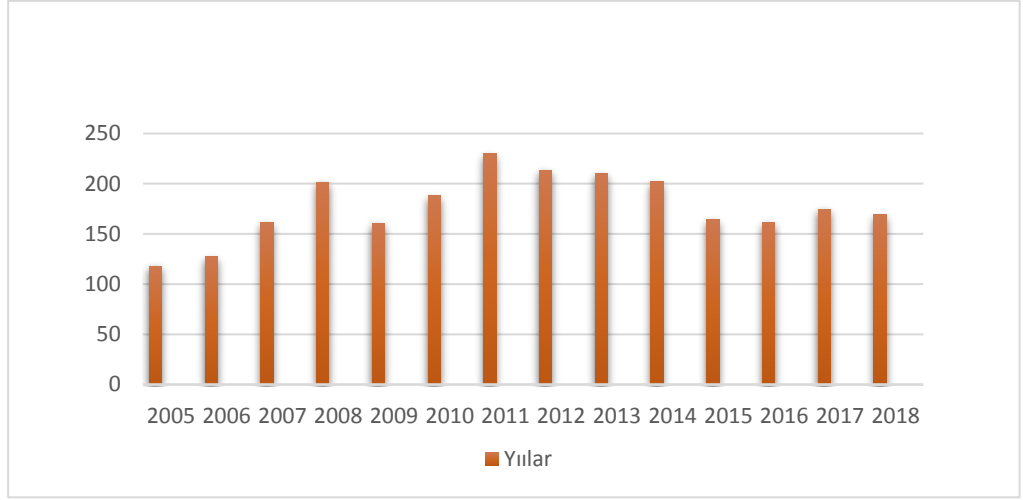
⁶⁹ TCMB, **Enflasyon Raporu 2012-IV**, Ankara, 2012, s.37.

baktığımızda, bir önceki seneye göre her iki alanda da azalma gerçekleştiği de görülmektedir. 2012 yılında, tahıl fiyatlarının artışının ve dolayısıyla işlenmiş gıda fiyatlarında görülen artışın sebebi tahıl arzında yaşanan bu azalış olduğu da söylenebilir. Ancak işlenmemiş gıda fiyatlarındaki -mevsimsel etkilere bağlı olarak- ılımlı trendi çok fazla bozmamış ve tarihsel olarak gıda enflasyonu düşük bir oranda gerçekleşmiştir.⁷⁰ Son istisnai yıl olarak, 2016'da da gıda fiyatlarındaki artış oranının düşüş nedeni -yılın son çeyreğinin incelendiği enflasyon raporunda, özellikle turizm sektöründeki daralma ve Rusya'ya yapılan ihracattaki düşüşün etkisi olarak ifade edilmiştir.⁷¹ 2016 yılında yaşanan bu iki olumsuz durum sonucunda, ülke içindeki gıda arz miktarı artmış ve gıda fiyatları daha düşük seviyede oluşmuştur. Öyle ki 2016 yılındaki gıda enflasyonu 2004 yılından sonra kaydedilen en düşük gıda enflasyonu rakamı olmuştur. Bahsi geçen yıllardaki düşüşlerin her birinin dinamiği ayrı olmak ile birlikte (2005 yılı KDV indirimi, 2012 yılı mevsimsel etkiler sebebiyle işlenmemiş gıdada görülen olumlu tablonun arz artışı olarak gerçekleşmesi ve 2016'da turizmin ve dış ticaretin olumsuz etkisi ile ihracatın azalması ve bunun sonucunun ülke içindeki arza artış olarak yansımaları) 2005 yılı hariç, 2012 ve 2016 yılındaki gıda enflasyonundaki olumlu gelişme gıdanın arz tarafı ile ilgili olduğu söylenebilir. Öyle ki 2012 yılında mevsimsel etkiler ve 2016 yılında dış politikadan kaynaklı gelişmeler, ülke içindeki arzı artmıştır. Bu sebeple de bu iki senede fiyatlar da diğer yıllara göre görece ılımlı seyretmiş ve TÜFE'nin gerisinde kalmıştır.

Gıda fiyatları ile TÜFE arasında paralel bir görünüm olmasına karşı, Türkiye gıda fiyatları ile dünya gıda fiyatları arasında tersi bir görünüm oluşmuştur. Dünya gıda fiyatları genel olarak referans kabul edilen Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre değerlendirilebilir. FAO'dan elde edilen, 2002-2004 baz yılı gıda fiyatları endeksi, Grafik 5'de de yer verildiği gibi, dünyada gıda fiyatları, 2000 yılından 2008 yılına kadar düşük seviyede kalmış, 2008 yılında "Dünya Gıda Krizi" ile birlikte fiyatlarda sıçrayış gerçekleşmiştir. Dünya Gıda Krizi'nin etkisi ile birlikte 2010, 2011, 2012 yıllarında yüksek seyreden gıda fiyatları 2013 yılından itibaren dünyada sürekli bir düşüş trendine girdiği gözlemlenmiştir.

⁷⁰ TCMB, **Enflasyon Raporu 2013**, Ankara, 2013, s.35.

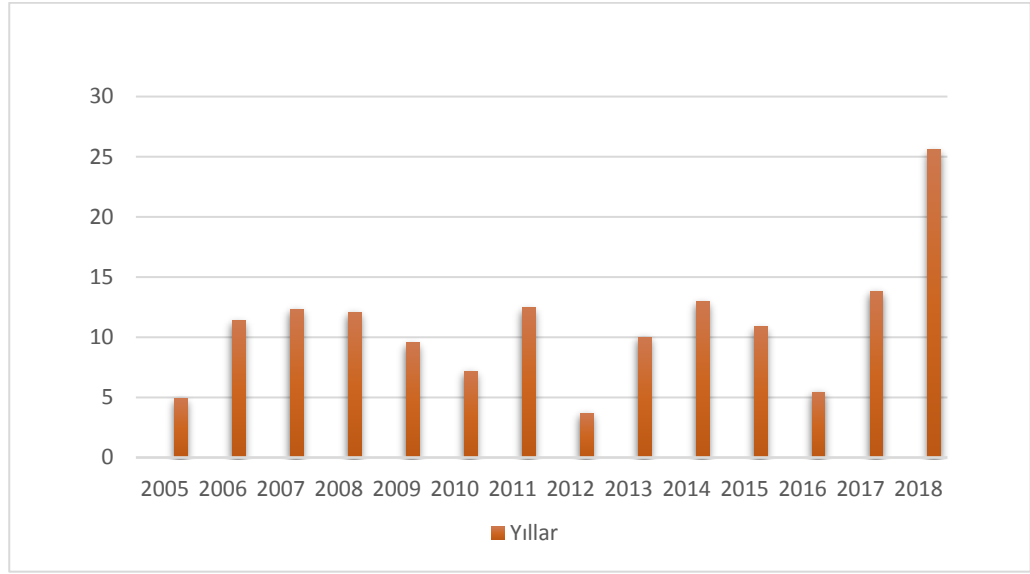
⁷¹ TCMB, **Enflasyon Raporu 2016- -IV**, Ankara, 2016, s.21.

Grafik 5: Yıllık Dünya Gıda Fiyatları Endeksi (2002-2004=100).

Kaynak: FAO Gıda Fiyat Endeksi Verilerinden derlenmiştir. <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>, (13 Mayıs 2019).

Dünya’da gıda fiyatları yukarıda belirtildiği gibi gerçekleşmişken, Türkiye’de farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Grafik 6’ da gösterildiği üzere, Türkiye’de gıda fiyatları, genel itibariyle incelenmesi yapılan yıllarda yüksek seyretmekle birlikte, istikrarsız bir görünüm içindedir. Öyle ki, 2005 yılında yüzde 5 seviyelerinde gerçekleşen gıda enflasyonu, 2008 yılında yaklaşık olarak yüzde 12’leri görmüştür. Yine 2012 yılında yaklaşık yüzde 4 olarak düşük seviyelere inmiş, 2013 yılında yüzde 10 seviyelerine yükselmiş, 2014 yılında yüzde 13 oranına çıkmıştır. Grafik 6’ya baktığımızda, 2017 yılında yüzde 14 civarı olarak kaydedilen gıda fiyatları, 2018 yılında yüzde 20’lere ulaşarak rekor seviyeye ulaşmıştır. Türkiye gıda fiyatlarının, dünya gıda fiyatlarıyla ayrışması ve kendi içerisinde süreç boyunca yükselmesi ve oynaklık göstermesi bakımından Türkiye ekonomisi için ciddi bir sorun haline gelmiştir.

Grafik 6: Türkiye'de Gıda Fiyatları Endeksi (2003=100).

Kaynak: TÜİK Özel Kapsamlı TÜFE Göstergelerinden derlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1014, (13 Mayıs 2019).

Literatürde küresel gıda fiyatlarının, gıda fiyatlarının belirleyicilerinden biri olarak olduğu sonucuna varan çalışmalar da yer almaktadır. Lee ve Park (2013) gıda fiyatları ve gıda fiyatlarının oynaklığının uluslararası aktarımını inceledikleri çalışmada; küresel gıda fiyat şoklarının, farklı ülkelerin yurt içi gıda fiyat enflasyonu farklı oynaklık derecesinde etkilediği sonucuna varmışlardır.⁷² Gıda piyasalarındaki oynaklığın yayılımını ve fiyat aktarımını ele alan çalışmasında, Rapsomanikis (2011), 6 tane farklı gelişmekte olan ülkenin gıda piyasasını incelemiş ve her durumda yerel piyasa ile dünya piyasasının aynı yönde hareket ettiğini, uzun vadede gıda ürünlerinde yerel ve dünya piyasasının birbirine entegre olduğu sonucuna varmıştır.⁷³ Dünya ve Türkiye gıda fiyatları verileri birlikte değerlendirildiğinde, özellikle Dünya Gıda Krizi yıllarında fiyatlar benzer trendler göstermiştir. Fiyatlardaki bu eğilimin yorumu, Türkiye'deki gıda fiyatları dünya gıda fiyatlarından/dış dinamiklerden belli oranlarda etkileniyor, şeklinde yapılabilir. Ancak, Türkiye'de durumun biraz daha farklı olduğu da gözükmektedir.

⁷² Hyun Hoon Lee & Cyn-Young Park, "International Transmission of Food Prices and Volatilities: A Panel Analysis", **Asian Development Bank Economics Working Paper Series** No:373, (September 2013), s.24.

⁷³ George Rapsomanikis, "Price Transmission and Volatility Spillovers in Food Markets", **FAO**, Rome, 2011, s.152.

Nitekim, Dünya Gıda Krizi ile birlikte Türkiye’de de yükselen gıda fiyatları, kriz sonrası dünyada düşen gıda fiyatlarına rağmen düşmemiş aksine artma eğilimi göstermiştir.

Türkiye’deki gıda fiyatlarının dünyadaki gıda fiyatlarından ayrıştığını destekleyen çalışmalar da yapılmıştır. Öyle ki, Türkiye’deki gıda fiyatlarını Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile karşılaştırılmasının yapıldığı, 2006-2015 dönemini kapsayan bir çalışmada, Akçelik ve Yücel (2016), şu sonuçlara varılmıştır: 2010 sonrası dönemde, Dünya Gıda Krizi’nden sonra, ortalama gıda enflasyonunun incelemeye alınan tüm ülke gruplarında gerilediği, Türkiye’de ise bu gerilemenin oldukça sınırlı oranda olduğu ve ortalama tüketici enflasyon seviyesinin de, Türkiye’de diğer ülkelere göre belirgin olarak yüksek olduğu, 2010 sonrası dönemde ise diğer ülkelerde olduğu gibi bir iyileşmenin yaşandığı ancak görece olarak yüksek seviyelerin sürdüğü tespit edilmiştir.⁷⁴ Bu çalışmanın bulgularına paralel olarak, Akçelik ve Tuğer (2015), 2003-2014 yılları arasında, uluslararası hububat fiyatları ile yurtiçi fiyatlar arasındaki ilişkiyi incelemiş ve uluslararası hububat fiyatlarındaki yüzde 10’luk artışın (azalışın) tüketici enflasyonunda ortalama 0,084 puanlık artışa (azalışa) neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak bu etkinin yakın dönemde azaldığını da eklemiştir. Çalışmanın sonucunu hububat fiyatları kaynaklı enflasyon artışının yurt içi arz ve talep koşullarından kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır.⁷⁵ Hem sayısal veriler hem de ampirik çalışmalar, Türkiye’de gıda fiyatlarında dış dinamiklerin sınırlı bir etkisinin olduğunu ancak dış dinamiklerden ziyade iç dinamiklerin daha önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

TÜFE içerisinde yer alan gıda maddeleri, işlenmiş ve işlenmemiş olmak üzere iki alt grup şeklindedir. İşlenmemiş gıda ürünleri, meyve, sebze, et, balık gibi belli bir özel işleme tabi tutulmadan doğrudan hane halkının tüketimine sunulan ürünleri kapsarken, işlenmiş gıda ürünleri belli bir işlem ve katma değer zincirinden geçtikten sonra hane halkının tüketimine sunulan ürünleri içine alır.⁷⁶ Gıda maddelerindeki bu ayrımın önemi, iki kategoride fiyatların farklı davranışlarıdır. Bu durum, hem TCMB’nin

⁷⁴ Fatih Akçelik & Canan Yüksel Yücel, “Türkiye’de Gıda Fiyatları: Uluslararası Bir Karşılaştırma”, **TCMB Ekonomi Notları**, No:2016/23, (Temmuz 2016), s.9.

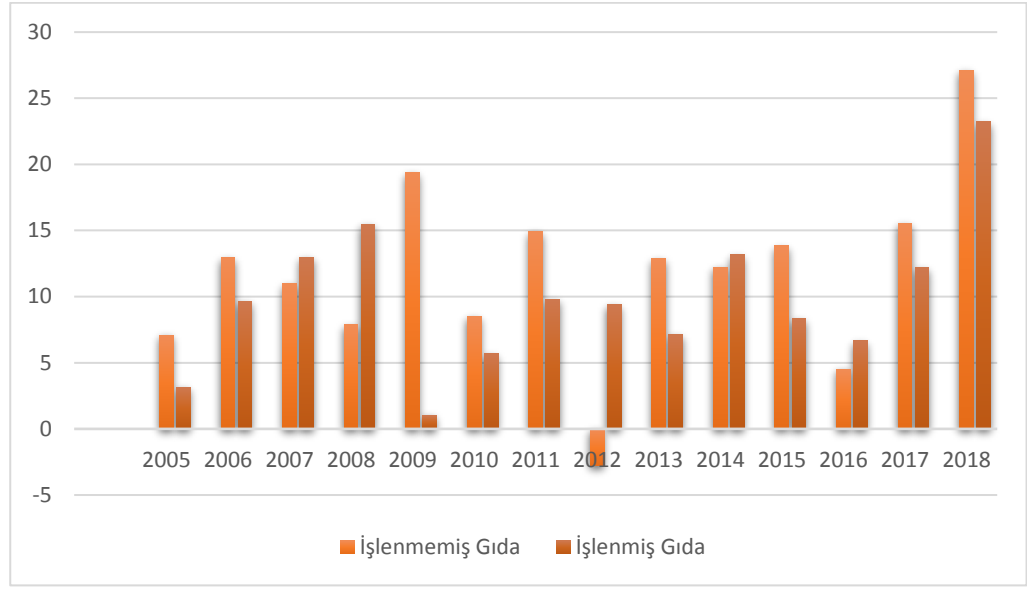
⁷⁵ Fatih Akçelik & Burç Tuğer, “Uluslararası Hububat Fiyatlarının Yurt İçi Fiyatlara Yansımaları”, **TCMB Ekonomi Notları**, No:2015/05, (Mart 2015), s.8.

⁷⁶ Yusuf Soner Başkaya, Tuğrul Gürgür & Fethi Öğünç, “İşlenmiş Gıda Fiyatlarını Belirleyen Faktörler”, **TCMB Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü, Çalışma Tebliği**, No: 08/09, (Ağustos 2008), s.4.

enflasyon raporlarında hem de konu üzerine yapılan ampirik çalışmalarda da ifade edilmiştir. Özmen ve Sevinç (2012), Türkiye'deki gıda fiyatlarının istikrarsız seyri ile ilgili yaptıkları çalışma bu durumu destekler niteliktedir. Öyle ki, fiyat değişim sıklığını ele alan ampirik çalışmada, Türkiye'de genel fiyatların yüzde 90'ı ilk 4 ay içerisinde değiştiğini, bununla birlikte, gıda dışı ürünlerde ise fiyatların 6 ay içinde değiştiğini, ve bu bulgulara karşın, gıda grubundaki fiyatların yüzde 90'nının yaklaşık ilk 3 ay içerisinde değiştiğini saptamışlardır. Gıda grubunu ise işlenmemiş ve işlenmiş olarak ayırdıklarında bu gruptaki fiyatların yüzde 90'ında süreler sırasıyla 1 ve 5 ay olarak değiştiğini bulgularına eklemişlerdir. Gıda grubundaki fiyatların ortalama kalış süresindeki görece diğer gruplara göre daha kısa süreli olması işlenmemiş gıda ürünlerinden kaynaklandığı ve bunun nedenin ise işlenmemiş gıda ürünleri fiyatlarının iklim koşullarına duyarlılığı olarak açıklanmıştır.⁷⁷

İşlenmiş ve işlenmemiş gıda ürünlerinin fiyat hareketleri sayısal veriler ile karşılaştırıldığında da aynı tablo önümüze çıkmaktadır. Grafik 7'de verildiği üzere işlenmemiş gıda fiyatları, işlenmiş gıda fiyatlarına göre yıllar itibariyle çoğunlukla daha yüksek ve daha istikrarsız bir görünüm içindedir. Grafik 7'ye göre, bu iki grubun TÜFE'yi etkileme oranı açısından bakıldığında ise işlenmemiş gıda ürünlerinin etkisi işlenmiş gıda ürünlerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

⁷⁷ M. Utku Özmen & Orhun Sevinç, "Fiyat Değişimlerinin Yapısı ve Enflasyon", **TCMB Ekonomi Notları**, No: 2012/05, (Şubat 2012), s.5-6.

Grafik 7: İşlenmemiş ve İşlenmiş Gıda Fiyatları Endeksi.

Kaynak: TÜİK Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri (2003=100) verilerinden derlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1014, (13 Mayıs 2019).

TÜFE’deki payı yüksek olan işlenmemiş gıda ürünlerinde bu yüksek oran ve oynaklığın sebebini, toplam gıda enflasyonunun ele alındığı şekilde, tespit etmek gerekmektedir. Konu ile ilgili Orman, Ögünç, Saygılı, Yılmaz (2010)’da, Türkiye’de işlenmemiş gıda fiyatlarının oynaklığına etki eden yapısal unsurları, sektördeki farklı kişi ve kurum temsilcileriyle yaptıkları görüşmeler ile ortaya koymayı amaçlamışlardır. Yapılan analizin sonunda işlenmemiş gıda fiyatlarına etki eden unsurları şu şekilde sıralamışlardır: Üretimin iklim koşullarına bağımlılığının yüksek olması, bilgi altyapısının yetersizliği, piyasa yapısı, kamu destek/teşvik sistemindeki istikrarsızlık, tarımsal üretimin belirli bölgelerde yoğunlaşması, dış talepteki dalgalanmalar, ihraç mallarının fiyat yapısı, tüketim kalıbı.⁷⁸ İşlenmemiş gıda ürünlerini ele alan bir başka çalışmada, Ögünç (2010), Türkiye’de işlenmemiş gıda fiyatlarındaki bu oynaklığın olası sebepleri incelenmiş ve bu sebepler şu şekilde sıralanmıştır: dağıtım zincirlerinin uzunluğu, kayıt dışılık, sulama, üretim ve saklama teknolojilerindeki altyapı eksiklikleri (ambalajlama tesisi, soğuk hava deposu gibi) gibi yapısal sorunların varlığı, arz yönlü

⁷⁸ Cüneyt Orman, Fethi Ögünç, Şeref Saygılı, & Gökhan Yılmaz, “İşlenmemiş Gıda Fiyatlarında Oynaklığa Yol Açan Yapısal Faktörler”, **TCMB Ekonomi Notları**, No: 2010/16, (Aralık 2010), s.4-9.

şoklarının etkisini yumuşatacak nitelikte finansal güce sahip büyük üreticilerin olmaması, riskten korunmaya yönelik mekanizmaların yaygın olmaması, perakende sektörünün (fiyat dalgalanmalarının etkisini tolere edebilecek kapasiteye sahip olmayan) çok sayıda küçük satıcıdan oluşması.⁷⁹ İşlenmemiş gıda fiyatlarının yapısı ile ilgili yapılan iki çalışmada da, fiyatlara etki eden mevsimselliğin yanında piyasa yapısından kaynaklanan teknik aksaklıkların etkili olduğu belirtilmektedir. Bunun sonucunda, piyasa yapısındaki teknik aksaklıkların düzeltilmesi, işlenmemiş gıdada görülen mevsimselliğin fiyatlara etkisini düşüreceği söylenebilir.

İşlenmemiş gıdada olduğu kadar işlenmiş gıdanın da toplam gıda enflasyonuna etkisi yadsınmaz derecededir. Öyle ki, Başkaya, Gürgür ve Ögünç'ün (2008), ampirik olarak işlenmiş gıda fiyatlarını belirleyen faktörleri ele almışlar, işlenmiş gıda fiyatlarındaki yüksek oranlı artışlarda, talep yönlü etkenlerden ziyade arz yönlü etkenlerin daha belirleyici olduğunu tespit etmişler ve bu etkenleri ise şu şekilde sıralamışlardır: yurt içinde yaşanan kuraklığın etkileri, olumsuz iklim koşullarından kaynaklanan arz yönlü şoklar, uluslararası gıda fiyatlarındaki artışlar.⁸⁰ Arz yönlü şoklar ile ilgili olarak, Çağatay ve Mert (2016), tahıllar için net arz şoku, yaş meyve ve sebzeler için negatif arz şoku ve yağlı tohumlar için de yine net arz şoklarının yaşandığı bulgusuna ulaştıkları çalışmalarında arz yönlü negatif etki yaratan gelişmelerin gıda fiyat artışlarına yol açmaya devam edeceğini öngörmüşlerdir.⁸¹ İşlenmiş gıda ile ilgili yapılan bu iki çalışma dikkati arz cephesine çekmiştir. Bu noktada, Türkiye'deki ekim alanı ve üretim miktarları değerlendirilerek gıda ürünlerinin arz yanı incelenebilir. Ancak belirli ürünlerin ekim alanları ve üretim miktarlarına geçmeden önce toplam tarım arazilerinin kullanımı ile ilgi değerlendirme yapılmalıdır.

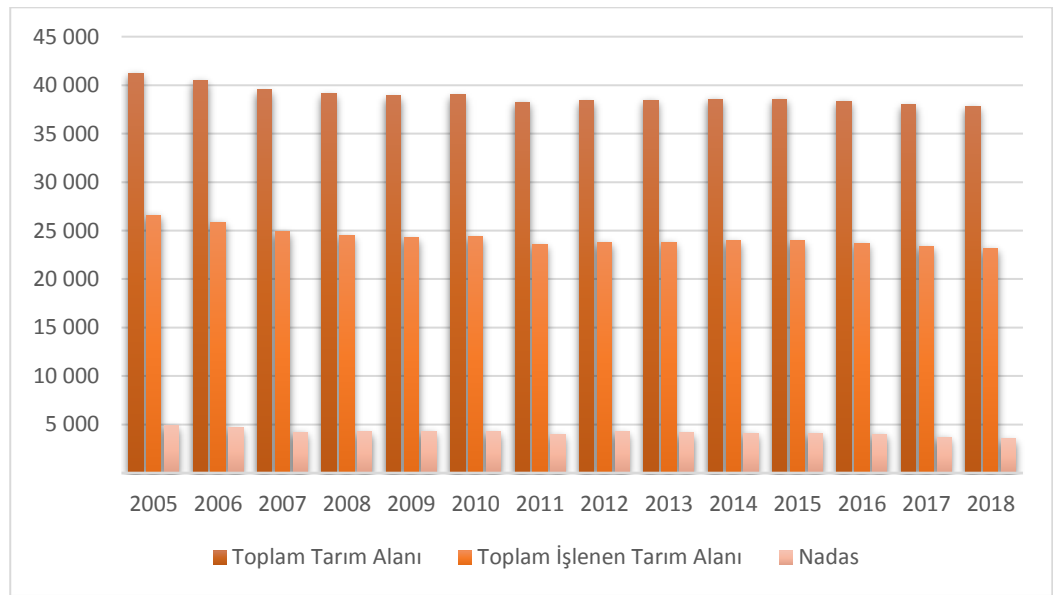
Grafik 8'de gösterilen verilere göre, Türkiye'de toplam tarım alanında, 2005'den 2018'kadar geçen sürede, 41 milyon 223 bin hektardan 37 milyon 817 bin hektara, yaklaşık yüzde 8 azalma yaşanmıştır. İşlenen tarım arazileri, yine aynı dönem içerisinde, 23 milyon 775 bin hektardan 19 milyon 738 bine düşerek yaklaşık yüzde 16'lık bir azalış

⁷⁹ Fethi Ögünç, "Türkiye'de İşlenmemiş Gıda Enflasyonunda Oynaklık: Durum Tespiti", **TCMB Ekonomi Notları**, No: 2010/5, (Mart 2010), s.4.

⁸⁰ Başkaya, Gürgür & Ögünç, s.25.

⁸¹ Selim Çağatay & Mehmet Mert, "Yapısal Sorunlar Perspektifinden Gıda Enflasyonu", **TÜSİAD**, No: TÜSİAD-T/2016,09 – 578, (Eylül 2016), s.185-188.

gerçekleşmiştir. Nadas alanlarına baktığımızda yine çok yüksek seviyelerde olmasına karşın, yıllar itibariyle, 4 milyon 876 binden 3 milyon 513 bine azalarak yaklaşık yüzde 27'lik azalış olduğu görülmektedir. Tarımsal üretimin vazgeçilmez unsuru olan tarım alanlarının, yıllar içindeki bu azalışı, ürün arzında yaşanan problemlerin de ilk unsuru olduğu söylenebilir. Bu anlamda, tarım arazilerinin geri kazanılması kati bir şekilde önem arz etmektedir.

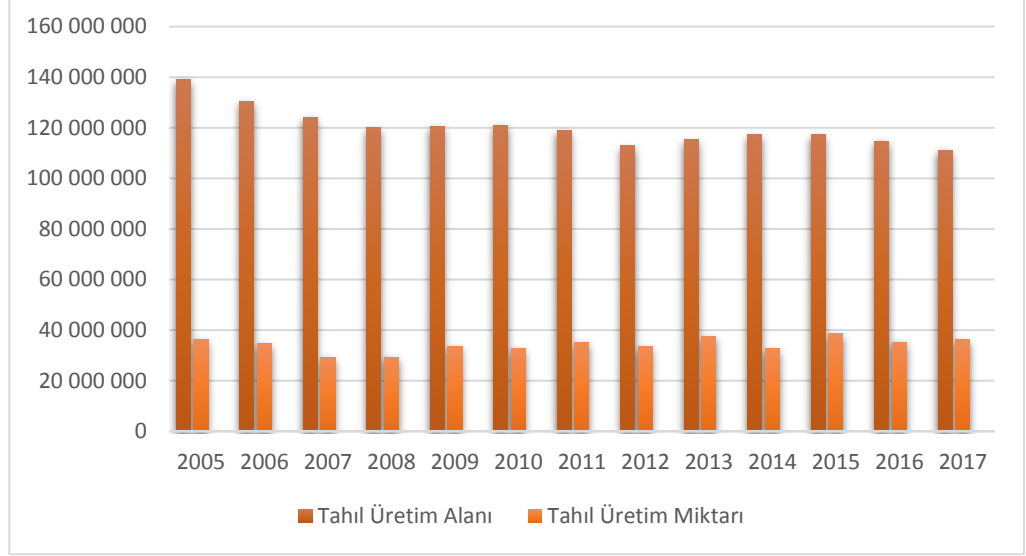

Grafik 8: Tarım Alanları.

Kaynak: TÜİK Tarım Alanları verilerinden düzenlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001, (13 Mayıs 2019).

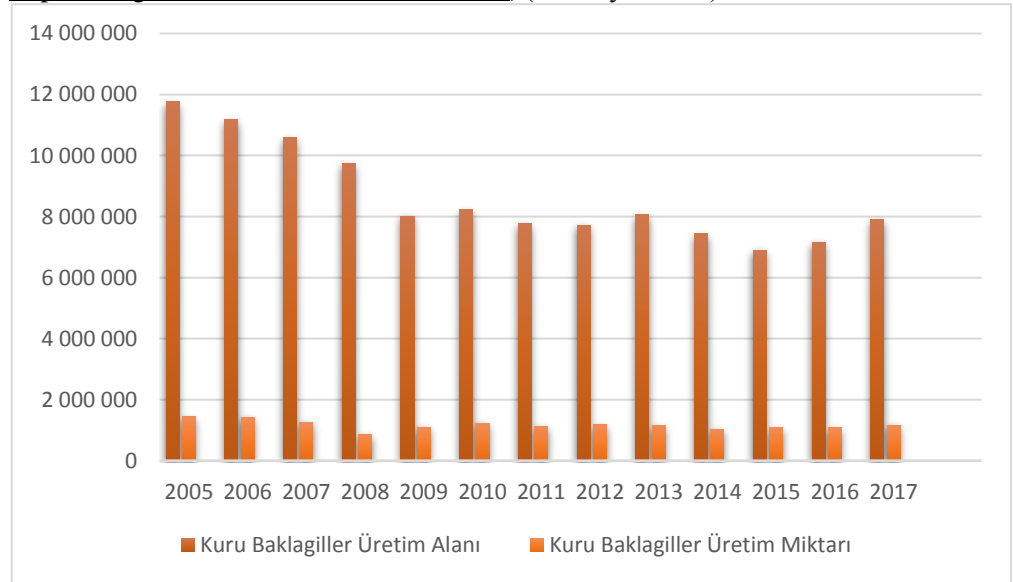
Tüketim sepeti içerisinde yer alan bazı tarımsal ürünlerin ekim ve üretim miktarlarının değerlendirilmesi konu ile ilgili detayları daha derinlikli olarak görmemizi sağlayabilir. Bu konuda, el aldığımız ürünler tezin konusu ile uyumlu olacak şekilde ve çalışmanın bütünlüğünü sağlaması açısından saklanabilir gıda ürünlerinden seçilmiştir: Tahıllar (buğday, arpa, çeltik, kuşyemi, mısır, çavdar, yulaf, kaplıca, darı, mahlut, tritikale ve sorgum), kuru baklagiller (bakla, bezelye, nohut, kuru fasulye, mercimek, börülce, burçak, buy, mürdümük), yağlı tohumlar (soya, yerfıstığı, ayçiçeği, susam, aspir,

kolza, iğit, keten tohumu, kenevir tohumu, haşhaş tohumu), sebzeler içerisinden soğan ve patates, meyveler içerisinden ise üzüm ve zeytin ele alınmıştır.

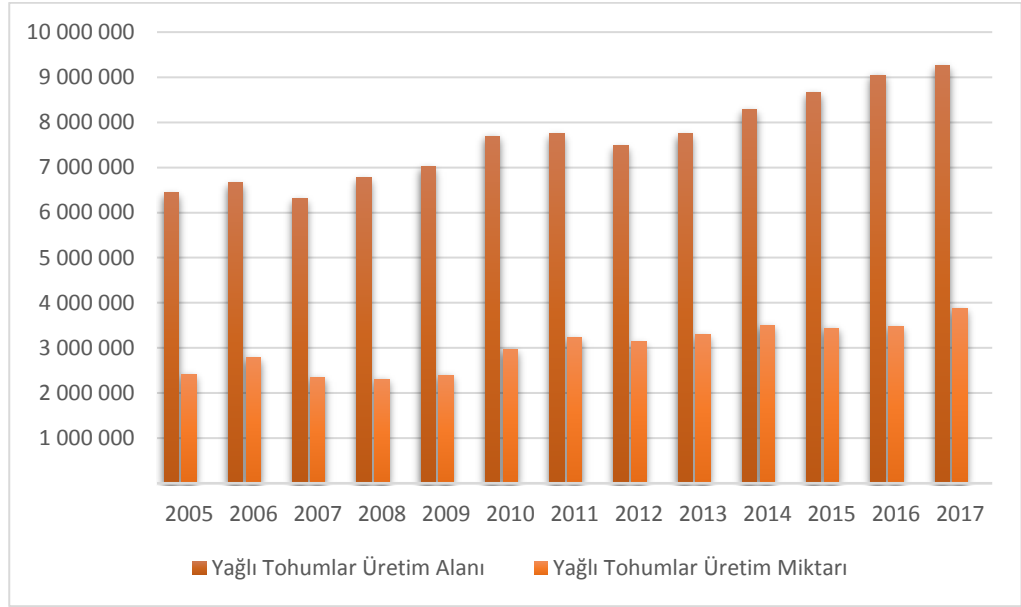
Grafik 9: Tahılların retim Alanı ve Miktarı.

Kaynak: TÜİK Tahıllar (1988-2018) verilerinden derlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001, (13 Mayıs 2019).

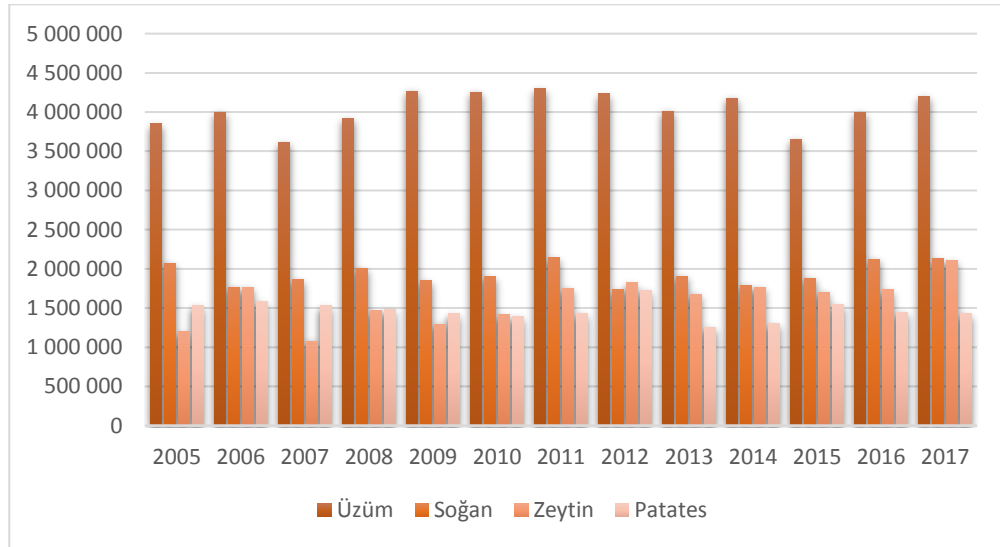
Grafik 10: Kuru Baklagillerin retim Alanı ve Miktarı.

Kaynak: TÜİK Kuru Baklagiller (1988-2018) verilerinden derlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001, (13 Mayıs 2019).

Grafik 11: Yağlı Tohumların Üretim Alanı ve Miktarı.

Kaynak: TÜİK Yağlı Tohumlar (1988-2018) verilerinden derlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001, (13 Mayıs 2019).

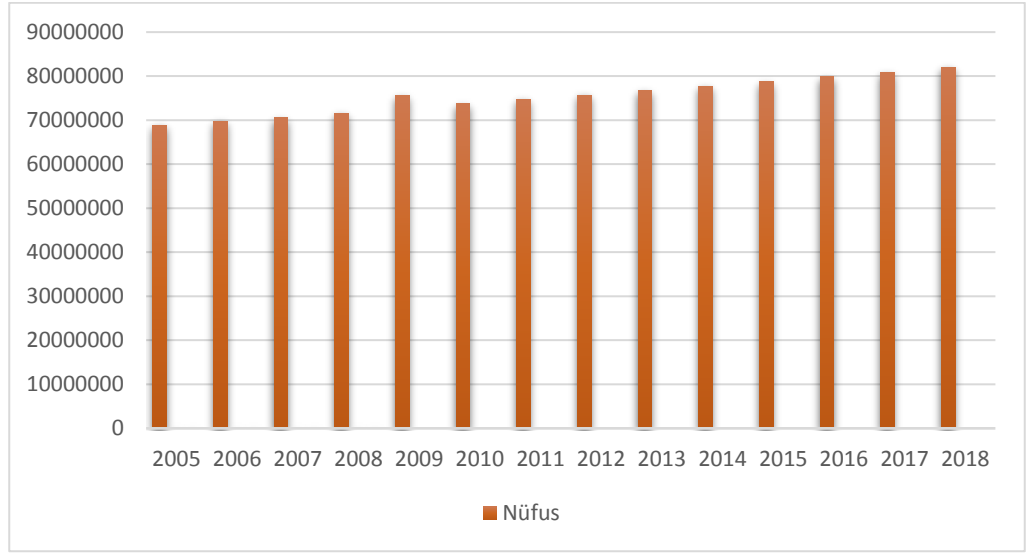
Grafik 12: Üzüm, Soğan, Patates, Üretim Miktarı.

Kaynak: TÜİK Diğer Bitkisel Ürünler, Yumru ve Kök Sebzeler, Üzüm ve Zeytin verilerinden derlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001, (13 Mayıs 2019).

TÜİK' den alınan verilere göre şu sonuçlar elde edilmiştir: Tahıllar, kuru baklagiller, soğan ve patates için üretim miktarında yıllık değişimler dalgalı bir seyir izlemiştir. Buna karşın yağlı tohumlar, üzüm ve zeytin üretim miktarında yıllar itibariyle sürekli bir biçimde artış gözlemlenmiştir. 2005 yılından 2018 yılına kadar geçen süreci bir bütün olarak değerlendirdiğimizde; kuru baklagillerde yüzde 18, tahıllarda yüzde 0.9, yağlı tohumlarda yüzde 60, üzümde yüzde 9, soğanda yüzde 2, zeytinde yüzde 95 artış kaydedilirken patates de yüzde 6'lık bir azalma meydana gelmiştir. Veriler bize, gerek yıllık değerlendirmede, gerekse bir dönem itibariyle karşılaştığımızda, gıda ürünlerinin üretim miktarında yani gıda ürünlerinin arz tarafında belli bir istikrarın olmadığını göstermektedir.

Gıda fiyatlarını ele aldığımız tezin bu bölümünde, piyasa döneminde, özellikle stoklanabilen ürünler için talebin arz kadar etkili olmadığını ifade etmiş olsak dahi, arz miktarının çok sınırlı olması ve kararlı bir artışın sergilememesi, fiyat oluşumunu incelerken talebin de analiz içerisinde bulunması gerektiğini göstermiştir. Tarımsal ürün piyasalarında, talebi şekillendiren iki önemli değişken vardır: Nüfus ve milli gelir.

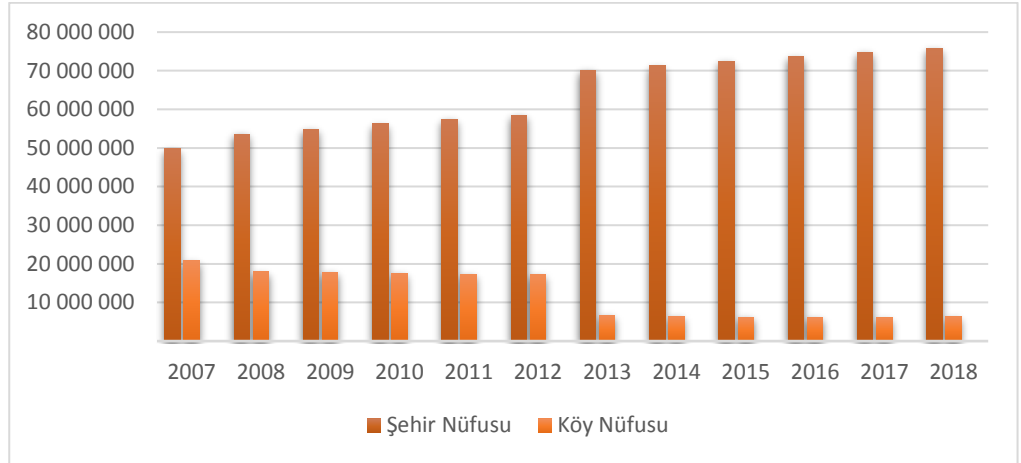
İlk olarak nüfus artışına baktığımızda, Türkiye nüfusu 2005 yılından 2018 yılına kadar yıllık olarak sürekli artış eğiliminde olmakla birlikte, 2005-2018 yılını kapsayan dönemde, 69 milyon düzeyinde neredeyse yüzde 20 artışla 82 milyona çıkmıştır. Son 14 yılda ülke nüfusuna yaklaşık 14 milyon kişi katılmıştır.

Grafik 13: Nüfus.

Kaynak: TÜİK Yıllara Göre İl Nüfuslar (2000-2018) verilerinden derlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, (13 Mayıs 2019).

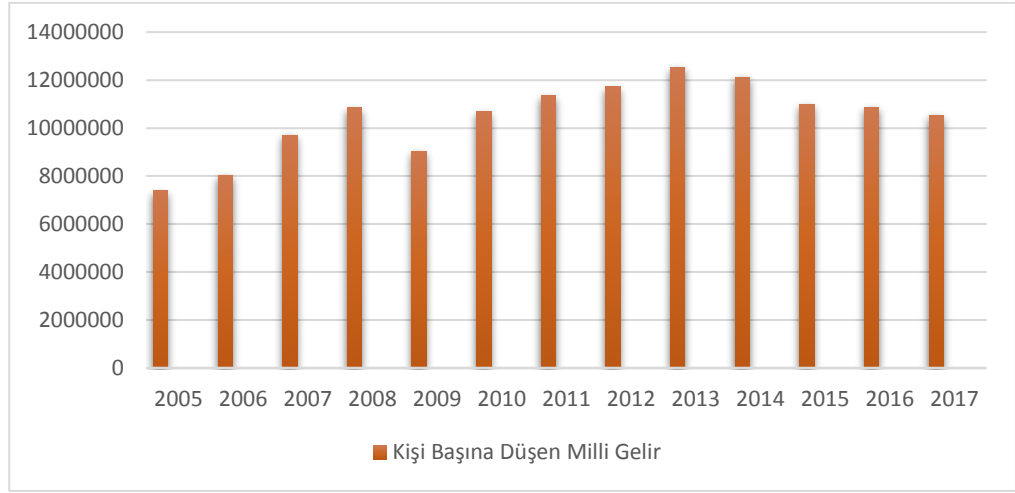
Nüfusun şehir ve köy dağılımına bakarsak, tarımsal üretimin azalmasının nedenini, arzın neden yetersiz duruma geldiğini daha net bir şekilde görebiliriz. 2007 yılında, toplam nüfusun yaklaşık yüzde 70'i şehirde, yüzde 30'u köyde yaşarken, 2018 yılında toplam nüfusun yaklaşık yüzde 93'ü şehirde, yüzde 7'si köyde yaşar hale gelmiştir. Bu veriler bize göstermektedir ki, şehir nüfusu zaman içerisinde sürekli artarken, köy nüfusu sürekli bir azalma halindedir. Verilerini incelediğimizde, hem yıllık bazda hem dönemsel bazda ürünlerin artış hızı nüfus artışının gerisinde kalmıştır. Nüfustaki artışa göre, ele alınan ürünlerin artışları karşılaştırıldığında bu oranı yakalayan ürünler, yağlı tohumlar ve zeytin olmuştur. Kısa dönemde, nüfus artışı hissedilmese dahi belirli bir süreç sonunda, talep belli bir miktar artmışken, arzın bu nispette artmadığı görülmektedir. Buna ek olarak nüfus artışı yaşanırken, nüfus köyden şehre kaymıştır. Dolayısıyla, süreç içerisinde hem nüfus artışı hem de nüfusun dağılımı gıda üretiminin miktarına etkide bulunmuştur, diyebiliriz.

Grafik 14: Nüfus Dağılımı.

Kaynak: TÜİK Yıllara ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri ve Belde/Köyler Nüfusu (1927-2018) verilerinden derlenmiştir. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, (13 Mayıs 2019).

İkinci olarak, talebi etkileyen bir diğer nokta kişi başına düşen milli gelirdir. Nitekim insanlar ne kadar çok kazanırlarsa o kadar çok tüketim yapmaktadırlar. Bu doğru orantı gıda için tam olarak geçerli olmasa da yine de insanlar kazançları arttığında, gıda ürünleri için ayırdıkları harcama miktarının da artacağı öngörülmektedir. Dünya Bankası verilerinden elde ettiğimiz rakamlara göre, Türkiye’de kişi başına düşen milli gelir yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemiştir. 2005’ten 2017’ye kadar geçen süreyi ele alırsak, milli gelir, 7.384.259 dolardan 10.546.153 dolara çıkarak yaklaşık yüzde 42’lik bir artış göstermektedir. Milli gelirdeki bu dalgalanma kişilerin tüketimine yansımakla birlikte, milli gelirin, incelenen süre zarfında, yaklaşık yüzde 42’lik artışı, yine talebin artmasına neden olup, arzın bu talebi karşılayacak oranda artmadığı görülmektedir.

Grafik 15: Yıllık Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Dolar).

Kaynak: World Bank Kişi Başına Düşen Milli Gelir verilerinden derlenmiştir. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2017&locations=TR&start=2001>, (13 Mayıs 2019).

Hem sayısal veriler hem de ampirik çalışmalar ışığında, Türkiye’de, tarımsal üretimin kısa dönemde dalgalanmalar yaşadığı, istikrarlı bir trende sahip olmadığı ve miktar olarak artışının sınırlı olduğu görülmektedir. Talep tarafına baktığımızda, arz cephesinde karşılaştığımız benzer dalgalanmalar görülmektedir. Ancak, ele alınan süre zarfında, talebin, milli gelir ve nüfus olarak, ciddi artışlar yaşadığını da belirtmek gerekmektedir. Tarımsal ürün piyasalarında, teoride ele alındığı gibi, değişen talebe karşı arzın gecikmeli bir şekilde ayarlandığı kabul edilir ama Türkiye’de, ele aldığımız ürünlerde görülen istikrarsızlık, böyle bir arz ayarlamasının olmadığını da göstermektedir. Netice itibarıyla, arzın kendine has özelliğinden kaynaklanan inelastik yapısı, bu katılık stoklanabilen ürünlerde görece daha fazladır, zaman içerisinde istikrarlı bir arz artışının oluşturulamaması ve ayrıca arzın talebe göre ayarlanamaması, Türkiye’de gıda fiyatlarındaki yüksekliğin/oynaklığın nedenlerini ifade etmektedir. Gıda fiyatlarında yaşanan bu istikrarsızlığın nedenlerini ortaya koyduğumuz bu bölüm, tarımsal ürün piyasalarının kendine has yapısı ile ele alınıp bu çerçevede çözümler üretilmesi gerektiğini göstermektedir.

3.LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİNİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE DÜNYA ÖRNEKLERİ

3.1.Lisanslı Depoculuk Sisteminin Tanımı

Bir önceki bölümde incelendiği ve ifade edildiği üzere, gıda ürünlerinde fiyat ve miktar oluşumu istikrarsız bir yapıdadır ve tarım dışı ürünlere göre tarım ürünlerinde ortaya çıkan bu istikrarsız durumun nedeni piyasanın kendine has özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, tarım piyasalarını diğer piyasalardan ayıran birçok nokta olması ile birlikte, gıda ürünlerinde yaşanan kararsızlığın en temel sebebi; üretimin doğa koşullarına bağlı olmasıdır. Dolayısıyla tarım piyasasında hem miktarda hem de fiyatta oluşan istikrarsızlığı giderebilmek için ürünün, üretilmesi aşamasında ve üretiminden sonra gerçekleşecek olan safhalarda, doğa koşullarına bağlılığını asgari düzeye indirmek gerekmektedir.

Gıda ürünlerinin miktar ve fiyatları, uzun dönemde, belli bir istikrara kavuşması olası iken kısa dönem ve piyasa döneminde üretim olanaklarının iyileştirilmesinin mümkün olmaması sebebi ile istikrarsızlık şiddetlidir. O halde, ekilen ürünlerin hasatları yapıldıktan sonraki aşamalarda, piyasa döneminde, üretim miktarında bir artış sağlanmaması sebebi ile ortaya çıkan ürünün azami şekilde korunması gerekmektedir. Bu noktada, bu bölümde, üretimin yapılmasından sonraki aşamalardan biri olan “depolama” kısmını ele alacağız. Nitekim, gelişmekte olan ülkelerde gıda kayıplarının en önemli sebeplerinden biri hasat sonrasında ürünün düzgün olmayan depolama koşullarından kaynaklanmaktadır.⁸² Türkiye’de, bu aşamada, hasat sonrası işlem ve depolamada, gıda kaybı yaklaşık 4 milyon 350 bin tondur ve bu miktar toplam gıda üretiminin yüzde 3,75’ini oluşturmaktadır ve bu oran bazı ürünlerde yüzde 8’lere kadar da çıkmaktadır. Benzer şekilde, Dünya’da, hasat sonrası işlem ve depolama safhasında, 293 milyon 400 bini bulan gıda kaybının yüzde 1,48’i Türkiye’den gelmektedir.⁸³

⁸² Jenny Gustavsson, Christel Cederberg, Ulf Sonesson, Robert van Otterdijk & Alexandre Meybeck, “Global Food Losses and Food Waste - Extent, Causes and Prevention.”, **FAO**, 2011, s.11.

⁸³ Güray Salıhoğlu, Nezih Kamil Salıhoğlu, Selnur Uçaroğlu, & Müfide Banar, “Food Loss and Management in Turkey”, **Bioresources Technology**, Vol: 248, (January 2018), s.7.

Tarım ürünleri fiyatlarında yaşanan kararsızlık, tarım piyasalarını etkilemekle birlikte ekonominin makro değişkenlerine de tesir etmektedir. Bu anlamda, gıda fiyatlarında oluşan istikrar, ekonominin her kesimi için önemli bir yer tutmaktadır. Bu tezin önceki bölümlerinde görüldüğü üzere, Türkiye enflasyonu içerisinde, özellikle yaklaşık son 10 senede, gıda fiyatları önemli bir orana sahiptir. Yüksek ve oynak gıda fiyatlarının istikrarlı olabilmesi için gıda arz zinciri içerisinde birçok aşama vardır. Bu tezde, gıda fiyatlarının istikrara kavuşmasına katkı sağlaması bakımından tüm gıda arz zinciri içerisinde “depolama” aşaması “Lisanslı Depoculuk Sistemi” altında incelenecektir. Lisanslı depoculuk, depolanmaya uygun nitelikteki hububat, bakliyat, pamuk, tütün, fındık, yağlı tohumlar, bitkisel yağlar, rafine şeker ve bunlar gibi standardize edilebilen temel ve işlenmiş tarım ürünleri standartlara ve ürün özelliklerine göre muhafaza altına almaktır.⁸⁴ Depolamaya uygun tarımsal ürünler lisanslı depolarda muhafaza edildiğinde, arz fazlalığının/kıtlığının olduğu dönemlerde yaşanan fiyat dalgalanmalarını en aza indirmede etkili bir yapı olabileceği öngörülmektedir. Ayrıca, lisanslı depoculuk sistemi, ürünler için sadece “depolama” işlevini yerine getiren bir yapı değildir. Lisanslı depoculuk sistemi, uygulamada, sisteme entegre olmuş ürün ihtisas borsalarını da içermektedir. Nitekim, sağlıklı koşullarda muhafaza edilmiş ürünler, çok sayıda alıcı ve satıcının bulunduğu ortamda, fiziki ve elektronik olarak, ürün ihtisas borsaları aracılığıyla işlem görmektedir. Bu şekilde gıda fiyatlarının oluşumu daha dengeli bir şekilde gerçekleşebileceği öngörülmektedir.

3.2. Lisanslı Depoculuk Sistemi İçin Gerekli Olan Ön Şartlar

Lisanslı depoculuk sisteminin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli olan bazı ön koşullar bulunmaktadır.

Öncelikle, lisanslı depoların kapasiteleri ihtiyacı karşılayacak büyüklükte olmalıdır ve ürünlerini depoya getiren çiftçiler ve tüccarlar tarafından lisanslı depo kapasitelerini yeterliliği bilinmesi gerekmektedir.

⁸⁴ Recep Erbay, **Lisanslı Depoculuğun ve Teslimata Bağlı İşlemlerin Türkiye Tarım Ürünleri Piyasasına ve Vadeli İşlemlere Olası etkileri**, 1.Basım, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2007, s.79.

Eğer lisanslı depoların kapasiteleri, lisanslı depoları kullanacaklar için yeterli düzeyde oluşturulmazsa, ürünün lisanslı depolarda muhafaza etmek isteyip edemeyeneler için mağduriyetler oluşacaktır. Oluşan bu olumsuz durum ise sisteme güveni sarsacak ve sistemin düzgün işleyişine ket vuracaktır.

Lisanslı depo kapasiteleri yeterli düzeyde değil ise depo kapasitelerini özel sektör eli ile arttırmak mümkündür. Ancak, bu uygulamada, uygun depo kapasitesinin gelişmesinin önünde iki önemli kısıt vardır. Birincisi, hükümet tarafından ürüne ilişkin sabit bir fiyat veya dar fiyat bantları belirlendiğinde ortaya çıkarmaktadır. Devlet tarafından yapılan müdahaleler üreticilerin ürünlerini özel depolarda depolaması için teşvikleri azaltabilmekte ve özel teşebbüsü dışlayabilmektedir. İkinci olarak, yüksek finansman maliyetleri çiftçi ve tüccar için depolamayı cazip olmaktan çıkarmaktadır.⁸⁵ Sonuç olarak, yukarıda bahsedilen durumların oluşmaması ve sistemin etkili bir şekilde işleyebilmesi için ilk ön koşul olarak yeterli depo kapasitesi oluşturulması gerekliliği görülmektedir.

Sistemin bütünlüğü için bir başka ön koşul ise gözetim ve denetim mekanizması ile desteklenmiş performans garantisidir. Lisanslı depolar için performans garantisinin bulunması, ürün miktarı ve kalitesinin ürün senedinde belirtilenlerle eşleşmesi anlamına gelmektedir. Eğer lisanslı depolar bu garantiyi vermezlerse, üreticiler ve tüccarlar ürünlerini lisanslı depolara saklamak konusunda isteksiz olacaklardır. Ayrıca, sistemin güvenilirliğini arttırmak için bahsedilen performans garantisine lisanslı depo tesisi ve içindeki ürünlerinin yanında personel ile ilgili riskleri de performans garantisine dâhil edilmelidir ve depo işletmecisi tarafından yapılan sigortanın yeterli düzeyde olduğu ile ilgili bilgiyi bankalara doğrulanması gerekmektedir.⁸⁶ Çünkü ürün senetlerinin bankalar tarafından kabul edilebilirliğinin ön şartı olan depolar hakkında iyi bir performans garantisi, daha önce ifade edildiği gibi, sigortanın mevcudiyetini de kapsar. Bu garanti olmadan, bankalar, tarımsal stokları finanse etmek için depo makbuzlarını güvenli

⁸⁵ Panos Varangis & Don Larson, "How Warehouse Receipts Help Commodity Trading and Financing", **World Bank**, No: 21, (September 1996), s.123.

⁸⁶ Frank Höllinger, Lamon Rutten & Krassimir Kiriakov, "The Use of Warehouse Receipt Finance in Agriculture in Transition Countries", FAO Investment Center Working Paper, (June 2009), s.31

teminat olarak kabul etmekte tereddütlü olacaklar.⁸⁷ Görüldüğü üzere, sistemin düzgün bir biçimde işlemesi için performans garantisi lisanslı depoculuk sisteminin önemli bir halkasıdır.

Etkili bir biçimde işleyen lisanslı depoculuk sisteminin yasal çerçevesi konusu bir diğer ön koşuldur. Çünkü, iyi işleyen bir lisanslı depoculuk sistemi, düzenleyici bir kurumun, sistemin kilit bileşenleri üzerindeki kontrolünü yürütmesini sağlayan uygun mevzuata dayanır. Açık ve güvenli lisanslama prosedürlerinin varlığı, sistemde güven oluşturulmasına katkıda bulunur. Yasal çerçeve, sistemdeki tüm katılımcıların haklarına ve sorumluluklarına açık tanımlamalar sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.⁸⁸

Lisanslı depoculuk sistemin iyi işlemesinin bir diğer ön koşulu düzenleme, denetleme ve gözetleme mekanizmasıdır. Düzenleyici kurumun başlıca işlevleri şunlardır: Lisans sürecini organize etmek ve gerekli mevzuatı uygulamak; lisanslı depolarda oluşturulmuş kayıtları korumak; lisanslı depoların finansal, operasyonel ve teknik şartlarını ve bunun yanında depolarda muhafaza edilen ürünlerin kalitesini ve miktarını, belirli zamanlarda, denetimlerini yürütmek ve ürün senetlerini⁸⁹ toplamak.⁹⁰ Denetim ve gözetim mekanizmasının güvenilirliği sistemin her kesimi için önem arz etmektedir. Düzgün işleyen denetim ve gözetim mekanizması, diğer şartların da varlığı halinde, lisanslı depoculuk sisteminin tercih edilmesindeki en önemli şartlardan biri olarak görülebilir.

Lisanslı depoculuk sistemin kullanım alanı genişletmek için yukarı belirttiğimiz ön koşulların azami düzeyde gerçekleşmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, sistemin varlığını verimsiz bir şekilde sürdürmesi olası görülmektedir.

⁸⁷ Richard Lacroix & Panos Varangis, "Using Warehouse Receipts in Developing and Transition Economies", Finance and Development, (September 1996), s.38.

⁸⁸ Krassimir D. Kiriakov & the QED Group, "Necessary conditions For an Effective Warehouse Receipts Activity" USAID, (October 2007), s.3.

⁸⁹ Ürün senedi: Ürünlerin mülkiyetini temsil ve rehnini temin eden, lisanslı depo işleticisince nama veya emre düzenlenmiş, teminat olarak verilebilen, ciro edilebilen veya edilemeyen ve bu Kanunda öngörülmeleyen durumlarda Türk Ticaret Kanununda düzenlenen makbuz senedi hükümlerine tâbi olan kıymetli evrakı ifade eder. (5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu)

⁹⁰ Kiriakov, s.4.

3.3. Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyişi

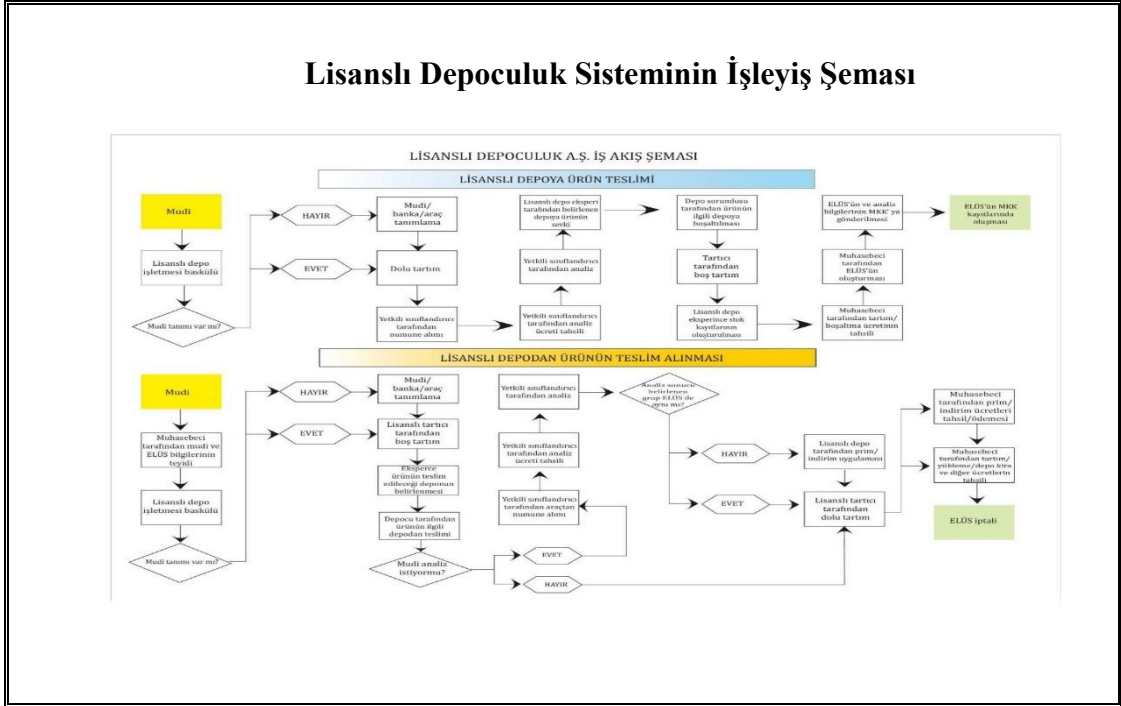
Lisanslı depoculuk sisteminin ilk adımı, üreticinin ürününü/mamulünü lisanslı depolara teslim etmesidir. Eğer mudi⁹¹ sisteme kayıtlı değilse, kayıt işlemi gerçekleştirilir. Kaydı olan/kaydı yapılan mudinin lisanslı depoya getirmiş olduğu ürünün önce tartımı yapılır ve tartım makbuzu oluşturulduktan sonra yetkili laboratuvarlarda ürünün analizi yapılır ve derecelendirme sertifikası oluşturulur. Bu aşamaları geçtikten sonra ürün depoya sevk edilir ve ürünün sınıfına göre ilgili depoya boşaltılır. Boş tartım yapıldıktan sonraki aşamada lisanslı depo eksperleri tarafından stok kaydı yapılır. Muhasebe departmanının gerekli olan ücretleri tahsil etmesinin ardından ELÜS (Elektronik Ürün Senedi) kaydı oluşturulur. Tartım makbuzu ve derecelendirme sertifikasındaki bilgiler, lisanslı depo ve Elektronik Kayıt Kuruluşu (EKK) veri tabanına kaydedilir. Söz konusu ürün senedi ürünün miktarını ve kalite sınıfını gösterir ve bu senet bankaya rehin verilerek kredi alınabilir ya da senedin ürün ihtisas borsasında satışını yapılabilir.

Lisanslı depodan ürünün teslim alınması aşaması da şu şekilde ilerlemektedir: Lisanslı depoya gelen mudi muhasebeci tarafından mudinin ELÜS bilgilerinin teyidini yapar. Eğer mudinin sistemde tanımı yoksa yapılır, mudi tanımlanır. Lisans tartıcı tarafından boş tartım yapılır ve lisanslı deponun eksperleri ürünün teslim edileceği depoyu belirler ve ilgili depodan teslim yapılır. Mudi teslim alacağı ürün için analiz istiyorsa, yetkili sınıflandırıcı⁹² tarafından üründen numune alınır ve ürünün analizi yapılır. Analiz sonucu ELÜS ile aynı ise lisanslı tartıcı tarafından dolun tartımı yapılır. Muhasebeci tarafından gerekli ücretler tahsil edildikten sonra ELÜS iptal edilir. Böylece ürün çıkışı gerçekleşir. Eğer analiz sonucu ELÜS ile uyuşmuyorsa prim/indirim uygulaması yapıldıktan sonra ürünün çıkışı için aynı işlemler uygulanır.

⁹¹ Mudi: Depolama hizmetleri için ürününü lisanslı depoya teslim eden veya lisanslı depo işletmesince düzenlenen ürün senedini mevzuata uygun olarak elinde bulunduran gerçek veya tüzel kişiyi ifade eder.(5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu)

⁹² Yetkili sınıflandırıcı: Bu Kanun kapsamında lisans almış olan ve tarım ürünlerini analiz eden, ürünün nitelik ve özelliklerini belirleyen, standartlara uygun olarak sınıflandıran ve bu durumu belgelendiren laboratuvarları işleten gerçek ve tüzel kişileri ifade eder. (5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu)

Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyiş Şeması

Kaynak: MTK Danışmanlık- Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyiş Şeması, 2017, <http://www.mtkc.com.tr/sistem-isleyis-semasi>, (13 Mayıs 2019).

3.4. Lisanslı Depoculuk Sisteminin Avantajları

Kurulumunu tamamlanmış ve işlerliği sağlanmış bir lisanslı depoculuk sisteminin avantajlarından piyasadaki tüm aktörler faydalanmaktadır. Başlıca avantaj sağlayanları ise üç alt başlıkta toplayabiliriz.

3.4.1. Üretici açısından Avantajları

Ürünlerini depolama imkânı bulunmayan üreticiler ürünlerini hasattan hemen sonra satmak zorunda kalmaktadır. Ürünlerini depolama durumu olmayan üreticilerin sayıları arttığında, hasattan hemen sonra satılan ürünler de piyasada arz fazlalığı oluşturmaktadır. Bu noktada, lisanslı depolar devreye girmektedir. Bu depolar ile üreticiler satışlarını daha uzun süreye yayabilmekte ve ürünlerini daha yüksek fiyattan satma şansı bulabilmektedir.⁹³ Buna ek olarak, ürün sahibi, ürününü çevresindeki dar piyasada satmak yerine çok sayıda alıcının olduğu elektronik ortamda, oluşan rekabetten

⁹³ Sertaç Dokuzlu, "Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Araştırması ve Ön Fizibilite Çalışması", DOĞAKA (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı), (Ocak 2014), s.35.

yararlanarak, satarsa daha yüksek gelir elde etme şansını arttırmaktadır.⁹⁴ Ayrıca, ürün lisanslı depolara kabul edildiğinde, lisanslı deponun laboratuvarlarında ürünün kalitesi belirlenmektedir. Böylece, ürünün fiyatı adil bir şekilde oluşturulmuş olur. Ayrıca, depolanmaya verilen ürün sigorta kapsamına alınmaktadır ve bu durum üreticiyi karşılaşılabileceği olası zararlardan korumaktadır. Lisanslı depoculuğun üreticiler açısından bir diğer yararı ürünün tek bir yerde depolanıyor olmasıdır. Eğer üretici ürününü lisanslı depoya vermezse kendi depolama imkanı ile yapacaktır, bu hem kira maliyeti oluşturacak hem de ürün optimal şartlarda saklanmayacağından fireler verecektir. Eğer üretici ürününü direkt tüccara satmayı denerse, bu sefer tüccar topladığı malları muhafaza için ayrıca bir maliyete katlanacak ve bunun yanı sıra ürünü tek tek üreticiden toplarken belirli miktarda ulaşım masrafına katlanmak zorunda kalacaktır. Lisanslı depoculuk sistemi tüm bu aşamaları tek bir potada eritmesi ile avantajını ortaya koymaktadır.

3.4.2. Piyasalar açısından Avantajları

Lisanslı depoculuk sistemi uygulaması ürün arzının uzun döneme yayılmasını sağlaması bakımından tarımsal ürün fiyatlarına istikrar getirecek ve bu durum tarım piyasaları için avantaj sağlayacaktır. Ayrıca, depo makbuzu/ürün senedi, uygulamada, döviz, altın, faiz gibi bir yatırım aracı olarak kullanılabilir. Depo makbuzunun/ürün senedinin kullanımı borsalar aracılığıyla olacağı için vadeli piyasalara geçiş süreci hızlanacak ve bu piyasaların etkinliği artacaktır. Sistem; ürün analizi, depolama, sigorta ve kredi kullanımı gibi aşamaları içerdiği için bu anlamda yeni iş alanları da oluşturabilecektir. Ürün ihtisas borsaları ve lisanslı depo şubelerinin açılmasıyla hem yurtiçi hem de yurtdışı ürün pazarlama ve dağıtımını kolaylaştıracaktır.⁹⁵ Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, sistem uygulaması bakımından gıda fiyatlarının en önemli sorunlarından biri olan tedarik zincirini azaltacak ve buna ek olarak kayıt dışı ticaretin de oluşumunu engelleyecektir.

⁹⁴ Dilber Ulaş, "EU Market Access: The Way of Licensed Warehousing System For Turkish Food Producers And Exporters" **EAAE Seminar: International Marketing and International Trade of Quality Food Products**, (March 2007), s.5.

⁹⁵ Selma Karabaş & Arslan Zafer Gürler, "Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyişi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, No:1, (Ocak 2010), s.204.

3.4.3. Devlet Açısından Avantajları

Lisanslı depoculuk sisteminde her işlem kayıt altına alınmaktadır. İlk olarak, sistemin bu yönünün avantajı, piyasada şeffaflık oluşturmaktır. Kesin bilginin, şeffaflığın olduğu piyasada da devletin avantajı vergi kaybının az olmasıdır.

Sistem, doğası gereği fiyat dalgalanmalarını azalttığı için, devletin piyasaya müdahalesinin azalacağı beklenmektedir. Devlet müdahalesinin, arz fazlasını satın alınması şeklinde olduğu varsayılırsa, lisanslı depoculuk ile bu satın almaların azalacağı ve bunun sonucunda, tarım piyasaları için devletin yapacağı maliyetin azalacağı öngörülebilir. Devlet müdahalesinin azalmasının bir diğer sonucu ise özel sektörün bu alanda yapacağı yatırımlar için motivasyonunun artmasıdır.

Lisanslı depoların olmadığı tarımsal piyasalarda ürünlerin büyük kısmı ise kayıt dışı ticarete konu olmaktadır. Lisanslı depoculuk sistemi ile kayıt dışı ticaret önlenilecektir.⁹⁶

Lisanslı depoculuk sisteminin hem kendisi ile hem de ilgili alanlarda yeni istihdam alanı oluşturması devlet açısından da bir avantaj olacağı söylenebilir.

3.5. Dünya’da Lisanslı Depoculuk Uygulamaları

Lisanslı depoculuk sistemi dünyada farklı ülkelerde uygulanmaktadır. Tez kapsamında örnek ülkeler olarak ABD, Uganda, Polonya, Bulgaristan, Rusya, Macaristan değerlendirmeye alınmıştır. Seçtiğimiz ülkeler arasında ABD, Bulgaristan, Macaristan lisanslı depoculuk sisteminin iyi örnek teşkil eden ülkeleri olurken, Uganda, Polonya, Rusya sistemin hala tam işlemediği ülkeleri olarak görülmektedir. Söz konusu ülkeler, hem kaynak bulmakta kısıtlılık hem de farklı düzeylerdeki başarılı başarısızlık örneklerinden çıkarılabilecek dersler bulunabileceği göz önünde tutularak seçilmiştir.

3.5.1. ABD’de Lisanslı Depoculuk Sistemi

Mezopotamya uygarlığından bu yana ürün makbuzları kullanılmasına rağmen, açıktır ki, Batı-Orta Amerika, bu enstrümanın modern dünyada yaygın kullanımını en çok teşvik eden ülke olmuştur. Çayırın temizlenmesi ve ekilmesi, navigasyonun ve

⁹⁶ Ulaş, s.6.

demiryollarının gelişmesi ile ürünlerin Amerika'nın orta batısından doğusuna ve akıbetinde Avrupa'ya tahıl sevkiyatı sağlanmış ve telgrafın icadı ile bu iletişim daha da hızlanmıştır. Bu anlamda, Chicago, 1830-1850 yılları arasında, kürk ticaret köyünden tahıl ticaret metropolüne dönüşmüştür. Bu kapsamda girişimciler çiftçilerin ve diğer tedarikçilerin ürünlerinin alınması, satış ve sevkiyat öncesinde ürünlerin depolanması ve ticaretinin yapılması için büyük depolar inşa etmişler ve depolanan ürünlerin alınıp satılabilmesi için hisse senedine karşı ticarete konu edilebilir ürün senetleri çıkarmışlardır.⁹⁷

Amerika Birleşik Devletleri'nde lisans uygulaması üç farklı aşama için başlatılmıştır: Soğuk hava depoları, hububat, pamuk ve yerfıstığı depoları, üretim, işleme ve paketleme tesisleri. İlk aşama ve 2. aşama kapsamında verilen lisanslar, söz konusu işletmelerin uygun şartlarda çalıştığını kontrol etmekten, 3. aşama kapsamında verilen lisanslar kontrolün yanı sıra ticari faaliyetleri düzenlemeyi amaçlamaktadır.⁹⁸

ABD'de depo makbuzları ise dört temel amaç için kullanılır:⁹⁹

- ABD Tarım Bakanlığı tarafından sağlanan ve devlet garantisıyla desteklenen, standart dokuz aylık kredi programları için teminat olarak,
- Özel sektöre ait depolarda stoklanan hükümete ait tahıl, ABD hükümetinin stratejik rezervleri gibi, envanterini belgelemek için,
- Ticari depolamayla (örneğin, tahıl öğütme şirketleri) tutulan ürünler üzerinde teminat alma aracı olarak,
- İhracat ödemelerinde akreditife karşı, vadeli işlem borsalarında işlem için kabul edilebilir teslimat belgesi olarak.

ABD Depolama Kanunu 1916 yılında kongreden geçmiştir. 2000 yılına gelindiğinde, lisanslı depoların ticari ve idari olarak daha iyi duruma getirmek ve federal

⁹⁷ John Coulter, "Review of Warehouse Receipt System and Inventory Credit Initiatives in Eastern & Southern Africa" UNCTAD, (September 2009), s.11.

⁹⁸ Dokuzlu, s.44.

⁹⁹ Lacroix & Varangis, s.1.

depoların düzenlemesinin modernleşmesini sağlamak için 1916'da kabul edilen lisanslı depo kanunu nerdeyse tamamı değiştirilmiştir.

ABD hükümeti de stratejik ihtiyaçları karşılığında aldığı ürünleri özel lisanslı depolarda muhafaza ederek sisteme destek vermektedir. Ayrıca ABD Tarım Bakanlığı üretimden, depolamaya, pazarlamadan ihracata kadar birçok alanda tarımı desteklemektedir (gsm¹⁰⁰, sübvansiyonlu krediler, pazarlama teşvikleri gibi). ABD'de lisanslı depoculuk ve ürün borsacılığı tamamen özel sektör eliyle yürütülmektedir.¹⁰¹

Çok büyük ABD firmaları örneğin Cargill gibi dünya çapında yatırımlar yapıp lisanslı depo ağı oluşturmakta, ürün ticaret ve pazarlamasında hâkim rol oynamaktadırlar.¹⁰²

ABD'de "Depoculuk Kanunu" çerçevesinde kurulu bulunan 163 adet pamuk lisanslı deposu, (ülkede ticareti yapılan pamuğun yaklaşık %46'sı) 624 adet hububat lisanslı deposu (ülkede ticareti yapılan hububatin %47'si) ve 72 adet de diğer tarımsal ürünler için lisanslı depo vardır. 2016 yılında ABD Depoculuk Kanunu çerçevesinde kontrolör, tartıcı, numune alıcı ve sınıflandırıcı olarak 12.000 kişi çalışmaktadır.¹⁰³

3.5.2. Uganda'da Lisanslı Depoculuk Sistemi

Uganda'da tarım, en önemli ekonomik sektör olarak kabul edilmektedir. Tarım, ülke GSYİH'nın yaklaşık yüzde 20'sine katkıda bulunuyor, ihracatının yaklaşık yüzde 48'ini oluşturuyor ve ekonomik olarak aktif nüfusun yüzde 70'ini istihdam ediyor. Ancak,

¹⁰⁰ GSM: ABD Tarım Bakanlığı'na bağlı 'Commodity Credit Corporation' (CCC) tarafından yürütülen ve Amerikan tarımsal ürün ihracatının artırılmasını hedefleyen bir finansman desteğidir.

¹⁰¹ Mustafa Akay, "Çağdaş Borsacılığa Geçişte Önemli Bir Adım: Lisanslı Depoculuk", Ankara Ticaret Borsası, <http://eski.ankaratb.tobb.org.tr/pages.aspx?pageId=cae9ea15-d9da-49b8-ae27-77f5d0644db8>, (21 Mayıs 2019).

¹⁰² Akay, s1.

¹⁰³ USDA, Warehouses Licensed Under the U.S. Warehouse Act, As of December 31, 2016, s.ii.

Uganda’da çiftçiler, kısa vadeli krediye erişim zorluğu ve hasattan sonra ürünlerin işlenmesi ve uygun şartlarda depolanması ile ilgili devam eden zorluklar içindedir.¹⁰⁴

1995 yılında, Hükümet ve Dünya Bankası Uganda’da bir lisanslı depoculuk sistemi kurmak için bir eylem planı hazırlamışlardır. 1996 yılında, Uganda Hükümeti, Dünya Bankası’nın yardımıyla Uganda’da lisanslı depoculuk sistemini kurma sürecini başlatmıştır.¹⁰⁵ Ancak, ülkenin lisanslı depoculuk ile ilgili ilk özel kanun ve lisanslı depolar ilgili alt düzenlemeleri 2006-2007 yıllarında yapmıştır.¹⁰⁶ Yapılan çalışmalarla Uganda’da kullanılan ürün senetlerinin dünya piyasaları ile entegrasyonu sağlanmıştır.¹⁰⁷

Lisanslı depoculuk sisteminin, Uganda’da, kahve ve pamuk için pilot çalışma ile başlamışken, şu anda sisteme tahıl ve bakliyat da dâhil edilmiştir. Agroways (Lisanslı Depoculuk Şirketi), toplam 10,000 bin tonluk kapasiteye sahipken, MSGGL (Lisanslı Depoculuk Şirketi) deposu ise toplam 1.800 bin tonluk kapasiteye sahiptir.¹⁰⁸

3.5.3. Polonya’da Lisanslı Depoculuk Sistemi

ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Polonya’da lisanslı ürün senetlerini tanıtmak için, ABD’de bir sivil toplum kuruluşu olan Yurtdışı Kooperatifçilik Gönüllüleri (VOCA) ile pilot bir uygulamaya gitmiştir. Pilot proje, çiftçiler, lisanslı depolarda çalışanlar, düzenleyici kurumlar, yasa koyucular, borç verme kurumları ve sigorta şirketleri gibi sistemin tüm paydaşlarını bir araya getirerek bir güç oluşturmuştur. Proje kapsamında 100 tane lisanslı depo belirlenmiş ve bunlardan 20 tanesi seçilerek; yönetim uygulamaları, tesis koşulları ve finansal yönetim konularında incelemeler yapılmıştır. Projenin amacı, lisanslı depoculuk sisteminin belirli standartlarını belirlemeye çalışmak ve belirlenen standartlarla sistemin devam etmesini sağlamak olmuştur.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Philine Wehling & Bill Garthwaite, “ Designing Warehouse Receipt Legislation - Regulatory Options and Recent Trends” FAO, (2015), s.134.

¹⁰⁵ Varangis & Larson, s.126.

¹⁰⁶ Wehling & Garthwaite, s. 140.

¹⁰⁷ Gaziantep Ticaret Borsası, **Hububat Lisanslı Depoculuk Fizibilite Raporu Eylül 2015**, Gaziantep, 2015, s.30.

¹⁰⁸ Miriam Bvengye Katunze, Annette Kuteesa, Teresa Mijumbi & Dennis Mahebe, “Uganda Warehousing Receipt System: Improving Market Performance and Productivity”, **African Development Review**, Vol: 29, No: 2, (June 2017), s.139.

¹⁰⁹ Varangis & Larson, s.125.

Pilot proje kapsamında lisanslı depoculuk sistemi ile ilgili atılan olumlu adımlara karşın, Tarımsal Pazarlama Ajansı (Agricultural Marketing Agency) tarafından yürütülen çeşitli müdahaleci tarım politikaları, sistemin potansiyel veriminin azalmasına neden olmuştur. Yüksek müdahale fiyatları, sistemin daha fazla gelişmesini engellerken, krediler için yüksek faiz oranları, üreticiler için, ürün senetlerine karşı borçlanmayı cazip olmaktan çıkarmıştır.¹¹⁰ Polonya’da, pilot proje girişimi yaşanan olumsuzluklar nedeniyle gelişmemiştir.

EBRD (European Bank for Reconstruction and Development), 2000 yılında ürün senetleri piyasasında faizleri tekrar etkin kullanılması sağlamaya çalışmış ve buna yönelik ABD Büyükelçiliği ile tazmin fonu ile ilgili bir anlaşma imzalamıştır. Ancak, bu girişim Polonya Ulusal Bankası (The National Bank of Poland) tarafından desteklenmemiştir. O tarihte hükümet ise tamamen AB (Avrupa Birliği) üyeliğine odaklanmış ve kamu kurumları lisanslı depoculuk sistemi için yeterli destek sağlamamıştır.

Lisanslı depoculuk sistemine gerekli olan desteğin verilmemesi, Polonya’nın, bu alanda eksik kalan ülkeler arasında yer almasına neden olmuştur.

3.5.4.Bulgaristan’da Lisanslı Depoculuk Sistemi

Bulgaristan’da lisanslı depoculuk sistemini ilk geliştirme çabaları, Bulgaristan ve ABD uzmanlarından oluşan bir ekibin Bulgaristan'daki tahıl üretim ve işleme endüstrisi anketini tamamladığı 1997 yılında başlamıştır. Ana hedefleri hububat sektöründeki durumu analiz etmek, önemli problemleri, kısıtlamaları ve eksikleri giderecek destekleri belirlemek için yapılan anket, USAID tarafından desteklenmiştir. Bu sırada hem tarım sektörü özelinde hem de ülkenin genelinde ekonomi ciddi anlamda bozuk bir yapıdadır. Bu anlamda, liberal ve şeffaf bir hububat piyasasına geçiş, tarım sektörünün modernizasyonu ve genel ekonomik istikrarın sağlanması ile ilgili olarak en önemli adımlardan biri olarak görülmektedir. Bu stratejik hedef, Bulgaristan Hükümeti ve USAID’nin yanı sıra Dünya Bankası, IMF (Uluslararası para Fonu) ve EBRD gibi uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmiştir. Sonuç olarak USAID, ACDI/VOCA ve Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı'nın (USDA) işbirliği çabalarıyla

¹¹⁰ Höllinger, Rutten & Kiriakov, s.41.

uygulanan Hububat Sanayi Geliştirme Programını (GIDP) başlamıştır. 29 Temmuz 1998'de, Bulgaristan'da lisanslı depoculuk sisteminin geliştirilmesi konsepti parlamentonun yeni bir yasa çıkarmasıyla resmileştirilmiştir¹¹¹

Bulgaristan'da, lisanslı depolar 47 adet olup depoların toplam kapasitesi 493.770 tona ulaşmıştır.¹¹² Çiftçilere kredi sağlayan bankaların sayısı, sistemin kuruluşunda 2 adet iken 10 adede yükselmiştir. Bulgaristan, ABD dışında en iyi işleyen tazmin fonlarından¹¹³ birine sahip olmuştur.¹¹⁴

Bulgaristan, verimli ve etkili işleyen lisanslı depoculuk sistemi ile iyi örnekler arasında gösterilen ülkelerden biri olmuştur.

3.5.5.Rusya Federasyonu'nda Lisanslı Depoculuk Sistemi

Rusya'da, lisanslı depoculuk sistemi görece eskiye dayanır. Lisanslı depoculuk kavramı ile ilgili olan belgeler ilk defa, 19. Yüzyılda Rusya Ticaret Kanunu'nda yer almıştır. 1906-1911 yıllarında, Başbakan Stolypin'in reformları sırasında Hububat Rusya'da Tahıl Depo Makbuzları tanıtılmıştır. Daha sonra, 1925'te, Sovyetler Birliği'nin Yeni Ekonomi Politikası'nın bir parçası olarak (1921-1929), hububat ürün senetleri, Halk Komiserleri Konseyi Kararı ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği) Merkez Yürütme Komitesi tarafından yeniden tanıtılmıştır. Sözü geçen politikanın sona ermesi ile bu belgelerin kullanımına da son verilmiştir.¹¹⁵

Rusya'da 1994 ve 1996 yılları arasında yeni düzenlemeler yürürlüğe girmiştir ve bu düzenlemeler ile ürün senetleri 3 farklı şekilde sınıflandırılmıştır: Depo senetlerini elinde bulunduran kimseye belli ürünleri alma hakkı veren fakat ürün üzerinde sahiplik hakkı vermeyen senetler, basit depo sertifikaları olarak bilinen, hamiline sertifikaların

¹¹¹ Höllinger, Rutten & Kiriakov, s.45.

¹¹² Gaziantep Ticaret Borsası, s.29.

¹¹³ Tazmin Fonu: Lisanslı depo işleticisinin, bu Kanunda(5300 sayılı kanun) ve mudiler ile yapacağı sözleşmede öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı ortaya çıkan zararların tazmin edilebilmesi amacıyla, tüzel kişiliği fondur.

¹¹⁴Höllinger, Rutten & Kiriakov, s.29.

¹¹⁵ Höllinger, Rutten & Kiriakov, s.41.

fiziksel sahipliği, ürün üzerindeki mülkiyet sahipliğinin kanıtı olan senetler, bir rehin senedi ve depo sertifikasından oluşan çift depo sertifikalarıdır.¹¹⁶

Bu düzenleyici rejimde borçlunun temerrüdü büyük sorun teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, finansman sahiplerinin haklarının korunması konusunda, mahkeme yolu ya da açık arttırma usulü ile yapılan satışların güvensiz bir ortam oluşturması ve bankaların ürünler üzerinde doğrudan müdahale hakkının olmaması gibi sebepler, sistemin düzgün işleyişine engel olmuştur.¹¹⁷

Rusya'da, lisanslı depoculuk sisteminin gereklerini yerine getirmek ve yukarıda bahsedilen sorunları çözmek için 2000'li yılların başlarında çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak şimdiye kadar hem gereklilikler hem de eksiklikler noktasında sistem tam manasıyla tamamlanamamıştır. Bu sebeplerden dolayıdır ki Rusya lisanslı depoculuk konusunda gelişimini tamamlayamayan ülkeler arasında yer almaktadır.

3.5.6. Macaristan'da Lisanslı Depoculuk Sistemi

Macaristan, 19. Yüzyılın sonlarında, Avrupa'da depo makbuzlarını piyasaya süren ilk devletlerden biri olmuştur. Kamuya ait ürün senetlerini düzenleyen 1875 Ticaret Yasası, 1996'da şarap, şeker, gübre ve sigara gibi çeşitli ürünleri kapsayan Kamu Depolama Yasası ve Depo Makbuz Yasası ile değiştirilmiştir. İhracata destek olacağı için Macaristan hükümeti lisanslı depoculuk sistemini desteklemiştir. İhracat ve depolama sübvansiyonları, tahıl tüccarlarının sistemden faydalanmaları ve sistemi kullanmaları için yeterli teşvik sağlamıştır. Büyük bankalar kamu depolama sistemine dâhil olmuştur.¹¹⁸

Macaristan'da, lisanslı depoculuk sistemi, birincisi; gümrük depoları, ikincisi; depolama şirketleri tarafından kiralanan depolar olarak iki türlü işlemektedir. Sisteme katılması uygun bulunan lisanslı depoların sahip olması gereken teknik ve finansal şartların arttırılması ile finansal performans eksikliği sorununun çözülmesi, Macaristan özelinde kaydedilen gelişmelerden biridir.

¹¹⁶Höllinger, Rutten & Kiriakov, s.33.

¹¹⁷ Höllinger, Rutten & Kiriakov, s.42.

¹¹⁸ Höllinger, Rutten & Kiriakov, s.30.

Lisanslı depoculuk alanında iyi ülkeler arasında yer almasına karşın Macaristan’da da 2007-2010 finansal krizi sebebiyle aşırı fiyat dalgalanmaları yaşanmıştır. Kriz sürecinde, lisanslı depolar, bankalar ve piyasa katılımcıları büyük zararlara (hırsızlık, rüşvet gibi) uğramış ve bu da lisanslı depoculuk sistemine olan güveni sarsmıştır.

Yaşanan olumsuzluklar nedeniyle Macar Bankacılık Birliği, 2010 yılında, “Lisanslı Depoculuk Çalışma Kurulu” kurmuştur. Kurulan bu “Çalışma Kurulu” 2010-2012 dönemini kapsayacak bir dizi öneriler oluşturmuştur. Teknik ve iyileştirmeler bağlamında, depoların kamera ile gözetimi, farklı lisanslı depolarda “fazla kapanış” yapılmasını önlemek için merkezi bir kaydın oluşturulmasıdır. Yasal iyileştirmeler konusunda, lisanslı depoların kayıtlı sermayesine oranla düzenlenebilecek olan senetlerin tutarına sınırlama getirilmesi, kayıplar için finansal karşılık oluşturulması yükümlülüğü, gereken kayıtlı sermaye ve lisanslı depoların mülkiyeti ile ilgili yeni hükümler, lisanslı depolardaki malların mülkiyeti hakkının pekiştirilmesi ve lisanslı depoların temsilcilerinin resmi bir kişi haline getirilmesidir.¹¹⁹

4.TÜRKİYE’DE LİSANSLI DEPOCULUK SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ VE MEVCUT DURUMU

4.1. Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sisteminin Tarihi

Türkiye’de lisanslı depoculuk sisteminin ilk adımı, Toprak Mahsulleri Ofisi’nin (TMO), 28/9/1984 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 2699 sayılı Umumi Mağazacılık Kanunu hükümleri doğrultusunda makbuz senedi düzenleyerek emanet alımı yapmasıyla atılmıştır. Lisanslı depoculuk sisteminin bir önceki evresi olan makbuz senedine dayalı kredi uygulaması 2005 yılında başlamak ile birlikte şu şekilde işlemektedir:¹²⁰

- Ürün emaneten TMO’ya teslim edilir.

¹¹⁹ Laszlo Palvolgy, Macaristan’da Lisanslı Depoculuk, TMO, <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/ab/MacaristandaLisansliDepoculuk.pdf>, (21 Mayıs 2019).

¹²⁰ TMO Genel Müdürlüğü’nün Umumi Mağazacılık Faaliyetleri ve Makbuz Senedi Karşılığı Kredi 1993 – 2011”, 2012, https://www.msmeturkey.com/fileadmin/msme/upload/pdf/Panel_2/Best_Practices_Grain_Receipt_Warehouse_Financing.pdf, (21 Mayıs 2019).

- Emanet teslim karşılığı TMO'dan makbuz senedi alınır.
- Makbuz senedi, kredi kullanılacak bankaya teslim edilir.
- Banka, makbuz senedi teminatı karşılığı talep sahibine krediyi öder.
- Kredi alan vade sonunda bankaya borcunu ödeyerek makbuz senetlerini alır ve ürününü piyasada satar veya işler.
- Kredi alan vade sonunda borcunu kapatmadığı takdirde, kredi veren banka elinde tuttuğu makbuz senedini TMO'ya ciro ve teslim edip, ürünlerin satın alınmasını talep eder. Bankanın talebi üzerine TMO, makbuz senedi üzerinde yazılı fiyattan ürünleri satın alıp, gerekli yasal kesintiler ve diğer ücretleri kestikten sonra bakiye bedeli bankaya öder. (Bu aşamada TMO'nun yükümlülüğü; kredinin ödenmesi değil, ürünün bankadan satın alınmasıdır.)

TMO, umumi mağazacılık uygulamasıyla sektöre bir anlamda lisanslı depoculuk sistemini tanıtmıştır. Bu uygulama ile lisanslı depoculuk sisteminin yaygınlaşmasını sağlamak ve umumi mağazacılık faaliyetlerini sonlandırmak amaçlanmıştır.

4.2. Lisanslı Depoculuk Sisteminin Yasal Çerçevesi

Türkiye'de lisanslı depoculuk sisteminin yasal çerçevesini 10 Şubat 2005 tarihinde kabul edilen 5300 sayılı "Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu" (TÜLDK) oluşturmaktadır. TÜLDK ile birlikte sistemin işleyişini detaylandıran, Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği, Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu Yönetmeliği, Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği, Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği, Pamuk Lisanslı Depo Tebliği, Fındık Lisanslı Depo Tebliği, Zeytin Lisanslı Depo Tebliği, Zeytinyağı Lisanslı Depo Tebliği, Kuru Kayısı Lisanslı Depo Tebliği, Antepfıstığı Lisanslı Depo Tebliği, Kuru Üzüm Lisanslı Depo Tebliği çıkartılmıştır.

4.3.Lisanslı Depoculuk Sisteminin Amacı ve Kapsamı

TÜLDK madde 1'e göre lisanslı depoculuk sisteminin amacı şu şekilde belirtilmiştir: ¹²¹

“Bu Kanunun amacı; tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak, depolanması için yaygın bir sistem oluşturmak, ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak ve kalitesini korumak, ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar tarafından saptanmasını sağlamak, tarım ürünleri lisanslı depo işleticilerinin kişiler arasında ayırım yapmaksızın tarım ürünlerini kabul etmelerini temin etmek, ürünlerin mülkiyetini temsil eden ve finansmanını, satışını ve teslimini sağlayan ürün senedi çıkartmak ve standartları belirlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini geliştirmek üzere, tarım ürünleri lisanslı depoculuk sisteminin kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir.”

TÜLDK madde 2'ye göre lisanslı depoculuk sisteminin kapsamı ise şu şekilde ifade edilmiştir: ¹²²

“Bu Kanun; tarım ürünlerinin standartları belirlenerek emniyetli ve sağlıklı koşullarda depolanması ile ürün senetleri vasıtasıyla ticaretinin kolaylaştırılması amaçlarıyla, lisanslı depo işletmelerinin ve yetkili sınıflandırıcıların kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usûl ve esaslar ile lisanslı depoculuk sistemine dair diğer hususları kapsamaktadır.”

4.4. Lisanslı Depoların Kuruluş Koşulları

Lisanslı depoların kuruluş ve faaliyet izni alma aşaması, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından çıkartılan (Ticaret Bakanlığı), 12.04.2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan, Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği'nde ¹²³ düzenlenmektedir. Yönetmeliğin 5'inci maddesi maddesine göre, şirketlerin kuruluş izni alabilmesi için gerekli olan zorunluluklar şu şekildedir: Depolanacak ürüne ilişkin piyasa yapısının, lisanslı depo kurulmasını gerektirecek nitelik ve düzeyde bulunması, ekonomik ihtiyaç ve etkinlik şartlarının uygun olması, bir milyon TL'den az olmamak üzere

¹²¹ 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu, Resmi Gazete 25730, 10.02.2005.

¹²² 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu, Resmi Gazete 25730, 10.02.2005.

¹²³ Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği, Resmi Gazete 28616, 12.04.2013.

depolama kapasitesine göre ilgili tebliğde belirlenen tutarda ödenmiş sermayeye sahip olunması, pay senetlerinin tamamının nama yazılı olması, kurucu, ortak ve yönetim kurulu üyelerin üçüncü fıkrada belirtilen şartlara haiz olması, ilgili mevzuatla aranan diğer şartlara sahip olunmasıdır. Ayrıca, lisanslı depo işletmesi kurucu, ortak ve yönetim kurulu üyelerinin; Türk Ceza Kanununun 7'nci maddesinde¹²⁴ belirtilen nedenlerden dolayı yasaklı olmaması, kendileri veya sınırsız sorumlu oldukları kuruluşlar hakkında iflas kararı verilmemiş ve konkordato ilan edilmemiş olması, gerçek ve tüzel kişi ortakların, ortaklık payları dikkate alınarak, mali ve ticari itibar bakımından lisanslı depo işletmesinin itibarına zarar verebilecek nitelikte engel bir durumlarının bulunmamasıdır. Bahsedilen zorunluluklara ek olarak, kuruluş başvurusunda, başvuruda bulunan şirketin unvanında "Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk" ibaresinin bulunması gerekmektedir.

Lisanslı depo şirketlerinin kuruluş izni için Ticaret Bakanlığı tarafından istenilen belgeler Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği'nin 6'ncı maddesinde düzenlenmiştir.

Lisanslı depo şirketlerinin kuruluş aşamasında, bahsedilen süreçleri geçip kuruluş izni alan şirket Yönetmelik'in 7. Maddesine göre faaliyet iznini almadan, ürün kabul edemez ürün senedi düzenleyemez.

4.5. Lisanslı Depolar İçin Faaliyet İzni

Şirketlerin faaliyet izni için yapması gerekenler Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği'nin 8'inci maddesinde yer almaktadır. Buna göre, şirketin kuruluş izni gibi faaliyete geçme izni de Ticaret Bakanlığı'nın iznine tabidir. Faaliyet izni için gerekli şartları şu şekilde sıralayabilir: 7'nci maddede öngörülen süre içinde

¹²⁴

Madde 7- (Değişik birinci fıkra: 23/1/2008 – 5728/563 md.) Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı beş yıl veya daha fazla süreyle ya da devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, kaçakçılık veya vergi kaçakçılığı suçlarından hapis cezasına mahkûm olanlar lisanslı depo işletemezler, bunlara ortak olamazlar, yönetici ve denetçi görevlerinde bulunamazlar. Yukarıdaki fıkra kapsamında hüküm giymemekle birlikte kendi isteği ve iradesi dışında depoculuk lisansı iptal edilenler de üç yıl süreyle lisanslı depo işletemezler, bunlara ortak olamazlar, yönetici ve denetçi görevlerinde bulunamazlar.

başvuruda bulunulması, kuruluştaki aranılan şartların kaybedilmemiş olması, depoların Bakanlıkça belirlenen şartları taşıması, 18'inci maddeye uygun yeterli tartım, alet, cihaz ve kantarların bulunması, borsa ve yetkili sınıflandırıcı ile sözleşme yükümlülüğünün yerine getirilmesi, gerekli bilgi işlem altyapısının oluşturulması ve bu bilgi işlem altyapısına ilgili borsa ve talep halinde Bakanlığın ve Fonun (Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu) erişiminin sağlanması, bu Yönetmelikte öngörülen defter ve kayıtlara ilişkin yükümlülüğün yerine getirilmesi, lisanslı depo teminatının verilmesi, 15'inci maddede belirtilen sigorta yükümlülüğünün yerine getirilmesi, depolama kapasitesine göre Bakanlıkça belirlenen sermayenin tamamının ödenmiş olması, kayıt, bilgi ve belge sistemi ile düzenli iş akışı ve haberleşmeyi sağlayacak yeterli bir altyapı kurulması ve teknik donanım ile iç kontrol sisteminin oluşturulması, lisanslı depoculuk faaliyetlerine uygun gerekli sayıda ve nitelikteki idari ve yardımcı personel ile tartıcı ve diğer teknik personelin istihdamının sağlanmasıdır.

Faaliyet izni ile ilgili belgeler aynı Yönetmelik'in 9'uncu maddesinde yer almaktadır.

Kuruluş ve faaliyet izni süreci sonunda, yapılan başvurular incelemeye alınır. Bakanlık inceleme işlemi için bir komisyon oluşturur. Böylece inceleme komisyonu Yönetmelik'te belirtilen ölçütler kapsamında lisanslı depolar ile ilgili incelemeyi yapar. Yönetmelik'te gösterilen şartları sağlaması ve istenilen belgelerin tam olması halinde lisans verilir, aksi takdirde lisans verilmez. Lisansın alınmaması durumunda ise hiçbir şekilde faaliyette bulunulamaz. Şirkete verilen lisans iki yıl geçerlidir ve devredilemez. Ayrıca, bu lisans, Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilân edilir.

Lisans bedelleri, 5300 sayılı TÜLDK çerçevesinde, depoların kapasiteleri de göz önünde bulundurulmak suretiyle her yıl 1 Ocak tarihinden geçerli olmak üzere Bakanlık Makamının Onayı ile belirlenmektedir.

4.6. Lisanslı Depoculuk Sistemi ve “Ürün Senetleri”

Lisanslı depolar, ürünü teslim aldığı anda söz konusu ürün için bir ürün senedi düzenlemektedir. Bahsedilen ürün senedi basılı olabileceği gibi elektronik de olabilir. TÜLDK'nın 15'inci maddesine göre, ürün senedi dışında düzenlenen tartım makbuzu ve

delil niteliğine haiz benzer belgeler de ürünün mülkiyetinin ispatında kullanılabilir. Ürün senedi veya delil niteliğine haiz diğer belgeler; ürünün aynı miktar, cins, sınıf ve kalitede mudiye geri verilmesini garanti eder ve bu teslim satış değil vedia¹²⁵ anlamındadır. Ürün senetleri ile ilgili detaylar ilgili Bakanlıkça (Ticaret Bakanlığı) çıkartılan, 12 Kasım 2011 tarihinde yayımlanan, Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği'nde¹²⁶ düzenlenmiştir. Sözü geçen Yönetmelik'e göre, aynı ürünü temsilen hem basılı hem de elektronik ürün senedi düzenlemek yasaktır, elektronik ürün senedi kayıt ve işlemlerinde gizlilik esastır. Ancak, Bakanlık veya diğer yetkili mercilerin talebi halinde, gizlide olsa bu kayıt ve bilgilerin yetkililere verilmesi zorunludur. Lisanslı depo işletmesi, aksi mevzuatta belirtilmedikçe, düzenlenen elektronik ürün senedini değiştiremez, devir veya iptal edemez. Devir yetkisi, elektronik ürün senedi mudisine ya da yetki verdiği araçlara aittir. Talep üzerine, düzenlenen elektronik ürün senedinin temsil ettiği ürüne ilişkin bilgileri içeren matbu bir belge, sistem üzerinden lisanslı depo işletmesi tarafından mudiye verilir. Bu belge, delil niteliğine haiz olup, ürün senedi özelliğini taşımaz ve ürün senedi gibi işlem görmez.

4.7. Lisanslı Depoculuk Sistemi ve “Ürün İhtisas Borsacılığı”

Ürün ihtisas borsaları, lisanslı depoculuk sisteminin etkinliğinin sağlanabilmesi için sistemin vazgeçilmez tamamlayıcı parçası olarak görülmektedir. Nitekim, ürün ihtisas borsalarının gıda ürün fiyatlarını direkt etkilemesi bakımından üretici, tüketici ve piyasalara önemli katkılar sunmaktadır.

18/5/2004 tarihli ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İle Odalar ve Borsalar Kanunu, ürün ihtisas borsalarının kurulmasını düzenlemiş olmasına rağmen faaliyette böyle bir kurum oluşturulmamıştır. Lisanslı depolarda bulunan ürünlerin karşılığında ürünün ağırlığı, cinsi gibi durumlarını belirten elektronik ürün senetlerinin işlem görebileceği, uluslararası düzeyde faaliyette bulunulabilecek Türkiye Ürün İhtisas Borsası, 5174 numaralı kanuna dayandırılarak 6 Nisan 2017'de Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Ürün ihtisas borsaları ile ilgili hukuki olarak ilk adım 2004 yılında atılmış olmasına rağmen bu borsalara özel mevzuat

¹²⁵ Vedia: kendine korunması, saklanması için eşya verilen kimsenin durumunu gösteren sözleşme.(TDK)

¹²⁶ Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği, Resmi Gazete 2590, 08.10.2005.

2017 yılında çıkarılıp, ürün ihtisas borsasının kuruluşu yine aynı yılda olmasının sebebi, yeterli teknik, kurumsal ve mali alt yapının yeterli olmaması gösterilebilir.

Anonim şirket statüsünde olan Türkiye Ürün İhtisas Borsası, Ankara merkezli olmak üzere 100 milyon lira sermayeyle kurulmuştur. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Toprak Mahsulleri Ofisi, Borsa İstanbul, Takasbank, Merkezi Kayıt Kuruluşu, Ziraat Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Türkiye Halk Bankası ve 33 ticaret borsasının ortaklığı bulunmaktadır.

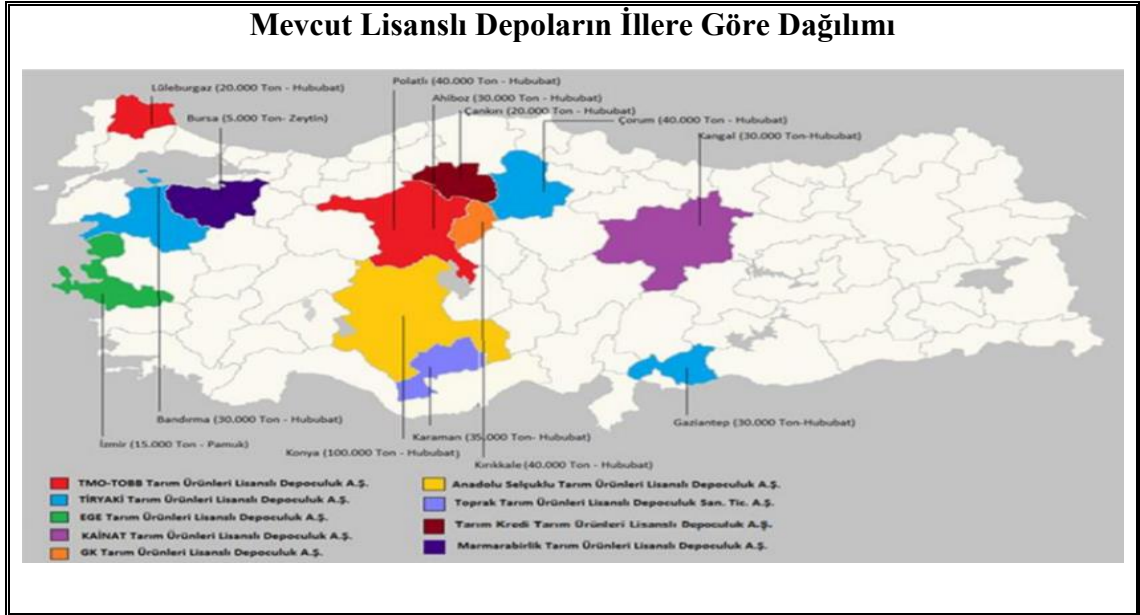
Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın kurulmasının piyasa aktörlerine bazı avantajlar sağlayacağı beklenmektedir. Öngörülen avantajlar şu şekilde sıralanabilir:¹²⁷

- Ürün sahipleri, ürünlerini görece daha çok sayıda alıcıyla paylaşabilecektir, dolayısıyla çok sayıda alıcının oluşacağı piyasada rekabet olacak ve üretici bundan faydalanabilecektir. Ayrıca rekabet piyasasının oluşumu fiyatlara şeffaflık olarak yansiyacaktır.
- Ürün senetlerinin elektronik ortamda paylaşılması ürünlerin el değişimini hızlandıracaktır, bu hem alıcı hem de satıcı için avantaj olacaktır.
- Elektronik senetler uluslararası paylaşımında olması özelliği ile ülkemizin tarım ürünleri ticaretine katkısı olacaktır.
- Ürün senetleri ayrıca alternatif yatırım aracı olarak da görülmektedir. Üstelik ürün senetlerinin faizsiz yatırım aracı olması, faiz hassasiyeti olan uluslararası sermaye tarafından rağbet görebilecektir.
- Mevcut ticaret borsaları, ürün ihtisas borsasının acentesi olarak işlev görebileceğinden dolayı bu borsanın bölgelerdeki temsilcilikleri olarak faaliyet gösterebilecektir.

¹²⁷ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı, (<http://icticaret.gtb.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/lisansli-depoculukve-urun-ih-tisas-borsaciligi#1>), (13 Mayıs 2019).

4.8. Lisanslı Depoların Mevcut Durumu

Türkiye’de lisanslı depoculuğun kullanımının ülke genelinde arttırılması için çalışmalar devam etmemiştir. Bugün bakacak olursak, lisanslı depoculukta son durum şu şekildedir: Ülke genelinde, kuruluş izni verilen lisanslı depo işletme sayısı 142, lisans verilen lisanslı depo işletme sayısı 58, yetkilendirilen ticaret borsası sayısı 10, yetkili sınıflandırıcı sayısı 14, referans yetkili sınıflandırıcı sayısı 4’tür. Bu rakamlar itibariyle mevcut lisanslı depo kapasitesi 2.838.417 ton olmakla birlikte 142 şirketin öngörülen toplam kapasitesi 12.077.520 tondur.¹²⁸ Lisanslı depoculuk faaliyetini yapan şirketler ile kuruluş izni alan lisanslı depo şirketlerinin harita üzerinde dağılımı da şu şekilde verilmiştir.

Kaynak:Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, <http://risk.gtb.gov.tr/data/546319aef2937055f47a2f36/3-Lisansli%20Depoculuk%20Verileri.pdf>, (13 Mayıs 2019).

¹²⁸Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, İç Ticaret Genel Müdürlüğü, <https://icticaret.ticaret.gov.tr/istatistikler/lisansli-depoculuk>, (13 Mayıs 2019).

4.9. Türkiye’de Lisanslı Depoculuk İle İlgili Devlet Destekleri

4.9.1. Vergi Düzenlemeleri

Lisanslı depoculuk ile ilgili vergi düzenlemeleri 3/7/2009 tarihli 27277 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5904 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanunun¹²⁹ yürürlüğe girmesi ile başlamıştır. 5904 Sayılı Kanunu 4’üncü maddesi ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’na geçici maddeler eklenmiştir. Bahsi geçen geçici maddeler ile 10/2/2005 tarihli ve 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar, 31/12/2014 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden müstesna tutulmuştur. İstisna edilen bu kazançlar üzerinden 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 94’ üncü maddesi kapsamında tevkifat yapılmaz. Münhasıran bu kazançlar için gelir vergisi mükelleflerince yıllık beyanname verilmez, bu kazançlar verilecek beyannamelere dâhil edilmez. Bahsi geçen vergi istisnasının 31/12/2014 tarihine kadar geçerli olacağı belirtilmesine karşın, 26/2/2014 tarihli ve 6527 sayılı Kanununun 4. maddesiyle 31/12/2018 tarihine kadar uzatılmıştır.

Bir diğer düzenleme Katma Değer Vergisi’nde yapılmıştır. 3065 sayılı KDV Kanununun¹³⁰, 13’üncü maddesinin birinci fıkrasının (ğ) bendine göre; 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanununa göre düzenlenen ürün senetlerinin, ürün ihtisas borsaları ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığında ürün senedi alım-satımı konusunda izin alan ticaret borsaları aracılığıyla ilk teslimi vergiden müstesnadır. Aynı kanununun 17. maddesinin dördüncü fıkrasının (t) bendine göre 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin, ürün ihtisas borsaları ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığında ürün senedi alım-satımı konusunda izin alan ticaret borsaları aracılığıyla teslimleri diğer vergi istisnaları arasındadır.

Son olarak, konu ile ilgili düzenleme Damga Vergisi’nde yapılmıştır. 488 Sayılı Damga Vergisi Kanununda¹³¹ yer alan damga vergisinden istisna edilen kâğıtları gösteren

¹²⁹ 5904 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun, Resmi Gazete 27277, 16.06.2009.

¹³⁰ 3065 Katma Değer Vergisi Kanunu, Resmi Gazete 18563, 02.11.1984.

¹³¹ 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, Resmi Gazete 11751, 11.07.1964.

(2) sayılı tabloya 5904 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile lisanslı depo işletmesi ile mudi arasında yapılan sözleşmeler ve ürün senetleri damga vergisinden istisna tutulmuştur.

Bahsi geçen vergi düzenlemeler hem lisanslı depo işletmecilerini hem de ürün sahiplerini kapsamaktadır.

4.9.2. Kira Desteği

Tarımsal Ürünlerin 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu çerçevesinde Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilmesi Halinde Kira Destekleme Ödemesi Yapılmasına İlişkin Karara dayanılarak hazırlanan Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilen Tarımsal Ürünler İçin Kira, İlave Kira, Nakliye Ve Analiz Ücreti Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ¹³² Madde 6'da (tebliğ no:2018/38) kira destekleme ödemeleri; buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, çeltik, pirinç, mercimek, nohut, fasulye, bezelye, ayçiçeği için 3 TL/TON/AY; Pamuk için 7 TL/TON/AY; Fındık, zeytin, zeytinyağı, kuru kaysı, antepfıstığı, kuru üzüm, kuru incir için 10 TL/TON'u geçmemek üzere Ticaret Bakanlığı'nca onaylanacak kira ücretlerinin %50'si oranında kira desteği verilmekteyken, 2017/11093 Bakanlar Kurulu Kararı ile kira desteklemeleri şu şekilde düzenlenmiştir:

“5300 sayılı Kanun çerçevesinde faaliyet gösteren lisanslı depo işletmelerine, 2'inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen üst sınırları geçmemek üzere, en fazla 6 ay süre ile, Ticaret Bakanlığınca onaylanacak kira ücretlerinin tamamını karşılayacak şekilde ilave kira desteği verilir.”

5300 sayılı Kanun 2'inci maddesi dikkate alınarak bakıldığında kira desteklemeleri şu şekilde güncellenmiştir: buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, çeltik, pirinç, mercimek, nohut, fasulye, bezelye, ayçiçeği için 6 TL/TON/AY; Pamuk için 14

¹³² Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilen Tarımsal Ürünler İçin Kira, İlave Kira, Nakliye Ve Analiz Ücreti Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ, Resmi Gazete 30578, 27.10.2018.

TL/TON/AY; Fındık, zeytin, zeytinyağı, kuru kaysı, antepfıstığı, kuru üzüm, kuru incir için 20TL/TON.

Lisanslı depolar için verilen kira destekleri sadece lisanslı depo işletmecilerine yapılmaktadır.

4.9.3. Nakliye Desteği ve Analiz Desteği

2017/11093 Bakanlar Kurulu Kararı¹³³ ile kira desteğinden yararlanan üreticiler ile üretici örgütlerine lisanslı depoya teslim edilen ürünler için ton başına 25 TL'yi geçmemek üzere nakliye desteği ve yetkili sınıflandırıcılar tarafından yapılacak analizler için parti başına 25 TL'yi geçmemek üzere analiz ücreti desteği verilmesi kararlaştırılmıştır. Bahsedilen nakliye ve analiz desteği ürün sahipleri için düzenlenmiştir.

4.9.4. Kredi Desteği

15/06/2012 tarihli ve 2010/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Yürürlüğe konulan Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın 17'inci maddesinde düzenlenen "öncelikli yatırım konuları" 2017/10111 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik¹³⁴ Yapılmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile lisanslı depoculuk yatırımları da eklenmiştir. Yapılan değişiklik ile birlikte 1-2-3-4-5'nci bölgelerde kurulacak tüm lisanslı depo işletmeleri 5'nci Bölgede, 6'ncı bölgede kurulacak lisanslı depo işletmeleri kendi bölgesinde değerlendirilecektir. Sözü edilen bölgeler ise 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nda¹³⁵ belirtildiği üzere, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak sınıflandırılmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda KDV istisnası, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, gelir vergisi stopaj desteği, sigorta primi desteği, faiz desteğinin sağlanmasının yolu açılmıştır.

¹³³ Tarımsal Ürünlerin 5300 Sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Çerçevesinde Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilmesi Halinde Kira Destekleme Ödemesi Yapılmasına İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar, Resmi Gazete 30307, 20.01.2018.

¹³⁴ Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Resmi Gazete 30055, 03.05.2017.

¹³⁵ Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Resmi Gazete 28328, 19.06.2012.

Aynı karar kapsamında üretimini yaptığı ürününü lisanslı depoya teslim eden üreticilere üretim kapasiteleriyle uyumlu olacak şekilde ve tarımsal amaçlı üretim kooperatiflerine üyelerinin üretim kapasiteleriyle uyumlu olacak şekilde Ziraat Bankası tarafından Elektronik Ürün Senedi tutarının %75'ine kadar azami 9 ay vadeli %100 faiz indirimli kredi kullanılacaktır.

4.10. Bölüm Değerlendirmesi

Bölüm değerlendirmesine geçmeden önce, lisanslı depoculuk sistemi çerçevesinde verilen ülke örneklerinin gıda enflasyonu rakamlarının verilmesi, Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki karşılaştırma açısından önem atfetmektedir. Bu sebep ile sırasıyla belirtmek gerekirse, 2010 yılından 2019 kadar geçen süreçte, ilk olarak, ABD'nin gıda enflasyonu maksimum yüzde 10 seviyelerinde, güncel gıda enflasyonu ise yüzde 2'ler düzeyinde; ikinci olarak, Uganda'nın gıda enflasyonu maksimum yüzde 40'lar seviyelerinde, güncel gıda enflasyonu yüzde -3 düzeyinde; üçüncü olarak, Polonya'da gıda enflasyonu maksimum yüzde 9'lar seviyelerinde, güncel gıda enflasyonu yaklaşık yüzde 3,5 düzeyinde; dördüncü olarak, Bulgaristan'da gıda enflasyonu maksimum 10'lar seviyesinde, güncel gıda enflasyonu yaklaşık yüzde 5,5 düzeyinde, beşinci olarak, Rusya'da gıda enflasyonu maksimum yüzde 26'lar seviyelerinde, güncel gıda enflasyonu yüzde 6'lar düzeyinde; son olarak, Macaristan'da maksimum gıda enflasyonu yüzde 11'ler düzeyinde, güncel gıda enflasyonu rakamı ise yüzde 5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin son on yıl içerisindeki en yüksek gıda enflasyonu aynı zamanda güncel gıda enflasyonudur ve bu oran yüzde 32 seviyelerinde gerçekleşmiştir.¹³⁶

Lisanslı depoculuk sistemi çerçevesinde verilen ülke örneklerine baktığımızda, sistemin düzgün işlediği ülkelerde, gıda enflasyonun, son on yılda maksimum oranlarının ortalaması yüzde 10'lar seviyelerini görürken, aynı ülkelerin güncel gıda enflasyonlarının ortalaması yüzde, ABD yüzde 2 gıda enflasyonu ile ayrılmış olsa da, yüzde 5'ler düzeyinde gerçekleşmiştir. Lisanslı depoculuk sisteminin işlerliğinin tam olmadığı ülkelerde ise gıda enflasyonu, son on yılda maksimum oranlarının ortalaması yüzde 25 seviyelerinde iken güncel gıda enflasyonu ortalaması yüzde 2 seviyelerinde

¹³⁶ Trading Economics, <https://tr.tradingeconomics.com/country-list/food-inflation>, (09.05.2019).

gerçekleşmiştir. Lisanslı depoculuk sisteminin gelişmediği ülkelerdeki güncel gıda enflasyonu düşük gibi görünüyorsa da son on yıl ortalaması ile değerlendirildiğinde yüksek oynaklıklar yaşandığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda, bu ülkeler açısından gıda enflasyonunun maksimum değerlerinin ortalaması veren yüzde 25'lik oran ve güncel gıda enflasyon oranının karşılaştırması bize sağlıklı yorum yapma imkânı vermemektedir.

Türkiye'nin gıda enflasyonu rakamları bu sistematik çerçevede değerlendirildiğinde, son on yılın en yüksek gıda enflasyonu rakamı ile güncel gıda enflasyon rakamı aynıdır ve bu oran yüzde 32'yi bulmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin lisanslı depoculuk sisteminin geliştiği ülkelerden ciddi anlamda ayrıştığı görülmektedir. Türkiye, lisanslı depoculuk sisteminin tam olarak etkin işlemediği ülkeler ile karşılaştırıldığında, son on yıllık dönemin maksimum enflasyon rakamları ile uyuşmakta olup, güncel gıda enflasyonu rakamları bakımından ayrılmaktadır. Bu noktada, Türkiye'nin, ürünün ekilmesinden/dikilmesinden tüketiciye ulaşmasına kadar geçen her aşamada, geniş ölçekli, tüm adımları kapsayacak tarımsal reforma ihtiyacı olduğu görülmektedir. Çünkü, tarım sektörü, mikro bazda piyasanın aktörleri için önemli olduğu kadar, makro bazda ülke ekonomisi için de önemlidir. Özellikle tarım ürünleri üretme kapasitesinin yüksek olduğu Türkiye için tarım sektörü daha da kritik öneme sahiptir. Ancak, ülkemizde tarım piyasasında belli bir istikrar sağlanamadığı da görülmektedir. Bu sorunun en somut göstergeleri ise tarım ürünlerinde yüksek ve oynak fiyatlardır. Nitekim ülkemizde, 2000'lerden sonra kronik enflasyon sakinleştirilmişse de son 10 yıllık enflasyon verilerine bakıldığında yaşanan enflasyonda gıda fiyatlarının payı dalgalı seyir izlemekle birlikte sürekli artış eğilimindedir. Öyle ki son bir sene içerisinde gıda fiyatlarında yaşanan gelişmeler durumun vehametini ortaya koymaktadır. Bu tablo karşısında, tarım piyasasının yapısal sorunlarına eğilmenin gerekliliği görülmektedir. Bu bağlamda, lisanslı depoculuk sistemi bir çözüm önerisi enstrümanı olarak değerlendirilebilir. Lisanslı depoculuk sistemi ürün ihtisas borsaları ile bütünlüklü bir şekilde kurulduğunda, sadece depolama ile ilgili sorunları değil daha geniş bir çerçevede gıda fiyat oluşumlarını direkt etkilemektedir. Bu durum ise lisanslı depoculuk sisteminin birçok faydasının yanında, gıda fiyatlarındaki istikrarsızlığın şiddetini azaltması bakımından yeni ve etkin bir yapının oluşumuna katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

SONUÇ

Enflasyonun tanımı çeşitli iktisatçılar tarafından farklı şekilde ifade edilmiş olsa da literatürde en kabul görmüş hali ile enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir biçimde artma ya da paranın sürekli değer kaybetmesidir. Enflasyonun tanımı gibi kaynakları hakkında da iktisat okulları arasında fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak enflasyon kaynakları/dinamikleri teorik olarak iki başlık altında toplanmaktadır: Arz enflasyonu ve talep enflasyonu. Enflasyonu ölçme yöntemleri ise üçe ayrılmaktadır: GSYH deflatörü, Tüketici fiyatları endeksi, Üretici fiyatları endeksi. Enflasyonu şiddetine göre sınıflandırılması üç başlık altında toplanmaktadır: İlimli enflasyon, yüksek enflasyon ve hiperenflasyon.

Türkiye’de enflasyon, Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana geçen süreçte, ilk olarak 1950’li yıllarda sorun haline gelmiştir. Türkiye’de hiçbir dönemde hiperenflasyon gerçekleşmemiş olsa da, 1950’li yıllardan 2000’lere kadar geçen süre zarfında, enflasyon yüksek oranlarda gerçekleşmiş ve ülke ekonomisinin sürekli devam eden bir problemi haline gelmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde, yaşanan enflasyon problemi açısından bir kırılma yaşanmıştır. Nitekim, 2004 yılında enflasyon tek haneli seviyelere kadar düşmüştür. 2004 yılından 2012 yılına kadar düşük seviyelerde seyreden enflasyon rakamları 2012’den sürekli bir artış eğilimine girmiştir. 2017’de yaklaşık yüzde 11’lik bir oran ile tekrar iki haneli rakamlara çıkmıştır. 2018 de ise yüzde 20 seviyelerinde gerçekleşerek ekonomik istikrarı bozacak düzeylere ulaşmıştır. 2004-2005 yıllarını, uzun bir süreç sonunda, kronik enflasyonun kırıldığı yıllar olarak alırsak, o dönemden bugüne, 2012 yılından 2019’a kadarki süreçte, enflasyonun tekrar sorun olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Türkiye’nin 2005-2018 yılları arasında enflasyon rakamları incelendiğinde ve konu ile ilgili ampirik çalışmalar dikkate alındığında, Türkiye enflasyonun ardında yatan bir çok sebep olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu sebepler arasından üç tanesi için fikir birliği oluşmuştur: Enflasyon beklentileri, döviz kuru ve gıda fiyatları.

Enflasyon kaynakları/dinamikleri arasında vazgeçilmez tüketimimiz olarak gıda ürünlerinin fiyatları diğer kalemlere göre görece daha önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de gıda fiyatları, enflasyonun dengelendiğini söylediğimiz yıllardan itibaren

sorun teşkil etmeye başlamıştır. Nitekim, 2006 yılından itibaren enflasyon raporlarında gıda fiyatlarından sorun olarak bahsedilmeye başlanmış ve 2018 yılında gıda fiyatlarındaki enflasyon yüzde 25'lere ulaşarak ciddi bir sorun haline gelmiştir.

Türkiye'de gıda enflasyonu 2005-2018 yılları arasında genel itibariyle iki haneli oranlarda gerçekleşmiştir. Gıda ürün fiyatlarında yaşanan istikrarsızlık toplam enflasyonu da ciddi oranda etkilemiştir. 2005'den 2018'e kadar istikrarlı bir görünüm oluşmamışsa da özellikle son beş sene içerisinde enflasyon, Türkiye'nin makroekonomik dengelerini bozacak düzeyde yükselmiştir. Bu noktada bu tezde, toplam enflasyon gıda fiyat ile birlikte değerlendirilmiş ve fiyat istikrarına katkısı bakımından lisanslı depoculuk sistemi ele alınmıştır.

Lisanslı depoculuk sistemi depolanmaya uygun nitelikteki tarım ürünlerini ürün özelliklerine göre muhafaza altına almaktır. Lisanslı depoculuk sistemi, hasadı yapılmış saklanabilen ürünlerin sağlıklı bir şekilde depolanması ile birlikte hasat dönemi ürün arz miktarlarından kaynaklanan fiyat oynaklarını gidermesine yardımcı olması bakımından öne çıkmaktadır. Arz miktarının bu sistem ile birlikte dengede tutuluyor olabilmesi ve sistem dâhilinde her aşamanın kayıt altında olması, bu sistemin diğer avantajları olarak ifade edilmektedir.

Lisanslı depoculuk sistemi sadece ürünlerin depolamasını değil aynı zamanda sisteme entegre olmuş ürün ihtisas borsalarını içermektedir. Ürün ihtisas borsaları gıda fiyatlarının oluşumunda direkt etkisi olması bakımından lisanslı depoculuk sisteminin vazgeçilmez parçası haline gelmiştir.

Lisanslı depoculuk sistemi ile ilgili olarak verdiğimiz ülke örneklerinde de görüldüğü üzere sistem gıda fiyat oluşumuna katkı sunmaktadır. Öyle ki lisanslı depoculuk sisteminin geliştiği ülkelerde, ABD, Bulgaristan, Macaristan, gıda enflasyonunun son on yılda maksimum çıktığı oran yüzde 10'lar iken sistemin gelişimini tam tamamlamadığı ülkelerde, Uganda, Polonya, Rusya, bu oran maksimum yüzde 40'lar seviyesine çıkmıştır. Lisanslı depoculuk sisteminin gelişmediği ülkelerin ortak özelliklerini sisteme gereken önemin vermemeleri, sistem ile ilgili gerekli yatırımları ötelemeleri, sistem ile çelişen tarım politika uygulamaları ve sistemin tüm bileşenlerinin

etkin olarak çalışmasını sağlayamamaları olarak ifade edilebiliriz. Denilebilir ki, Türkiye’de uygulaması başlatılan lisanslı depoculuk sisteminin fiyat istikrarına katkı sunması isteniyorsa, bu alanda iyi örnek teşkil eden ülkelerin pratikleri dikkate alınmalıdır.

Türkiye’de gerçekleşen gıda fiyatlarında 2005-2018 yılları arasında dalgalı ve giderek yükselen bir trend oluşmuştur. Bu anlamda, tarım piyasasında bütünlüklü reform yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu noktada lisanslı depoculuk sistemi hem ürün depolama imknlarının iyileştirilmesi hem de ürün ihtisas borsaları ile ürün fiyatlarını direkt etkilemesi bakımından, tarım piyasaları için yapılacak reformun en önemli parçalarından biri olabileceği düşünülmektedir. Nitekim, Türkiye’de istikrara kavuşan gıda fiyatları toplam enflasyonu da istikrara kavuşturacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Çubukçu, Tuğrul. **Enflasyon Teorisi ve Türkiye’de Enflasyon**. 1. Basım. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları. 1983.

Dinler, Zeynel. **İktisada Giriş**. 23. Basım. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım. 2017.

Dinler, Zeynel. **Tarım Ekonomisi**. 7.Basım. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım. 2014.

Doğruel, F. & A. Suut Doğruel. **Türkiye’de Enflasyonun Tarihi**. 1. Basım. Ankara: Tarih Vakfı Yayınları. 2005.

Eğilmez, Mahfi & Ercan Kumcu. **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**. 23. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2017.

Erbay, Recep, **Lisanslı Depoculuğun ve Teslimata Bağlı İşlemlerin Türkiye Tarım ürünleri Piyasasına ve Vadeli İşlemlere Olası Etkileri**, 1. Basım. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları. 2007.

Frisch, Helmut. **Enflasyon Teorileri**. 1. Basım. Yayına hazırlayan: Ertan Oktay. Ankara: Elif Matbacılık. 1989.

Kazgan, Gülten, **Tarım ve Gelişme**, 2. Basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2013.

Gürler, Arslan Zafer, **Tarım Ekonomisi ve Politikası**, 1. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2016.

Kepenek, Yakup. **Türkiye Ekonomisi**. 30. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları. 2017.

Kumcu, Ercan. **Krizler, Para ve İktisatçılar**. 3. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları. 2009.

Kohls, Richard L. **Marketing of Agricultural Products**. 1 Edition. New York: The Macmillan Company. 1955.

Mankiw, N. Gregory. **Macroeconomics**. 9 Edition. New York: Worth Publishers. 2016.

Mishkin, Frederic S. & Apostolos Serletis. **The Economics of Money, Banking and Financial**. 4 Edition. Toronto: Pearson Education, 2011.

Orhan, Osman Zekayi. **Başlıca Enflasyon Teorileri ve Türkiye’de Enflasyon**. 1. Basım. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları. 2014.

Pamuk, Şevket. **İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998**. 1. Basım. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. 2000.

Pamuk, Şevket. **Türkiye’nin 200 Yıllık Enflasyon Tarihi**. 7. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. 2017.

Parasız, İlker. **Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar**, 2. Basım. Bursa: Ezgi Kitabevi. 2002.

Samuelson Paul A. & William D. Nordhaus. **Economics**. 9 Edition. New York: McGraw-Hill Int. Edition. 2010.

Shareef, P., Subash V. P., & Rajan, K., **Macro Economics II**, 1. Basım, Kerala :University of Calicut, 2011.

Ünsal, Erdal M. **Makro İktisat**. 11. Basım. Ankara: Murat Yayınları. 2017.

Sürelî Yayınlar

Abbott, Philip C., Christopher Hurt & Wallace E. Tyner. “What’s Driving Food Prices in 2011”, **Farm Foundation Issue Report**, July 2011.

Altıntaş, Halil, Hakan Çetintaş & Sami Taban, “Türkiye’de Bütçe Açığı, Parasal Büyüme ve Enflasyon arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1992-2006”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol:8, Sayı:2, 2008.

Akçay, O. Cevdet, C. Emre Alper & Süleyman Özmucur, “Budget Deficit, Inflation and Debt Sustainability: Evidence from Turkey (1970-2000)”, **Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Raporu - ISS/EC-2001-12**, 2002.

Akçelik, Fatih & Burç Tuğer, “Uluslararası Hububat Fiyatlarının Yurt İçi Fiyatlara Yansıması”, **TCMB Ekonomi Notları**, No:2015/05, Mart 2015.

Akçelik, Fatih & Canan Yüksel Yücel, “Türkiye’de Gıda Fiyatları: Uluslararası Bir Karşılaştırma”, **TCMB Ekonomi Notları**, No:2016/23, Temmuz 2016,

Baffes, John & Allen Dennis, “Long-term drivers of food prices”, **World Bank Policy Research Working Paper**, No: WPS6455, May 2013.

Başkaya, Yusuf Soner, Tuğrul Gürgür & Fethi Öğünç, “İşlenmiş Gıda Fiyatlarını Belirleyen Faktörler”, **TCMB Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü, Çalışma Tebliği**, No:08/09, Ağustos 2008.

Başkaya, Yusuf Soner, Eda Gülşen & A. Hakan Kara, “Inflation Expectation and Central Bank Communication in Turkey”, **Central Bank Review**, Vol:12, No:2, July 2012.

Bayramoğlu, Arzu Tay & Asuman Koç Yurtkur, “Türkiye’de Gıda ve Tarımsal Ürün Fiyatlarını Uluslararası Belirleyicileri”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol: 15, Sayı: 2 (63-74), Haziran 2016.

Bronfenbrenner, Martin & Franklyn D. Holzman, “Survey of Inflation Theory”, **The American Economic Review**, Vol:53, No:4, September 1963.

Coulter, John, “Review of Warehouse Receipt System and Inventory Credit Initiatives in Eastern & Southern Africa” **UNCTAD**, September 2009.

Çağatay, Selim & Mehmet Mert, “Yapısal Sorunlar Perspektifinden Gıda Enflasyonu”, **TÜSİAD**, No: TÜSİAD-T/2016,09 – 578, Eylül 2016.

Dedeoğlu, Dinçer & Hüseyin Kara, “Model Belirsizliği Altında Döviz Kurunun Enflasyona Etkisi”, **Central Bank Review**, Cilt:15 Sayı:2, May 2015.

Dibooğlu, Sel & Aykut Kibritçioğlu, “Inflation, output growth, and stabilization in Turkey, 1980–2002”, **Jurnal of Economics and Business**, Elsevier, Cilt:56, Sayı:1, February 2004.

Dokuzlu, Sertaç, “Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Araştırması ve Ön Fizibilite Çalışması”, **DOĞAKA**, Ocak 2014.

Eren, Okan, Süleyman Kal & Utku Özmen, “Türkiye’de Gıda Enflasyonunun Belirleyicileri”, **TCMB Ekonomi Notları**, No: 2017-15, Aralık 2017

Erol, Turan & Sweder Van Wijnbergen, “Real Exchange Rate Targeting and Inflation in Turkey: An Empirical Analysis with Policy Credibility”, **World Development**, Cilt:25, Sayı:10, October 1997.

Eştürk, Özlem & Nilcan Albayrak, “Tarım Ürünleri-Gıda Fiyat Artışları ev Enflasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 18. EYİ Özel Sayısı, 2018.

Gaziantep Ticaret Borsası, **Hububat Lisanslı Depoculuk Fizibilite Raporu Eylül 2015**, Gaziantep, 2015.

Gustavsson, Jenny, Christel Cederberg, Ulf Sonesson, Robert van Otterdijk & Alexandre Meybeck, “Global Food Losses and Food Waste - Extent, Causes and Prevention.”, **FAO**, 2011.

Höllinger, Frank, Lamon Rutten & Krassimir Kiriakov, “The Use of Warehouse Receipt Finance in Agriculture in Transition Countries”, FAO Investment Center Working Paper, June 2009.

Huh, Hyeon-Seung & Cyn Young Park, “Examining the Determinants of Food Prices in Developing Asia”, **ADB Economics Working Paper Series**, No: 370, September 2013.

Işık, Nihat, Mustafa Acar & Bayram Işık, “Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: Bir Eşbütünleşme Analizi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:9 Sayı:2, 2004.

Kara, A. Hakan, Fethi Ögünç & Çağrı Sarıkaya, “Inflation Dynamics in Turkey: A Historical Accounting”, **Research Notes In Economics**, No:2017/3, May 2017.

Karabaş, Selma ve Arslan Zafer Gürler, “Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyişi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, No:1, Ocak 2010.

Katunze, Miriam Bwengye, Annette Kuteesa, Teresa Mijumbi & Dennis Mahebe, “Uganda Warehousing Receipt System: Improving Market Performance and Productivity”, **African Development Review**, Vol: 29, No: 2, June 2017.

Kibritçiöğlü, Aykut, “A Short Review of the Long History of Turkish High Inflation”, **Ankara üniversitesi Siyasal bilgiler Fakültesi**, January 2004.

Kiriakov, Krassimir D. & the QED Group, “Necessary conditions For an Effective Warehouse Receipts Activity” **USAID**, October 2007.

Lacroix, Richard & Panos Varangis, “Using Warehouse Receipts in Developing and Transition Economies”, **Finance and Development**, September 1996.

Laidler, David & Michael. Parkin, “Inflation: A Survey”, **The Economic Journal**, Vol. 85, No. 340, December 1975.

Lee, Hyun-Hoon & Cyn-Young Park, “International Transmission of Food Prices and Volatilities: A Panel Analysis”, **Asian Development Bank Economics Working Paper Series** No:373, September 2013.

Lim, Cheng Hoon & Laura Papi, “An Econometric Analysis of the Determinant of Inflation in Turkey”, **IMF Working Paper**, WP/97/70, December 1997.

Nas, Tefvik & Mark J. Perry, “Turkish Inflation and Real Output Growth: 1963-2000”, **Russian and East European Finance and Trade**, Vol. 37, No. 6, December 2001.

Oktayer, Asuman, “Türkiye’de Bütçe Açığı, Para Arzı ve Enflasyon İlişkisi”, **Maliye Dergisi**, Sayı:158, Ocak-Haziran 2010.

Orman, Cüneyt, Fethi Öğünç, Şeref Saygılı & Gökhan Yılmaz, “İşlenmemiş Gıda Fiyatlarında Oynaklığa Yol Açan Yapısal Faktörler”, **TCMB Ekonomi Notları**, No: 2010/16, Aralık 2010.

Öğünç, Fethi, “Türkiye’de İşlenmemiş Gıda Enflasyonunda Oynaklık:Durum Tespiti”, **Ekonomi Notları, TCMB Ekonomi Notları**, No: 2010/5, Mart 2010.

Özmen, M. Utku & Orhun Sevinç, “Fiyat Değişimlerinin Yapısı ve Enflasyon”, **Ekonomi Notları, TCMB Ekonomi Notları**, No: 2012/05, Şubat 2012.

Rapsomanikis, George, “Price transmission and volatility spillovers in food markets”, **FAO**, Rome, 2011.

Salihoğlu, Güray, Nezih Kamil Salihoğlu, Selnur Uçaroğlu, Müfide Banar, “Food Loss and Management in Turkey”, **Bioresources Technology**, Vol: 248, January 2018.

Schnepf, Randy “Price Determination in Agricultural Commodity Markets: A Primer”, **CRS – Congressional Research Service – Report for Congress**, RL33204, 2006.

TCMB, **Enflasyon Raporu 2006**, Ankara, 2006

TCMB, **Enflasyon Raporu 2012-IV**, Ankara, 2012

TCMB, **Enflasyon Raporu 2013**, Ankara, 2013.

TCMB, **Enflasyon Raporu 2016**, Ankara, 2016.

TCMB, **Enflasyon Raporu 2016-IV**, Ankara, 2016.

TCMB, **Yıllık Rapor**, 2000-2017, Ankara, 2000-2017.

TCMB, **Yıllık Rapor 2005**, Ankara, 2005.

TÜİK, **Fiyat Endeksleri ve Enflasyon, Sorularla Resmi İstatistik Dizisi-3**, 2008.

Ulaş, Dilber, “EU Market Access: The Way of Licensed Warehousing System For Turkish Food Producers And Exporters” **EAAE Seminar: International Marketing and International Trade of Quality Food Products**, March 2007.

USDA, **Warehouses Licensed Under the U.S. Warehouse Act, As of December 31, 2016**, 2016.

Varangis, Panos & Don Larson, “How Warehouse Receipts Help Commodity Trading and Financing”, **World Bank, No: 21**, September 1996.

Wehling, Philine & Bill Garthwaite, “Designing Warehouse Receipt Legislation - Regulatory Options and Recent Trends” **FAO**, 2015.

Woertz, Eckart, Eduard Soler, Oriol Farrés & Anna Busquets, “The Impact of Food Price Volatility and Food Inflation on Southern and Eastern Mediterranean Countries”, **CIDOB Paper For Union For the Mediterranean**, October 2014.

Diğer Yayınlar

Akay, Mustafa “Çağdaş Borsacılığa Geçişte Önemli Bir Adım: Lisanslı Depoculuk”, **Ankara Ticaret Borsası**, <http://eski.ankaratb.tobb.org.tr/pages.aspx?pageId=dce5cb4d-40c1-43c6-8ae6-fa1123ede430>, (21 Mayıs 2019).

Çamlıca, Ferhat, “Yeni Keynesyen Bir Bakış Açısıyla Türkiye’nin Enflasyon Dinamikleri Üzerinden Yapısal Analizi”, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, TCMB, 2010.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı, <http://icticaret.gtb.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/lisansli-depoculukve-urun-ihhtisas-borsaciligi#1>, (13 Mayıs 2019).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, İç Ticaret Genel Müdürlüğü, <https://icticaret.ticaret.gov.tr/istatistikler/lisansli-depoculuk>, (13 Mayıs 2019).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı, 2013, <https://icticaret.ticaret.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/lisansli-depoculuk-ve-urun-ihhtisas-borsaciligi>, (13 Mayıs 2019).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, İç Ticaret Genel Müdürlüğü, Lisanslı Depoculuk, 2013, <https://icticaret.ticaret.gov.tr/istatistikler/lisansli-depoculuk>, (13 Mayıs 2019).

OECD, Inflation CPI, <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm>, (13 Mayıs 2019).

OECD, Inflation (PPI), <https://data.oecd.org/price/producer-price-indices-ppi.htm#indicator-chart>, (13 Mayıs 2019).

Palvolgy, Laszlo Macaristan’da Lisanslı Depoculuk, <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/ab/MacaristandaLisansliDepoculuk.pdf> , (21 Mayıs 2019).

Resmi Gazete, Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği, **Resmi Gazete** (28616), 2013.

Resmi Gazete, Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği, **Resmi Gazete** (2590), 2005.

Resmi Gazete, 5904 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun, **Resmi Gazete** (27277), 2009.

Resmi Gazete, 3065 Katma Değer Vergisi Kanunu, **Resmi Gazete** (18563), 1984.

Resmi Gazete, 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, **Resmi Gazete** (11751), 1964. Resmi Gazete, Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilen Tarımsal Ürünler İçin Kira, İlave Kira, Nakliye Ve Analiz Ücreti Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ, **Resmi Gazete** (30578), 2018.

Resmi Gazete, Tarımsal Ürünlerin 5300 Sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Çerçevesinde Lisans Alarak Faaliyet Gösteren Depolarda Muhafaza Edilmesi Halinde Kira Destekleme Ödemesi Yapılmasına İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar, **Resmi Gazete** (30307), 2018.

Resmi Gazete, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, **Resmi Gazete** (30055), 2017.

Resmi Gazete, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, **Resmi Gazete** (28328), 2012.

TMO, “ TMO Genel Müdürlüğü’nün Umumi Mağazacılık Faaliyetleri ve Makbuz Senedi Karşılığı Kredi 1993 – 2011”, 2012, https://www.msmeturkey.com/fileadmin/msme/upload/pdf/Panel_2/Best_Practices_Grain_Receipt_Warehouse_Financing.pdf, (21 Mayıs 2019).

Trading Economics, <https://tr.tradingeconomics.com/country-list/food-inflation>, (09.05.2019).